

Äidin vankeus ja vastuu

Vanajan vankilan äiti-lapsiosaston vankien kuntoutustarpeet

Kajastila, Katriina

LAUREA-AMMATTIKORKEAKOULU
TIKKURILA

ÄIDIN VANKEUS JA VASTUU

- Vanajan vankilan äiti-lapsiosaston vankien kuntoutustarpeet

Katriina Kajastila
Rikosseuraamusalan ko
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2010

Katriina Kajastila

Äidin vankeus ja vastuu - Vanajan vankilan äiti-lapsiosaston vankien kuntoutustarpeet

Vuosi 2010 Sivumäärä 74

Ehdottoman vankeusrangaistukseen tuomittu vanki joutuu luopumaan osasta perusoikeuksiaan. Hän menettää osin itsemääräämisoikeutensa ja vapautensa. Suomessa vankeinhoito ja kriminaalihuolto ovat organisoituneet Rikosseuraamuslaitokseksi, jonka alaisuuteen kuuluu suljettuja vankiloita, avolaitoksia sekä yhdyskuntaseuraamustoimistoja. Koko rikosseuraamusalan työn lähtökohtana ja tavoitteena on uusintarikollisuuden vähentäminen ja vankien sopeuttaminen takaisin rikoksettomaan elämään.

Vankien rangaistusajat pyritään järjestämään niin, että vankeusajasta olisi mahdollisimman paljon hyötyä niin vangeille kuin muulle yhteiskunnalle. Tavoitteeseen pyritään esimerkiksi rangaistusajan suunnitelmien sekä riski- ja tarvearviointien avulla. Vangeille pyritään järjestämään toimintaa ja kuntoutusta heidän tarpeistaan tai ongelmistaan riippuen. Toiminnan tulisi olla vaikuttavaa ja sen tulisi tukea vankia myös siviilielämässä.

Vanki voi ottaa pienen lapsensa mukaan vankilaan, jos se on lapsen edun mukaista. Lasten edun toteutumiseen on kiinnitetty 2000-luvulla entistä enemmän huomiota. Vaikka lapset ovat voineet seurata vanhempansa vankilaan jo yli sadan vuoden ajan, vasta nyt vuonna 2010 lapsen sijoittaminen vankilaan tapahtuu lastensuojeluviranomaisten arvioinnin ja päätöksen myötä. Vankilassa olevien lasten oloihin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Heidän on saatava säilyttää samat oikeudet kuin vapaudessa olevilla lapsilla. Vankilaloissa on tärkeää huomioida sekä lasten että vanhempien tarpeet. On lapsen edun mukaista, että vanhempaa tuetaan vankeusaikana myös omissa ongelmissa, ja esimerkiksi vanhemmuudessa.

Opinnäytetyössäni on tarkasteltu juuri niiden vankien tarpeita, jotka tulevat vankilaan pienen lapsensa kanssa. Lapsi muovaa vanhemman vankeusrangaistuksen sisältöä, siten että asiat etenevät lapsen edusta lähtien. Vankilalasten vanhemmilla on kuitenkin myös omia tarpeita ja ongelmia, joihin täytyy vastata.

Avainsanat: Kuntoutus, naisvangit, äitiys, vanhemmuus, vanhemmuuden tukeminen, rikoksettomuus, sosiaalinen kuntoutus.

LAUREA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

ABSTRACT

Laurea Tikkurila

Degree Programme in Correctional Services

Katriina Kajastila

Mother's imprisonment and responsibility - rehabilitation needs among inmates at Vanaja Prison unit for mothers with baby

Year	2010	Pages	74
------	------	-------	----

Unconditionally sentenced inmates have to give up some of basic rights, and they partially lose their autonomy and freedom. In Finland, prison and probation services form Criminal Sanctions Agency which includes closed institutions, open institutions and community sanction offices. In the whole organization, the major goal and point of departure is to reduce recidivism and to help inmates to adopt a life without crimes.

All inmates' terms of imprisonment are organized in such manner as to provide as much benefit as possible for inmates and society. To achieve this purpose, there exists a plan for the prison term and individual risk and needs assessment. Activities and rehabilitation should be based on from inmates' needs and problems. Activities and rehabilitation are also meant to be effective and they should support inmates in terms of their civil life.

Inmates can take their little children along to prison if it is in child's best interests. In 21th century, more attention has been paid to achieve children's best interests. Even though children have been with at prisons over hundred years, only now in 2010 placing children in prisons will happen only after child welfare authorities' evaluation and conclusion. Special attention must be paid to children at prison. They have to be able to maintain all the same rights as other children. In prison circumstances, it is important to notice both children's and parents' needs. It's in child's best interests that parents are supported during their term of imprisonment with their problems and also with their parenting.

In this thesis, the needs of those inmates who come to prison with their little children have been elaborated. A child affects parent's imprisonment in many ways because all decisions are based on child's best interests. Parents also have problems and needs of their own that need to be taken care of.

Keywords: Rehabilitation, women inmates, motherhood, parenting, support of parenting, life without crimes, social rehabilitation.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	9
2.1	Kuntoutus osana vankeinhoitoa	9
2.1.1	Kuntoutus yleisesti	10
2.1.2	Vankeinhoidollinen kuntoutus	11
2.1.3	Strukturoidut kuntoutusohjelmat	12
2.1.4	Sosiaalinen kuntoutus	14
2.1.5	Äitiys ja vanhemmuus kuntoutuksen kohteena ja apukeinona	16
2.1.6	2.1.6 Lapsi mukana kuntoutuksessa	18
2.2	Naiserityinen lähestymistapa	19
2.2.1	Naisvangit Suomessa	21
2.2.2	Naisvankien tarpeet	23
2.2.3	Naiserityisyys ja vankeinhoito	25
3	ÄITI-LAPSITYÖ VANKILASSA	27
3.1	Äiti-lapsiosastojen historia	27
3.2	Lapsen ottaminen vankilaan	29
3.3	Äiti-lapsiosastojen käytäntöjä muissa maissa	30
3.4	Äiti-lapsityö Vanajan vankilassa	32
3.4.1	Vanajan vankila	32
3.4.2	Äiti-lapsityö	33
3.4.3	Vankiäidit	34
4	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	36
4.1	Tutkimusmenetelmä	37
4.2	Aineiston hankinta ja käsittely	37
4.3	Opinnäytetyön eettiset kysymykset	39
5	TULOKSET	39
5.1	Vankien taustat	40
5.2	Äitiys ja vankeus	40
5.2.1	Äitiyden merkitys	41
5.2.2	Äitiyden ongelmat	42
5.2.3	Vankeuden ja äitiyden yhdistäminen	43
5.2.4	Vankilan arki ja äitiys	44
5.2.5	Lapsen vaikutus äidin vankeuteen	45
5.2.6	Vankeuden herättämät tunteet	47
5.3	Vankien kokemuksia Vanajan äiti-lapsiosastosta	48
5.3.1	Osastolla olo	49

5.3.2	Työntekijöiden tuki ja osaston toiminnot	51
5.3.3	Siviiliin valmentautuminen	53
5.3.4	Eriarvoisuus ja oman ajan puute.....	55
5.4	Vankien ongelmat ja tarpeet	56
5.4.1	Päihdeongelmat.....	57
5.4.2	Rikollinen elämäntapa	59
5.4.3	Huono-osaisuus ja heikko koulutus	60
5.4.4	Sosiaaliset suhteet	62
5.5	Tulevaisuus.....	63
5.5.1	Vankien oma tulevaisuus	63
5.5.2	Osaston tulevaisuus	64
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	65
6.1	Vastauksia tutkimuskysymyksiin	66
6.1.1	Vankiäitien päihdeongelmat.....	67
6.1.2	Vuorovaikutus lapseen.....	68
6.1.3	Rikoksettomuus ja sen tukeminen.....	69
6.2	Lisää sosiaalista kuntoutusta.....	69
	LÄHTEET	72

1 JOHDANTO

Nainen on kahdella tapaa erikoinen, kun hän joutuu vankilaan. Ensiksikin hän on erikoinen vanki, koska hän on nainen, sillä suurin osa vangeista on miehiä. Toiseksi naisvanki on erikoinen nainen, koska hän on vankilassa. (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto.) Vielä erikoisempaa on, kun naisvanki tulee vankilaan pienen lapsensa kanssa. Pienen lapsen on ollut mahdollista seurata äitiään vankilaan jo yli sadan vuoden ajan. Suomen vankiloissa on toiminut vuosia kaksi äiti-lapsiosastoa, joihin pienet lapset ovat voineet seurata äitiään, tämän suorittaessa tuomiotaan. Naisvangit kuuluvat vankeinhoidossa vähemmistöön ja äiti-lapsiosastojen vangit muodostavat pienen ryhmän vähemmistön sisällä.

Ihmiset liittävät vankiloihin usein voimakkaita mielikuvia, sillä sinne on suljettu ihmisiä, jotka on tuomittu rikoksesta (Väkeväinen 2008:63). Vangit leimataan usein pahoiksi ihmisiksi, jotka täytyy pitää lukkojen takana. Moni ei välttämättä liitä mielikuvissaan lapsia vankilaan, kuitenkin useiden maiden vankiloissa äideillä on mahdollisuus ottaa lapsi mukaansa vankilaan. Suomessa on 2000-luvun aikana tullut äitinsä mukana vankilaan noin 140 lasta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a). Äitään vankilassa äitinsä mukana olleet tai olevat lapset ovat pieniä, ohjeellinen yläikärajana lapsilla on ollut kolme vuotta (Enroos 2008). Lasten oleminen ja olot vankilassa ovat aiheuttaneet keskustelua niin vankiloiden työntekijöiden keskuudessa kuin mediassakin. Huoli lasten oloista sekä lasten edun toteutumisesta on synnyttänyt aiheesta myös erilaisia tutkimuksia.

Lapsen etu on noussut yhdeksi tärkeäksi lähtökohdaksi kaikissa lapsia koskevissa asioissa ja tilanteissa. Ensi- ja turvakotien liitto alkoi vuonna 2006 kehittää projektia, jonka tarkoitus oli kehittää vankiloiden äiti-lapsityötä nimenomaan lapsen edun näkökulmasta ja lapsilähtöisesti. Projekti aloitettiin vuonna 2007 sekä Hämeenlinnan että Vanajan vankiloiden äiti-lapsiosastoilla. (Ensi- ja turvakotien liiton projektisuunnitelma 2007-2009.) Lasten tarpeiden tarkastelu ja huomiointi oli alkanut vankiloissa osittain jo ennen projektia, ongelmana oli kuitenkin vankeinhoidon ja lasten edun valvomisen ammatillinen erilaisuus. Vankeinhoidossa asiakkaana ovat aikuiset. Projektin kautta äiti-lapsityötä päästiin kehittämään lapsen näkökulmasta ja ammattitaitoisten ihmisten avulla. (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto.)

Lapsen etu ja tarpeet ovat projektin myötä tulleet näkyväksi osaksi vankeinhoidon äiti-lapsityötä. Erilaiset työmuodot ovat kehittyneet ja perusteilla on myös uudenlainen vankilan perheosasto, jonne vankiäidit lapsineen tullaan jatkossa sijoittamaan. Uusi kymmenpaikkainen perheosasto tullaan perustamaan Vanajan vankilan, Vanajan osaston tiloihin. Uuden osaston on tarkoitus aloittaa toimintansa keväällä 2010.

Vankiloiden äiti-lapsityötä on haluttu kehittää nimenomaan lapsilähtöisesti ja lasten tarpeet huomioon ottaen. Lasten elinolosuhteiden turvallisuus ja normaalius tulee turvata ja säilyttää myös vankilaolosuhteissa. Lapsi on nostettu keskiöön, sillä lapsen ei tule joutua huonompaan asemaan vanhemman vankeustuomion takia. Voidaan myös miettiä onko lasten paikka ollenkaan vankilassa, joka on suunnattu aikuisille rikoksentekeijöille. Pienen lapsen on kuitenkin tärkeää olla lähellä äitiään, jos vain äiti pystyy hoitamaan lastaan asianmukaisesti.

Lasten etu ja sen toteutuminen on ensisijaisen tärkeää. Kuitenkin rikosseuraamusalan arvojen ja periaatteiden mukaan rangaistusten täytäntöönpano tulee toteuttaa siten, että se tukee tuomitun yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä pyrkimystä rikoksettomaan elämään (Rikosseuraamuslaitos 2010a). Vankiloissa vangin toimintakykyä ja elämänhallintaa tulee siis tukea. Äiti-lapsiosastoilla vankien toimintaa ohjaa lastenhoito ympäri vuorokauden. Äiti-lapsiosastojen vangit eivät ole päässeet osallistumaan vangeille järjestettyihin erilaisiin kuntouttaviin tai muihin toimintoihin. Ongelmana on ollut lastenhoidon puute, sillä äidit eivät voi osallistua toimintoihin yhdessä lasten kanssa. Äiti-lapsiosastojen vangeilla on myös erilaisia vangeille tyypillisiä ongelmia ja tarpeita, joihin pitäisi vankeusaikana pyrkiä vaikuttamaan. Äiti-lapsiosastojen vangit ovat kuitenkin olleet lähes kaiken vankeinhoidollisen kuntoutuksen ulkopuolella.

Toteutin opinnäytetyöni osana Ensi- ja turvakotien liiton projektia, jonka tarkoituksena on ollut kehittää vankiloiden äiti-lapsityötä. Olen tehnyt opinnäytettäni siinä vaiheessa, kun muutoksia vankiloiden äiti-lapsityöhön alettiin valmistella. Opinnäytteeni valmistuu samoihin aikoihin, kun uuden perheosaston on tarkoitus käynnistyä. Oma opinnäytetyöni esittelee äiti-lapsityötä ja sen käytäntöjä sekä sisältöä Vanajan vankilassa ennen uutta perheosastoa. Tarkastelen opinnäytetyössäni äiti-lapsiosaston vankien, eli äitien tarpeita. Olen haastatellut opinnäytetyötäni varten viittä Vanajan vankilan äiti-lapsiosaston vankia. Olen myös selvittänyt heidän mielipiteitään äiti-lapsityöstä Vanajan vankilassa. Tulevan perheosaston myötä myös vankiäitien tarpeisiin pystytään vastaamaan paremmin.

Oma kiinnostukseni aihetta kohtaan syntyi, kun Ensi- ja turvakotien liiton kehittämisprojektin projektipäällikkö Susanna Kalavainen kävi kertomassa hankkeesta koulullamme. Ensi- ja turvakotien liitto oli kiinnostunut saamaan opinnäytetöitä projektiin liittyen. Itse innostuin aiheesta naisvankinäkökulmasta ja halusin keskittää työni äitivankeihin. Sain myös kosketusta vankilan äiti-lapsityöhön, kun suoritin kolmannen työharjoitteluni Vanajan vankilan äiti-lapsiosaston vastuutyöntekijän ohjauksessa syksyllä 2009.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys muodostuu kahdesta tutkimuksellisesta viitekehuksesta; vankeinhoidollisesta kuntoutuksesta sekä nais erityisestä lähestymistavasta. Kuntoutus on vakiintunut ja tärkeä osa vankeinhoitoa. Vankeinhoidossa vangeille järjestettäviin toimintoihin sisältyy työ, koulutus ja muut vangin valmiuksia edistävät toiminnot (Vankeinhoitolaitos 2009a). Vangeille tarjotaan monenlaista kuntoutusta ja kuntoutus voidaan nähdä monin eri tavoin. Teoreettisessa viitekehyksessä perehdyn vankeinhoidolliseen kuntoutukseen ja sen sisältöön. Tuon esiin myös kuntoutuksen sosiaalisen näkökulman, sekä kuntoutuksen ja vanhemmuuden yhdistämisen. Vanhemmuuden tukeminen on tärkeä osa äiti-lapsiosastoilla tehtävää kuntouttavaa työtä.

Nais erityisyys on keskeinen teema opinnäytetyöni kannalta, sillä se käsittelee äiti-lapsiosaston naisvankeja. Vanajan vankilan historiassa on yksi tapaus, jolloin vankilaan on tullut isä pienten lastensa kanssa (Tyni 2009: suullinen tiedonanto). Naisen erilaisuus mieheen nähden tulee esiin monessa asiassa, myös vankeinhoidossa. Teoreettisessa viitekehyksessä tarkastelen nais erityisyyttä käsitteenä sekä paneudun Suomen naisvankeihin. Lisäksi tuon esiin nais erityisen vankeinhoidon lähtökohtia, jotka toimivat lähtökohtina myös vankeinhoidon äiti-lapsityössä.

2.1 Kuntoutus osana vankeinhoitoa

Vankeinhoidossa ja koko rikosseuraamusalalla työn keskeisimmät tavoitteet ovat uusintarikollisuuden vähentäminen sekä rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskiirteen katkaiseminen (Rikosseuraamusvirasto 2009a). Kuntouttava toiminta, ja sen järjestäminen vankiloissa, liittyy keskeisesti tähän tavoitteeseen. Kuntouttavana toimintana voidaan vankiloissa pitää kaikkia niitä toimintoja, joiden avulla yksittäiseen vankiin pyritään vaikuttamaan, että hänen rikoksensa vähenevät ja hänen sijoittumisensa takaisin yhteiskuntaan helpottuu, kun hän vapautuu vankilasta (Karsikas 2005: 19).

Vankiloissa pyritään kuntoutuksen avulla saavuttamaan vangeille parempaa toimintakykyä, sosiaalista osallisuutta sekä elämänhallintaa. Vankien kuntoutumista palvelevat nykyisin erilaiset työtoiminnot, opetustoiminnot, hengellinen työ, sosiaalityö, terveydenhoito, erilaiset vapaa-ajan toiminnot, päihdekuntoutus, muu sosiaalinen kuntoutus sekä rikoksettomuuteen tähtäävät erilaiset ohjatut toimintaohjelmat. (Karsikas 2005: 15-21.)

Vuonna 2008 kaikkiaan 2526 vankia osallistui tavoitteellisiin toimintaohjelmiin tai muihin toimintakykyä ylläpitäviin toimintoihin (Vankeinhoitolaitos 2009b).

2.1.1 Kuntoutus yleisesti

Kuntouttaminen nähdään tänä päivänä pitkälti aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön keskeisenä kehittävänä menetelmänä. Kyse on sosiaalisesta kuntoutuksesta, jonka avulla pyritään ratkaisemaan muun muassa syrjäytymisen ja elämän hallinnan ongelmia. Käsitteen yleistyminen perustuu osaltaan lainsäädäntöön. Vuonna 2001 voimaan tullut laki kuntouttavasta työtoiminnasta vahvisti edelleen kuntouttavan sosiaalityön käsitettä. Laki pitää sisällään muun muassa aktivointisuunnitelman laatimisen ja kuntouttavan työtoiminnan järjestämisen. Kuntoutuksessa ja kuntouttamisessa ei kuitenkaan ole kyse vain työllistymisen mahdollisuuksien parantamisesta, vaan kuntouttamiseksi nähdään myös laajemmin asiakkaan sosiaalisen elämäntilanteen parantamiseen tähtäävä toiminta. (Juhila 2008: 22-23.)

Kuntouttavaa sosiaalityötä tarvitaan esimerkiksi sellaisissa elämäntilanteissa, joissa ihmisen tai ihmisryhmien täysivaltainen toiminta on vaikeutunut tai vaikeutumassa. Kuntouttavan sosiaalityön tavoitteiksi voidaankin mainita omaehtoinen selviytyminen, hyvä elämänlaatu ja -hallinta, erilaisten toimintaedellytysten luominen, palauttaminen ja ylläpitäminen, syrjäytymisen ehkäiseminen, asiakkaiden itsenäisten ja myönteisten elämänvalintojen sekä täysivaltaisen kansalaisuuden tukeminen. Kuntouttavassa sosiaalityössä pyritään siis muutokseen ja sosiaaliseen kuntoutumiseen. (Juhila 2008: 23.)

Kuntoutus ja sen järjestäminen aikuisille on aina haastavaa. Usein aikuisilla, jotka tarvitsevat kuntoutusta, on ongelmia oman elämänsä hallinnassa. Tästä syystä sosiaalityön aikuisasiakkaat leimautuvat helposti omaa elämäänsä hallitsemattomiksi, avuttomiksi ja muista ihmisistä tai etuuksista riippuvaisiksi. Aikuisuus nähdään kulttuurisesti vastuunottona omasta elämästä sekä muista, jotka keskeisesti liittyvät omaan elämään, kuten lapset. Aikuisten vastuut ja velvollisuudet painottuvat lisäksi sukupuolen mukaan. Erityisesti kasvatus- ja hoitovastuu lapsista määrittyy yleensä enemmän naisten velvollisuudeksi. (Juhila 2008: 92-93.)

Kuntouttava sosiaalityö voidaan rinnastaa myös aikuissosiaalityöksi. Aikuissosiaalityötä pidetään yleisesti lakisääteisenä työnä, jota tehdään kunnallisissa sosiaalitoimistoissa. Aikuissosiaalityötä tehdään kuitenkin myös monissa muissa yhteyksissä kuten päihdetyössä, terveydenhuollon sosiaalityössä, mielenterveystyössä, maahanmuuttajatyössä, erilaisten

sosiaalisten järjestöjen toiminnassa sekä kriminaalihuolto- ja vankeinhoitotyössä. (Juhila 2008: 26-40.)

2.1.2 Vankeinhoidollinen kuntoutus

Vankeinhoito on osa rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää, jonka yhtenä päätehtävänä on panna täytäntöön tuomioistuinten määräämät vankeusrangaistukset. Vankeinhoidon tavoitteena on huolehtia osaltaan yhteiskunnan turvallisuudesta ylläpitämällä laillista ja turvallista seuraamusten täytäntöönpanojärjestelmää. Yhteiskunnan turvallisuudesta huolehtimiseen kuuluu myös se, että vankeinhoidon avulla pyritään vaikuttamaan uusintarikollisuuden vähentämiseen ja rikollista elämäntapaa ylläpitävän syrjäytymiskiirteen katkaisemiseen. Tuomitun terveyttä ja hyvinvointia sekä mahdollisuuksia selviytyä yhteiskunnassa vapauduttuaan on tärkeää tukea jo vankeuden aikana. (Suomela 2002: 221.)

Vankeusrangaistusta voidaan pitää tilanteena, jossa ihmisen täysivaltainen toiminta on vaikeutunut. Vankila rajaa voimakkaasti vangin toimintaa, etenkin suljetuissa laitoksissa (Karsikas 2005: 7). Erityisesti pitkien vankeusrangaistusten kohdalla on tärkeää ylläpitää ja kehittää vankien omaa elämänhallintaa. Suurta osaa vangeista leimaa moniongelmaisuus ja huono-osaisuus. Erilaiset yhteiskunnan ongelmat ulottuvat myös vankiloihin, joten kuntouttavalla sosiaalityöllä on oma jalansijansa myös vankeinhoidossa.

Vangit ovat kuntoutuksellisesti haastava ryhmä. Osa vangeista ei ota tukea vastaan lainkaan, ja jotkut vangit ovat niin moniongelmaisia, että tukea on vaikea tarjota. Erityisen haasteellisia ovat vankilakierteeseen jääneet vangit. He ovat suuri haaste sekä rikosseuraamusalalle että koko yhteiskunnalle. Vankilakierteeseen jääneet vangit ovat aikuisväestömme sairain, köyhin ja syrjäytynein väestönosa. Vankilaan joutuvien kohdalla voidaan usein nähdä päihderiippuvuuden, sosiaalis-taloudellisen huono-osaisuuden ja rikoskiirteen kietoutuvan yhteen. Vapaudessa pysymisen todennäköisyys kasvaa erityisesti niiden vankien kohdalla, jotka pitäytyvät irti päihteistä. (Hypén 2004: 3.)

Haasteellisena ryhmänä pidetään myös lyhytaikaisvankeja, joilla tarkoitetaan korkeintaan kahdeksan kuukauden kokonaistuomiota suorittavia vankeja. Heidän kohdallaan rikollisuus on tiiviisti yhteydessä koko elämäntilanteen ongelmallisuuteen, ja erityisesti tämä näkyy niiden kohdalla, jotka on tuomittu useisiin lyhytaikaisiin vankeusrangaistuksiin. Ongelmallista lyhytaikaisvankien kohdalla on erityisesti se, että he saattavat jäädä kokonaan erilaisten kuntouttavien toimintojen ja integroivien toimenpiteiden ulkopuolelle tuomion lyhyiden vuoksi. Tämän takia lyhytaikaisvankien on vaikea kiinnittyä takaisin normaaliin elämään ja he

ajautuvat helposti tekemään uusia rikoksia. (Kivivuori & Linderborg 2009.) Lyhytaikaisvangit ovat tyypillisiä myös äiti-lapsiosastoilla, ja samoja ongelmia kuin Kivivuoren ja Lindeborgin tutkimuksessa, on koettu heidän kohdallaan (Tyni 2009: suullinen tiedonanto).

Vankeinhoidollisen kuntoutuksen pääpaino on päihdekuntoutuksessa, sillä valtaosalla vangeista on päihdeongelma. Päihdekuntoutuksen kehittäminen on lähtenyt vankeinhoidossa nousuun 1990-luvun alussa, jolloin vankien huumeongelmat lisääntyivät. (Karsikas 2005: 17.) Vankiloiden päihdetyön perustana on Vankeinhoitolaitoksessa vuonna 2004 uusittu ja vahvistettu päihdestrategia, jonka mukaan päihdetyön keskeisimmät tavoitteet ovat päihdeiden tarjonnan ja päihderikollisuuden ehkäisy vankiloiden sisällä, päihdeiden käytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisy sekä vangin kuntoutusjatkumon turvaaminen vankilasta siviiliin. (Vankeinhoitolaitos 2009b.) Rangaistuksenaikaisen kuntoutuksen tarjoaminen päihdeongelmalliselle vangille on keino, jolla pyritään ennaltaehkäisemään vapautumisvaiheelle tyypillistä retkahtamista päihteisiin ja sitä kautta uusintarikollisuuteen. Päihdeongelmaisen vangin riski syyllistyä uusiin rikoksiin on suurempi kuin vankien, joilla päihdeongelmaa ei ole. Kuntoutuksen avulla tätä riskiä voidaan vähentää. (Mäki 2002: 246.)

Päihdekuntoutuksen lisäksi vangeille järjestetään rikosperusteisia ohjelmia, jotka painottuvat väkivaltaongelmiin. Väkivaltarikoksista tuomituille vangeille on tarjolla muun muassa Suuttumuksen hallinta -kurssi, Omaehtoisen muutoksen ohjelma ja STOP-ohjelma, joka on tarkoitettu seksuaalirikoksista tuomituille vangeille. (Suomela 2002: 227.) Lisäksi väkivaltarikoksista tuomituille on suunnattu Unbeatables -ryhmäohjelma sekä motivoiva ja seuloiva ohjelma Move!, jossa perehdytään erityisesti parisuhdeväkivaltaan (Rikosseuraamuslaitos 2010b).

2.1.3 Strukturoidut kuntoutusohjelmat

Vankiloiden kuntoutus ja sen kehittäminen on painottunut erityisesti kognitiivis-behavioraalisiin toimintaohjelmiin, joita yhdistää näkemys siitä, että ajattelu määrää ihmisen toimintaa ja käyttäytymistä. Vaikuttamalla ihmisen ajatteluun ja ajattelutapoihin voidaan vaikuttaa käyttäytymiseen ja niihin ratkaisuihin, joita ihminen elämässään tekee. Kognitiivisen toiminnanteorian mukaan ihmisen käyttäytymistä ohjaavat erilaiset elämänhistorian aikana opitut ajattelumallit ja toimintatavat. Myös minäkuva, joka on ihmisen käsitys omasta itsestä, on keskeisessä asemassa toiminnan säätelyssä elämän eri tilanteissa. Erilaisten itseä koskevien tunteiden herääminen vaikuttaa myös osaltaan siihen, miten ihminen eri tilanteissa toimii. Kognitiivisten ohjelmien tarkoituksena on auttaa ihmisiä tulemaan tietoisiksi omista vääristä tulkintatavoistaan sekä auttaa heitä ymmärtämään

paremmin ajattelun, tunteiden sekä käyttäytymisen yhteenkuuluvuutta. Ratkaisevaa on kuitenkin henkilön oma halu muuttua sekä kyseenalaistaa omaa ajatteluaan ja käyttäytymistään. Kognitiivisissa toimintaohjelmissa pääpaino on nykyhetkessä ja tulevaisuudessa. Elämänhistorian merkitystä ei kielletä, mutta muutosprosessissa keskitytään erityisesti tämän hetken ongelmiin. (Granfelt 2007: 40; Suomela 2002: 223-225.)

Tutkimuksissa on voitu osoittaa, että rikosentekijöiden kognitiivisissa rakenteissa on puutteita, joilla voidaan selittää epäsosiaalista käyttäytymistä. Rikosentekijöille, joilla on puutteelliset kognitiiviset taidot on tyypillistä muun muassa: impulssikontrollin puute, taipumus jäykkään ajatteluun, toiminnan ohjautuvuus ulkoapäin, itsekeskeinen ajattelu ja puutteet vuorovaikutuksellisissa ongelmanratkaisutilanteissa. Tutkimuksissa on huomattu, että puutteet kognitiivisissa rakenteissa tulevat esiin erityisesti sosiaalisissa tilanteissa. Lisäksi on huomattu, että ympäröivän maailman todellisuutta vastaavat ajattelu- ja toimintamallit voivat ehkäistä rikollista käyttäytymistä ja, että näitä malleja voidaan opettaa. Tehokkaimpia ovat tekniikat, jotka rikastuttavat rikosentekijän maailmankuvaa, kehittävät tämän kykyä ymmärtää omaa ajattelua sekä omien tekojen seurauksia muiden kannalta, ja jotka lisäävät vuorovaikutuksellisia ongelmanratkaisutaitoja. (Suomela 2002: 225-227.)

Tänä päivänä vankeinhoidollisille kuntoutusohjelmille on tyypillistä tarkasti strukturoidut menetelmät. Ohjelmatoiminta on vakiintunut kansainvälisesti 1990-luvulta lähtien yhdeksi keskeiseksi menetelmäksi, jolla pyritään edesauttamaan vankia irtautumaan rikollisesta elämäntavasta. Tunnusomaista toimintaohjelmille on, että niiden pitää perustua selkeään muutosmalliin, jonka on todettu vaikuttavan rikollista käyttäytymistä ylläpitäviin kriminogeenisiin tekijöihin. Yleensä taustalla onkin kognitiivis-behavioraalinen teoriamalli, sillä sen on todettu vaikuttavan parhaiten kriminogeenisiin tekijöihin, joita ovat; rikollista käyttäytymistä tukevat arvot, asenteet, uskomukset ja ajattelumallit, epäsosiaalinen ja rikosmyönteinen lähipiiri, impulsiivisuus, huonot ongelmanratkaisutaidot, heikko itsekontrolli, hallitsematon päihteidenkäyttö sekä ongelmat perhesuhteissa, talouden hallinnassa, opinnoissa, työelämässä ja vapaa-ajan käytössä. Toimintaohjelmat ovat tarkkaan strukturoituja sekä aikataulutettuja ja ne perustuvat käsikirjaan. Lisäksi ohjelmat ovat kohdennettu tietyin kriteerein valituille asiakasryhmille. (Rikosseuraamusvirasto 2008: 5-6.)

Ohjelma on yleisnimitys, jonka alle kuuluu erimuotoisia sekä eri tarpeisiin ja ongelmiin kehitettyjä ohjelmia. Yleisenä periaatteena ohjelmien käytölle on, että ne ovat akkreditoitu eli hyväksytyt akkreditointimenettelyssä. Tämä on kansainvälinen ja vakiintunut käytäntö rikosseuraamusalalla. Akkreditoitujen ohjelmien odotetaan tieteellisten tutkimusten perusteella vaikuttavan uusintarikollisuuteen vähentävästi, mikäli ne toteutetaan oikealla tavalla. Akkreditointi tapahtuu akkreditointimenettelyssä, jossa toimii säännöllisesti

kokoontuva asiantuntijaryhmä. Akkreditoinnissa ohjelmat hyväksytään ja tarkastetaan niiden tieteellisten kriteerien mukaan, jotka ovat yleensä samat kaikissa maissa. Kun ohjelma on kerran tullut akkreditoituksi, se voi olla käytössä muutaman vuoden, jonka jälkeen se tuodaan uuteen käsittelyyn. Uusi käsittely tehdään, koska ohjelmista saatavat vaikuttavuustutkimukset tuottavat koko ajan uutta tietoa ja ohjelmia tulee koko ajan kehittää sen mukaan. (Rikosseuraamusvirasto 2008: 7-8.)

Erilaisten ohjelmien voidaan katsoa vastaavan kuntoutustoimintaa kuten esimerkiksi yksilöllinen kuntoutusperiaatteiden mukainen toiminta. Uusintarikollisuuden ehkäisyssä ohjelmien vaikuttavuutta pidetään yleisesti hyvänä, kun tietyt toiminnan kriteerit toteutuvat. Ohjelmatoiminta onkin haastanut sosiaalisen näkökulman huomioimisen rikollisuuden käsittelyssä. Vaikka ohjelmista on selvästi havaittua hyötyä, voidaan muustakin toiminnasta löytää paljon vankia voimaannuttavia piirteitä. (Karsikas 2005: 21-22.) Kritiikkinä voidaan myös sanoa, että tarkasti strukturoitujen ja ryhmämuotoisten toiminta- tai kuntoutusohjelmien käyttö ei kuitenkaan aina anna mahdollisuutta paneutua ihmisten henkilökohtaisiin ongelmiin tai kokemuksiin. Strukturoitujen ohjelmien lisäksi olisi hyvä olla tarjolla myös muunlaista, yksilöllisempää ja sosiaaliseen kontekstiin kohdentuvaa työskentelyä. (Granfelt 2007: 39-41.)

2.1.4 Sosiaalinen kuntoutus

Kuntoutus ymmärretään usein erilaisina ohjelmina tai ryhminä, joihin osallistutaan säännöllisesti. Kuntoutukseen voi kuitenkin sisältyä monenlaista muutakin toimintaa. Karsikkaan (2005) mukaan kuntoutuksena vankilassa voidaan nähdä kaikki se toiminta, mitä vangin kanssa tehdään, jotta hänen elämänhallintansa paranee, uusintarikollisuus vähenee ja sijoittuminen yhteiskuntaan helpottuu. Kuntoutus voi pitää sisällään kaiken sen toiminnan, jolla vankiin ja hänen käyttökseenä pyritään vaikuttamaan. Raja kuntoutuksen ja esimerkiksi työ- ja opetustoiminnan välillä on häilyvä ja riippuu täysin näkökulmasta. (Karsikas 2005: 21-22.) Kuntoutus kaikkine osa-alueineen on kuitenkin se väline, jolla rikosseuraamusalan yleisiin työn tavoitteisiin pyritään vastaamaan.

Teemu Rantanen (2009) kirjoittaa sosiaalisesta kuntoutuksesta, jolla hän tarkoittaa laajempaa, yksilöllisen tilanteen huomioivaa ja vaikeammin standardoitavissa olevaa näkökulmaa kuntoutuksessa. Sosiaalinen kuntoutus voidaan rinnastaa kuntouttavaksi sosiaalityöksi, jolle on tyypillistä psykososiaalinen työ, voimaantumista tukevat työtteet, tilannearviot, palvelu- ja aktivointisuunnitelmat sekä palveluohjaus. Edellä mainitut työskentelytavat ovat jo muovautuneet osaksi rikosseuraamusalan työtä esimerkiksi riski- ja

tarvearviointien sekä rangaistusajan suunnitelmien myötä. Sosiaalinen kuntoutus avautuu Rantasen mukaan neljään näkökulmaan: tavoitteen määrittelyn haasteellisuuteen, vuorovaikutuksen merkitykseen, kontekstuaalisuuteen ja reflektiiviseen ammatillisuuteen. (Rantanen 2009: 110-114.)

Asiakastyössä tavoitteiden asettelu sisältyy suunnitelmallisuuteen, joka on keskeinen osa kuntouttavaa toimintaa. Rikosseuraamusalalla suunnitelmallisuus todentuu rangaistusajan ja siviiliin siirtymisen suunnittelussa. Näitä pidetään oleellisena osana uusintarikollisuuden ehkäisyä. Asiakastyössä tavoitteita ei ole ennalta määrätty, vaan ne muotoutuvat eri tavoin asiakkaan tilanteesta riippuen. Tavoitteiden määrittely olisi ihanteellisinta tehdä aina yhdessä asiakkaan kanssa, etenkin jos ajatellaan, että ratkaisuvastuu on asiakkaalla itsellään. (Rantanen 2009: 111-112.) Vangeilla saattaa olla paljon samantyyppisiä kuntoutustarpeita ja ongelmia, mutta he ovat silti yksilöitä, joiden oma tilanne on tärkeä ottaa työskentelyssä huomioon.

Asiakkaan ja työntekijän välisellä vuorovaikutuksella ja sen laadulla on suuri merkitys esimerkiksi kuntoutuksen vaikuttavuuteen ja onnistumiseen. Käytettävien menetelmien ohella voidaan korostaa myös asiakas-työntekijä-suhdetta. Sosiaalinen kuntoutus voidaan ymmärtää sosiaalisen tuen kautta, jolloin keskeiseksi nousee työntekijän paneutuva ja välittävä työote asiakkaaseen nähden. Tasapuolisen vuorovaikutuksen kautta sekä asiakas että työntekijä tuovat tilanteeseen omat näkökulmansa ja ajatuksensa. Onnistunut vuorovaikutus asiakkaan ja työntekijän välillä saattaa tuottaa hyviä tuloksia riippumatta siitä, mitä itse toimintaan on sisältynyt. (Rantanen 2009: 112-113.)

Rikoksiin ajaututaan usein erilaisten sosiaalisten yhteyksien kautta. Rikosten tekemiseen ei välttämättä myöskään ole yhtä ainoaa syytä, vaan monet asiat voivat olla vaikuttamassa taustalla. Rikoksenteijöiden kuntoutuksen kohdalla onkin syytä huomioida laajempi sosiaalinen konteksti, joka vaikuttaa kokonaisuudessaan heidän elämäntilanteeseensa. Kontekstuaalisuus rikoksenteijöiden kohdalla merkitsee sitä, että huomiota kiinnitetään asumiseen, koulutukseen, työhön, perheeseen ja ihmissuhteisiin. (Rantanen 2009: 113.)

Asiakastyössä saattaa olla vaikeaa toimia tietyn kaavan mukaan, sillä asiakkaan elämäntilanne ja itse asiakassuhde muuttuvat jatkuvasti, myös työskentelyn aikana. Työskentely tulisikin suhteuttaa näiden muutosten sekä asiakkaan tarpeiden mukaan. Reflektiivinen ammatillisuus on sitä, että työntekijä kykenee arvioimaan omaa työskentelyään sekä asiakkaan sen hetkistä tilannetta ja muuttamaan toimintaansa sen mukaan. Reflektiivinen ote työskentelyssä on tavallaan standardoitujen ja käsikirjaa noudattavien ohjelmien ja menetelmien vastakohta. (Rantanen 2009: 113-114.) Lisäksi työskentelyssä olisi tärkeää lähteä liikkeelle asiakkaan omista voimavaroista. Yleensä vankien kanssa tehtävässä työssä lähdetään liikkeelle vankien

ongelmista. Tällöin vankien omat voimavarat, jotka ovat erityisen tärkeässä asemassa elämänmuutoksessa, saattavat jäädä huomioimatta. (Karsikas 2005: 13-14.)

Tämän päivän sana rikosseuraamusalalla on vaikuttavuus. Työn, jota vankien kanssa tehdään, tulee olla vaikuttavaa. Vaikuttavuutta mitataan uusintarikollisuuden mukaan. Strukturoidut ohjelmat on erilaisissa tutkimuksissa havaittu vaikuttaviksi menetelmiksi uusintarikollisuuden ja syrjäytymisen ehkäisyssä. Pelkkä määrällinen vaikuttavuuden mittaaminen ja arviointi ei kuitenkaan riitä, jos kuntouttava toiminta ymmärretään vuorovaikutukselliseksi prosessiksi. Rantasen (2009) mukaan tarvitaan myös laadullista arviointia toiminnan vaikuttavuudesta sekä hyödyistä, ja se saadaan yleensä asiakkaalta, joka rikosseuraamusalalla on useimmiten vanki. Strukturoidut ohjelmat on todettu hyödyllisiksi eikä niitä pidä hylätä, kuitenkin niiden lisäksi olisi syytä kehittää monipuolisempaa työtä. Sosiaalisen kuntoutuksen avulla vankeinhoitoon saataisiin kokonaisvaltaisempi näkökulma vankien elämään ja ongelmiin. (Rantanen 2009: 116-119.)

Rikosseuraamusalalla ongelmalliseksi nousee kysymys siitä, miten yhdistää sosiaalisen tuen ja auttamisen näkökulma lakisääteiseen valvontatyöhön. Miten siis yhdistää tuki ja kontrolli? (Rantanen 2009: 113.) Ihmiset ovat sosiaalisia ja kommunikointi tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Vankilassa olevia vankeja tulee kohdella heidän ihmisarvoaan kunnioittaen, mistä voi syntyä halua muutokseen (Karsikas 2005: 7). Vangit voivat suljetuissa oloissa kokea erittäin kuntouttavaksi sen, että joku kysyy kuulumisia ja keskustelee heidän kanssaan. Valvontahenkilökunta voi myös suorittaa omaa tehtäväänsä ihmisyyttä arvostaen ja vuorovaikutuksen avulla. Vangit eivät välttämättä aina itse käyttäydy asiallisella tavalla, mikä vaikuttaa myös valvontahenkilöstön käytökseen. Vuorovaikutuksellinen ja paneutuva työote voi kuitenkin olla osa kaikkien rikosseuraamusalalla työskentelevien henkilöiden toimintaa.

2.1.5 Äitiys ja vanhemmuus kuntoutuksen kohteena ja apukeinona

Vankilaan joutuvilla ihmisillä ongelmat eri elämän alueilla ovat yleisiä. Joskus ongelmia voi olla lähes kaikilla elämänalueilla. Monien vankilassa olevien naisten ja miesten lapsia on otettu huostaan tai sijoitettu, eli ongelmia on myös vanhemmuuden alueella. Vanhemmuuden ongelmia ylläpitää usein vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat. Granfelt (1998) on pohtinut särkynyttä äitiyttä tutkimuksessaan kodittomista naisista. Hänen mukaansa naiset kokevat epäonnistumiset äitiydessä erityisen traumaattisena ja itsearvostusta särkevänä. Äitiydessä epäonnistuminen uhkaa koko naisidentiteetin perustaa ja siten myös ihmisarvoa. Yleinen käsitys äitiydestä on, että äiti on hyvä. Onnistuessaan äitiydessä nainen on idealisoitu hahmo, epäonnistuessaan armottomasti syytetty. (Granfelt 1998: 117-118.)

Huostaan otetuista lapsista huolimatta naisten äitiys säilyy, ja äitiys jää yleensä osaksi naisen identiteettiä. Lasten huostaanotot herättävät naisissa niin syyllisyyden, häpeän, surun kuin yksinäisyydenkin tunteita. Huoli lapsista säilyy, vaikka heidät on otettu pois. (Granfelt 1998: 123-129.) Tarja Pösö (1986) on myös kuvannut naisvankeja käsittelevässä tutkimuksessaan lasten huostaanottoa ja sen synnyttämiä tunteita. Monet naisvangit kuvasivat lasten huostaanotot kulminaatiopisteeksi, jonka jälkeen kaikki meni pieleen ja elämässä millään ei ollut enää mitään merkitystä. Huostaanottoa on vaikea hyväksyä, mutta osa naisista kuitenkin ymmärsi, että se on lapsen parhaaksi, sillä itsestä ei olisi kasvattajaksi. (Pösö 1986: 182.)

Vaikeudet vanhemmuudessa ovat etenkin naisille ongelma, johon tarvittaisiin apua. Lapsen menetyksen jälkeen naisen elämä voi lähteä entisestään huonompaan suuntaan. Särkynyt äitiys on termi, jolla Granfelt (1998) kuvaa kodittomien naisten äitiyttä, mutta yhtä hyvin se sopii myös vankilassa olevien äitien äitiyden kuvaamiseen. Särkynyt äitiys kuvaa lapsesta luopumisen traagisuutta, mikä kuvastaa tilannetta silloinkin, kun äiti itse päättää luopua lapsestaan. Vaikean elämäntilanteen takia naiset joutuvat luopumaan mahdollisuudesta elää lapsensa kanssa. (Granfelt 1998: 122.) Pösön (1986) tutkimuksen mukaan naisvankien lasten huostaanotot liittyvät pääosin muihin elämäntilanteisiin kuin äidin vankeustuomioon. Ongelmia äidin käyttäytymisessä on siis usein jo ennen vankeusrangaistusta. (Pösö 1986: 181.) Lapsen menettämisestä syntyneet tunteet täytyy saada käsiteltyä, jotta eheytyminen voi alkaa. Vanhemmuuden tukeminen voisi olla tärkeä osa koko kuntoutusprosessia, sillä se voi olla tärkeä ja arvokas asia monelle vangille.

Äitiyttä voidaan pitää kuntoutuksellisesta näkökulmasta motivoivana tekijänä esimerkiksi äidin päihdeongelmaan (Holopainen 1998: 37). Nätkinin (2006: 30) mukaan naisten elämässä raskaus ja lapsen syntymä ovat kaikkiin hoitomuotoihin verrattuna ylivoimainen motivaation lähde ja mahdollisuus esimerkiksi raitistumiseen. Äitiys voisi siten motivoida naisia myös rikoksettomaan elämään.

Äitiys voi olla naisille ainoa positiivista identiteettiä tukeva asia, etenkin silloin kun elämää sävyttävät erilaiset ongelmat. Äitiys antaa naiselle erityisen merkityksen, se tarjoaa myös mahdollisuuden miettiä omaa identiteettiä ja muuttaa elämänsä suuntaa parempaan. (Sariola 2006: 152.) Esimerkiksi vankilassa olevat naiset voivat äitiyden kautta nähdä itsensä parempina ihmisinä. Vanhemmuuden kautta he näkevät itsessään myös muita ominaisuuksia kuin pelkän rikollisuuden sekä kokevat itsensä yhteiskunnan arvokkaiksi jäseniksi. Lasten ja lapsiin liittyvien muistojen kautta naiset voivat myös hetkeksi irrottautua vankilan arjesta. Se, että naisvangit näkevät itsensä positiivisessa valossa äitiyden kautta riippumatta tilanteen herättämästä yleisestä mielipiteestä, auttaa heitä jaksamaan ja saamaan sellaista voimaa sekä sitkeyttä, mitä he eivät välttämättä muuten saa. (Moe & Ferraro 2006: 143.)

Vanhemman ja lapsen välisen suhteen sekä vuorovaikutuksen rakentaminen on mahdollista myös kuntoutuksen aikana. Tämä suhde voi myös toimia tärkeänä voimavarana elämänmuutoksessa sekä aikuiselle että lapselle. Vanhemman saavutettua oma tasapainonsa, hän voi keskittyä huolehtimaan myös lapsestaan kuntoutuksen aikana ja rakentaa suhdetta lapseen, mikäli tähän vain annetaan mahdollisuus. (Ruisniemi 2006: 166.) Vanhemmuutta voidaan käyttää hyväksi kuntoutuksessa, ovatpa lapset mukana tai eivät. Vanhemmuus on kuitenkin osa ihmisen kokonaisuutta, vaikka konkreettista vanhemmuutta ei olisikaan. Vankilassa äiti-lapsiosastojen vangit ovat konkreettisesti äitejä myös vankeusaikana.

Vanhemmuus on osa ihmisen identiteettiä. Kun vanhemmuuden identiteetin merkitys muuttuu, vaikuttaa se myös koko minäkuvaan. Myös päihdeongelmasta toipuminen muuttaa osaltaan ihmisen identiteettiä. Vanhempana toimiminen ja vanhemmuuteen sitoutuminen toimivat eräänlaisena ”suojaavana” tekijänä esimerkiksi päihdeiden käyttöä vastaan. Vanhemmuus voi myös toimia yhtenä kantavana elementtinä uuden minäkuvan rakentamisessa. (Ruisniemi 2006: 170, 184.)

Lapset ja vanhemmuus antavat mahdollisuuden muutokseen, mutta vanhemmuuttakin täytyy tukea. Jos vanhemmuudessa on ollut ongelmia, vanhemmat tarvitsevat vahvistusta omaan vanhemmuuteensa ja mahdollisuuden pohtia erilaisia elämän ongelmakohtia jo kuntoutuksen aikana. Vanhemmuus voi näyttäytyä sekä voimavarana että tasapainoiluna. Vanhemmuus on arkea ja rytmiä ja se pitää sisällään niin varmuutta kuin epävarmuutta. Vanhemmat saattavat kaivata tukea äitiyteen tai isyyteen hyvinkin erilaisissa elämäntilanteissa ja eri tavoin. Tuki ei saisi olla rutiinia, jolloin se helposti muuttuu merkityksettömäksi viranomais- riippakiveksi, vaan tukea tulisi olla saatavilla tarvittaessa. (Ruisniemi 2006: 180-183.)

2.1.6 2.1.6 Lapsi mukana kuntoutuksessa

Lapsen todellistuminen vanhemman tai vanhempien kanssa työskenneltäessä hyödyttää sekä lapsia että vanhempia. Esimerkiksi kuntoutusprosessissa ja sen aikana vanhemmat auttavat lapsiaan ja samalla myös itseään. Voidaan ajatella, että mitä emotionaalisesti tärkeämpi työstettävä asia on ihmisen elämässä, sitä voimakkaampia muutoksia se saa aikaan myös muissa asioissa. Lisäksi voidaan olettaa, että lapsen aseman ja sen emotionaalisen merkityksen muutos vanhemman omassa ymmärryksessä saisi aikaan muutosta myös muissa ymmärtämisestä ja ratkaisua vailla olevissa ongelmissa. Työntekijöiden tehtävänä on tässä kohtaa auttaa ja tukea vanhempaa tämän ymmärtämisen ja kokemisen suhteen, eli auttaa vanhempia syventymään lapsen näkökulmaan. Nimenomaan lapsen huolen esille pääsy voi olla

vanhemmille käännteentekevää. On mahdollisesti autettava vanhempia tutkimaan heille ehkä kaikkein kipeintä ja vaikeinta osaa elämässään, koska siten he voivat saada välineitä myös itsensä auttamiseen. (Hyytinen 2007: 143.)

Lapsen kokemusten läpikäyminen voi aiheuttaa vanhemmalle syyllisyyttä ja voimattomuuden tunteita, kuitenkin vanhemman syyllisyyttä ei pidä pelätä. Perhekuntoutuksessa vanhempien syyllisyyden tunteista on pyritty tekemään voimavara. Jos vanhempi ei tunne lainkaan syyllisyyttä, hän ei välttämättä pysty täysin ymmärtämään lapsen näkökulmaa. Syyllisyyden kautta ja sen avulla voidaan pyrkiä herättämään vanhemman empatia sekä kyky asettua lapsen asemaan. Syyllisyys voikin muuttua vanhemman kuntoutuksen aikana motivaation lähteeksi. Syyllisyyden ja mahdollisten häpeän tunteiden tunnistaminen, ja ne aiheuttaneen oman toiminnan tutkiminen voi auttaa vanhempaa muuttamaan omaa toimintaansa. Avoimesti tutkimalla ja tarkastelemalla omaa toimintaansa vanhempi voi myös ottaa paremmin vastuuta teoistaan. Syyllisyyden ja syyllistämisen käsitteet on kuitenkin tarkkaan pidettävä työskentelyssä erillään. Syyllisyyden tunteista on hyvä puhua, mutta syyllistäminen saattaa olla asiakkaalle kokemuksena raskas ja kokonaisvaltaisesti omaa persoonaa uhkaava. (Hyytinen 2007: 140-141.)

Joskus vanhemman omat tarpeet voivat kuitenkin olla niin suuria ja haasteellisia, ettei hän kykene lapsilähtöiseen tarkasteluun. Silloin on syytä miettiä ja ratkaista se, onko lapsen edun mukaista olla osallisena vanhemman kuntoutuksessa vai pitäisikö lapsi sijoittaa jonnekin muualle, kunnes vanhemman oma tilanne ja tarpeet ovat jäsentyneet ja tasapainossa. (Hyytinen 2007: 144.)

2.2 Naiserityinen lähestymistapa

Ihmisiä jaotellaan ja erotellaan monella eri tavalla. Yksi tyypillisin tapa jaotella ihmisiä, on erotella heidät sukupuolen mukaan naisiin ja miehiin. Ihmisiä erotellaan sukupuolen mukaan heti syntymästään lähtien, ja joskus jopa ennen sitä. Vastasyntyneille vauvoille ostetaan usein sukupuolen mukaan tietyn värisiä vaatteita; tytöille punaisia ja pojille sinisiä. Tytöt ja pojat sekä naiset ja miehet ovat niin fyysiseltä kuin psyykkiseltä kehitykseltäänkin erilaisia. Sukupuolten välinen erilaisuus on aina tiedostettu, mutta sen ymmärtäminen ja huomiointi on voinut jäädä taka-alalle. Naiserityisyys voidaan ymmärtää sukupuolisensitiivisyytenä, jossa huomioidaan nimenomaan naisten tarpeet. Tällainen näkökulma on tarpeen tilanteissa, joissa naisten tarpeet ovat vaarassa jäädä miesenemmistön tarpeiden alle.

Historiallisesti ja kulttuurisesti on aina eroteltu naisia ja miehiä toisistaan. Miehiä on yleensä pidetty vahvempina kuin naisia sekä fyysisesti että henkisesti. Eron ja hierarkian samanaikaisuus on tuottanut sukupuolijärjestelmän, jossa keskeisinä asioina ovat kahtia jakaminen tai erillään pitäminen sekä hierarkiasointi, jossa mies on normi ja naista ylempänä. (Keskitalo-Foley 2005-2006: 2-4.) Käsitteellä sukupuolijärjestelmä viitataan metodologiseen ymmärrykseen siitä, että sukupuoli järjestyy yhteiskunnassa monitasoisesti, mikä puolestaan järjestää maailmaa. Erolla tarkoitetaan sitä, että nainen ja naiseus on selvästi erotettavissa miehestä ja miehisyydestä. Tämä ero tulee näkyviin niin käytännössä kuin ajatuksellisissa rakenteissa. Hierarkisuus puolestaan tarkoittaa, että mies tai mieheys on kaikissa tapauksissa arvokkaampaa kuin nainen ja naiseus. Mies nähdään abstraktin ihmisyyden perusmallina, joka määrittelee normaaliuden. Nainen ja naiseus on siten mieheen verrattaessa vajavuutta. (Rantalaiho 1994: 10-11.)

Miehinen normi oikeutetaan kahtiajaolla, jonka tuloksia ovat esimerkiksi sukupuolten välinen työnjako sekä miehisyyden ja naisellisuuden näkeminen toisilleen vastakkaisina ja täydentävinä. Miehuudesta tulee hierarkiasoinnin avulla haluttava ominaisuus myös joidenkin naisten kohdalla. Tasa-arvokehityksen lieveilmiöihin kuuluu sukupuolten tasa-arvon ymmärtäminen kaikille avoimena miehuutena ja tuon miehuuden ymmärtäminen yhteiseksi ihmisyydeksi. (Keskitalo-Foley 2005-2006: 2-4.) Miehen ei juurikaan sovi tehdä asioita, jotka kulttuurisesti kuuluvat naiseuteen. Nainen puolestaan voi sallitummin mennä niin sanotuille miesten alueille. Sukupuolijärjestelmän kokonaishierarkiassa naisten perinteiset työt sekä toiminta-areenat ovat usein vähemmän arvostettuja kuin miesten vastaavat. (Rantalaiho 1994: 12.)

Sukupuolijärjestelmä sekä erilaiset sukupuoliroolit ohjaavat käsityksiämme naisista ja miehistä, sekä heidän eroistaan ja asemastaan yhteiskunnassa. Historialliset käsitykset naisista ja miehistä ovat edelleen vahvoja, mutta osaksi muuttumassa muun yhteiskunnan mukana. Naiset päätyvät tänä päivänä yhä rohkeammin miehille alueille monessa asiassa. Naiset luovat uraa, toimivat johtajina ja presidenttinä. Naisen rooli on siis muuttunut, siitä lapsia, kotia ja kotieläimiä hoitavasta naisesta, ensin erilaisiin palveluammatteihin ja siitä koulutuksen lisääntymisen myötä yhteiskunnallisiin johtotehtäviin. (Rantalaiho 1994: 16-21.)

Naiset päätyvät miesten alueille muuallakin kuin työelämässä. Esimerkiksi rikollisuudessa naisten tekemä väkivalta on lisääntynyt ja miehistynyt. Vanhat sukupuoliroolit kuitenkin suojaavat edelleen naisia rikoksilta, ja rikoksen tehdessään nainen on keskimäärin paremmin kiinnittynyt yhteiskuntaan kuin rikoksen tehnyt mies. Nainen kuitenkin, esimerkiksi henkirikoksen tehdessään, rikkoo voimakkaammin yhteiskunnassa vallitsevia rooliodotuksia, käsityksiä ja arvoja vastaan kuin saman teon tehnyt mies. Nainen tuntee itsensä myös vankina poikkeavammaksi ja häpeällisemmäksi kuin mies. Naisille kuuluvaan äidin ja vaimon

hoivarooliin ei sovi tuhoava ja ruumiillinen aggressiivisuus. Tuhoaminen ja väkivalta nähdään vahvasti hoivaamisen vastakohtana. (Eerikäinen 2002: 170.)

Naiserityisyys ja sen korostaminen tarkoittaa miehisestä mallista irrottautumista. Naiserityisyys pohjautuu ajatukseen, jonka mukaan naisten alisteisen aseman takia heidän tapansa nähdä ja kokea maailma on erilainen kuin miesten. Naiskeskeisyydessä sukupuolten välinen ero nähdään kuitenkin rikkautena, ja naisten heikommatkin ominaisuudet nähdään arvostettuina voiman ja rikkauden lähteinä. (Keskitalo-Foley 2005-2006: 2-4.)

Vankeinhoito ja vankilat ovat sekä historialtaan että lähtökohdiltaan hyvin miehinen ympäristö. Suurin osa vangeista sekä vankiloiden henkilökunnasta on miehiä. Kun puhutaan vangeista, ihmisten tyypillinen mielikuva on mies. Puhuttaessa nimenomaan naisvangeista käytetään nais- etuliitettä. Tämän takia nais erityisyys on vankeinhoidossa vieläkin melko vieras käsite. Naiserityisyys on sitä, että tunnustetaan ja tunnustetaan naisten erityispiirteet ja heihin liittyvät erityiskysymykset, myös vankeinhoidossa. (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto.)

2.2.1 Naisvangit Suomessa

Naiset kuuluvat vankien joukossa vähemmistöön kaikkialla maailmassa. Suomessa oli vuoden 2009 toukokuussa 3589 vankia, joista 241 oli naisvankeja. Vuoden 2008 vastaavat luvut olivat 3531/224. Naisvankien prosentuaalinen osuus kaikista vangeista oli vuoden 2009 toukokuussa 6,7 prosenttia. Kaikista 3589 vangista vankeusvankeja oli 75,6 % ja naisvangeista vankeusvankeja oli 73,9 %. Valvotussa koevapaudessa oli yhteensä 89 vankia, joista 16 oli naisia. Elinkautista vankeusrangaistusta naisvangeista suoritti yhdeksän ja miesvangeista 143. (Muiluvuori 2009.) Vankiluku on lähtenyt 2000-luvulla nousuun, ja myös naisvankien määrä Suomessa on lisääntynyt 2000-luvulla. Vuonna 1997 naisvankeja oli keskimäärin 140 ja vuonna 2007 naisvankeja oli yli 240. Muutamat viime vuodet naisvankien määrä on kuitenkin pysynyt melko tasaisena. (Naiset näkyviksi 2008: 44.)

Naisvankipaikkoja oli tammikuussa 2009 suljetuissa vankiloissa yhteensä 223 ja avolaitospaikkoja naisille oli 69, jotka kaikki olivat tarkasteluhetkellä täynnä. Päivittäinen naisvankien keskimäärä oli 232 vankia. (Rikosseuraamusvirasto 2009b.) Naisvankeja oli toukokuussa 2009 sijoitettuna eniten Etelä-Suomen aluevankilaan, eli Hämeenlinnan vankilaan sekä Vanajan vankilan, Vanajan osastolle. Naisvankeja oli tuolloin myös Konnunsuon, Oulun, Pelson, Pyhäselän, Satakunnan, Turun ja Ylitornion vankiloissa. (Muiluvuori 2009.)

Naisvankien tyypillisimpiä rikoksia ovat väkivaltarikokset. Suomessa naisia on tuomittu muita Euroopan maita useammin väkivaltarikoksista (Naiset näkyviksi 2008: 45). Naisvankeusvankien suurin päärikosryhmä oli toukokuussa 2009 henkirikos, joka tarkoittaa murhaa, tappoa tai edellä mainittujen yritystä. Seuraavana tulivat muu väkivaltarikos, huumerikos, varkausrikokset, liikennejuopumus, muu omaisuusrikos, ryöstö, muut rikokset ja siveellisyysrikos. Kaikkien vankeusvankien päärikoksen kohdalla suurimmat ryhmät olivat muu väkivaltarikos ja henkirikos. Seuraavina tulivat huumerikokset ja liikennejuopumukset. (Muiluvuori 2009.)

Naisvankien keski-ikä on lähes sama kuin miesvankienkin, naisilla keski-ikä on 36,9 vuotta ja miehillä 36,3 vuotta (Naiset näkyviksi 2008: 46). Toukokuussa 2009 naisvankien suurin ikäryhmä oli 30-39 -vuotiaat. Toiseksi suurin ryhmä oli 40-49-vuotiaat ja sitten 25-29-vuotiaat. Alle 21-vuotiaita naisvankeusvankeja 1.5.2009 oli neljä. Miesvankeusvankeista alle 21-vuotiaita oli samaan aikaan 71. (Muiluvuori 2009.)

Yleisesti ottaen vankien koulutustausta on huonompi kuin muiden samanikäisten. Naisvankeista peruskoulu on jäänyt kesken noin kuudella prosentilla. Lukio-opintoja on naisvankeista suorittanut noin 10 % ja ylioppilastutkinnon on suorittanut 6 %. Ammatillinen perustutkinto on 15 %:lla naisvankeista ja ammattikoulu 16 %:lla. Ammatillisessa koulutuksessa miesvangit menevät naisten edelle, perustutkinto on 19 %:lla ja ammattikoulu 30 %:lla miesvankeista. Naisvankeilla on kuitenkin miesvankeja vähemmän luku- ja kirjoitusvaikeuksia. Matemaattisissa ja tietotekniikkaan liittyvissä taidoissa naiset ovat puolestaan miehiä heikompia. (Naiset näkyviksi 2008: 46.)

Naisten kohdalla rikosten uusiminen on harvinaisempaa kuin miehillä. Naisilla myös mahdolliseen rikoksen uusimiseen kuluu miehiä pidempi aika. (Hypén 2004: 43.) Hieman yli puolet naisvankeista on ensikertalaisia, toista tuomiotaan vankilassa suorittaa 17 % naisista, kolmatta kertaa vankilassa on 10 % ja neljättä kertaa tai sitä useammin vankilassa olevia naisvankeja on 21 %. Kaikkiaan vankeista ensikertalaisia on noin 30 %. Naisvankeilla erilaiset rikkeet kuten karkaamiset tai luvatta poistumiset ovat miesvankeja harvinaisempia. Vuonna 2007 naisia ei ollut karannut tai poistunut luvatta vankiloista yhtään. Poistumisluparikkeitä vuonna 2007 naisvankeilla kirjattiin 32 ja miesvankeilla vastaavasti 598. Kurinpitorangaistuksia vuonna 2007 naisille määrättiin yhteensä 92. (Naiset näkyviksi 2008: 47.)

Yhtenä haastavana naisvankiryhmänä Suomen vankiloissa pidetään romaninaisia. Heillä on paljon kulttuuriin liittyviä erityissääntöjä ja tapoja, liittyen esimerkiksi pukeutumiseen, peseytymiseen, ruokailuun ja asumiseen. Näillä tavoilla osoitetaan kunnioitusta hierarkiassa ylempänä oleville, esimerkiksi naiset miehille ja nuoret vanhemmille. Tapakulttuurin

noudattamista pidetään usein tärkeänä romaniuden kriteerinä. Romaninaisten kohdalla yksi tärkeimmistä kriteereistä on romanipukuun pukeutuminen, jolla on myös vahva siveellinen merkitys sekä symboliarvo. Romanien tapakulttuuri ja pukeutuminen liittyvät sukupolvien välisiin suhteisiin ja vanhempien kunnioittaminen jäsentää romanien koko arvomaailmaa. (Eerikäinen 1999: 54-55.) Romanikulttuuriin liittyviä säännöksiä ja tapoja pyritään mahdollisuuksien mukaan ottamaan huomioon myös vankeinhoidossa. Joissain vankiloissa romaninaisilla on käytössä omat vaatteet tai muu musta pitkä hame, mikä on mahdollistanut heidän osallistumisensa vankilan toimintoihin romanikulttuurin lähtökohdista. Romaninaiset ovat tyypillinen näky vankiloissa ja erityisesti vankiloiden äiti-lapsiosastoilla. (Naiset näkyviksi 2008: 67-68.)

2.2.2 Naisvankien tarpeet

Rikosseuraamusviraston asettama naisvankityöryhmä on tehnyt selvityksen ”Naiset näkyviksi” (2008), jossa on selvitetty muun muassa naisvankien sijoitustarpeita sekä toiminnallisia tarpeita. Työryhmän arviot naisvankien ongelmista ja tarpeista perustuvat pääasiassa vangeille tehtyihin riski- ja tarvearviointeihin. (Naiset näkyviksi 2008: 12-13.)

Moniongelmaisuus on vankien kohdalla yleistä. Selvityksen mukaan päihteiden käyttö on yhtä lailla nais- kuin miesvankienkin ongelma ja se nostaa uusimisriskiä molempien vankiryhmien kohdalla. Yli puolella sekä nais- että miesvangeista on usein esiintyvää alkoholin käyttöä. Huumausaineongelma on kahdella kolmesta naisvangista, naisten kohdalla yleisin käytetty huumausaine on amfetamiini, mutta päihteiden käytölle on usein tyypillistä eri aineiden sekakäyttö. (Naiset näkyviksi 2008: 16.)

Yleisesti vangit ovat muuhun väestöön verrattuna huomattavasti sairaampia. Vuosien 2005-2007 aikana on tehty rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve tutkimusta, jossa tutkittavana on ollut yli 600 vankia ja 100 yhdyskuntapalvelua suorittavaa. Alustavien tulosten perusteella kaikilla tutkittavilla vankiryhmillä todettiin runsaasti ruumiillisia sairauksia ja mielenterveyden ongelmia. Jonkinlainen persoonallisuushäiriö diagnosoitiin noin kahdella kolmasosalla tutkituista. Tutkittavista puolella oli alkoholiriippuvuus ja kahdella kolmasosalla jokin muu päihdeongelma. Erillisryhmistä sairaimpia olivat tutkimuksen mukaan naisvangit ja sakkovangit. Naisvangeista arvioitiin työkyvyttömiksi noin kaksi viidesosaa ja miesvangeista joka kymmenes. (Rikosseuraamuslaitos 2010c.)

Erilaiset mielenterveysongelmat ovat vankien keskuudessa yleisiä ja naisvankien kohdalla yleisimpiä ovat erilaiset persoonallisuushäiriöt, ahdistuneisuus ja masennus. Monet naisvangit

ovat elämänsä aikana olleet psykiatrisessa sairaalahoidossa, tai heille on määrätty lääkkeitä mielenterveysongelmiin. Somaattiset sairaudet ovat vangeilla hyvin yleisiä ja naisvangeista yli puolella on C-hepatiitti. Naisvangeille tyypillisiä ovat myös erilaiset pään alueen vammat. Naisvankien osalta terveydenhuollon palvelujen tarve on suuri. Reilusti yli puolet tarvitsevat hoitoa päihdeongelmaansa, yli 60 % psykiatrisiin ongelmiin ja yli puolet erilaisiin somaattisiin sairauksiin. (Naiset näkyviksi 2008: 16.)

Naisvankien ongelmat liittyvät miehiä useammin sosiaalisiin suhteisiin. Lähes kolme neljäsosaa naisvangeista on joutunut väkivallan uhriksi omista lähisuhteistaan. Väkivaltaa on yleensä koettu joko nykyisessä tai aikaisemmissa parisuhteissa. Väkivalta koskettaa jollain tavalla monen naisvankin elämää. Naiset ovat usein joko väkivallan uhreja tai tekijöitä, joskus myös molempia. Naisvankien kohdalla väkivaltakysymyksiä ei siis voida välttää. Osa naisvangeista on aina elänyt alisteisessa suhteessa mieheen tai miehiin nähden. (Naiset näkyviksi 2008: 16, 52.) Erityisesti päihdepiireissä esiintyy naisten hyväksikäyttöä sekä prostituutiota.

Tarja Pösö (1986) on tutkimuksessaan pohtinut naisten rikollisuuteen liittyviä ilmiöitä ja hänen mukaansa naisvankien rikoksille on tunnuksenomaista heidän yhteiskunnallisesti alistettu asemansa. Rikoksia tekevät yleensä naiset, joilla on huono-osaisuutta taloudellisissa ja koulutuksellisissa asioissa sekä työmarkkinoille sijoittumisessa. Heille on myös tyypillistä voimakas ja samaa aikaa ristiriitainen perhe- ja parisuhderiippuvuus. Rikokset kumpuavatkin juuri näiden asioiden välisestä jännitteestä ja jännitteeseen saattaa kietoutua lisäksi päihdeongelma sekä psyykkistä ahdistusta ja turvattomuutta vuosien takaa. Rikollisuuden kannalta perhe- ja parisuhderiippuvuudessa ei ole kyse ainoastaan siviilisäädyn muodosta, vaan kiinnittymisestä tiettyyn sosiaaliseen ympäristöön. Naiset, jotka tekevät rikoksia ovat voimakkaasti sosiaalisesti kiinni miehessään, lapsissaan, vanhemmissaan, naiseudessaan ja äitiydessään. (Pösö 1986: 193.) Erityisesti naisten kohdalla rikosten tekemisessä tuntuu olevan merkitystä, sillä missä ja keiden kanssa nainen oleilee. Sosiaalisilla suhteilla ja ympäristöllä on suuri merkitys naisten rikollisuudessa.

Moniongelmaisuus on naisille ja naisvangeille usein häpeällisempi asia kuin miehille. Naisille väkivalta, sen tekeminen sekä kokeminen, päihteiden käyttö, seksuaalisen hyväksikäytön kokemukset, lasten huostaanotot, asunnottomuus ja mielenterveysongelmat ovat usein häpeää ja itseinhoa sekä myös ulkopuolista arvostelua herättäviä asioita. Ympäristö saattaa tuomita erityisesti päihdeongelmaisen naisen rankasti ja usein päihteitä käyttävä nainen tuomitsee myös itse itsensä ankarasti (Holopainen 1998: 20). Lisäksi itse vankeusrangaistus saattaa olla suurelle osalle naisvangeista suuri elämänkriisi, jota häpeän tunne sävyttää (Tammi-Moilanen 2002: 187). Erityisesti elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitut naiset kokevat vankeuden traumaattisena ja suurena kriisinä. Henkirikoksesta tuomitulla ihmisellä

erilaiset tunteet, kuten suru, epätoivo ja katkeruus voivat kietoutua poikkeuksellisella tavalla toisiinsa. Tunteiden ja syyllisyyden käsittely voi tällöin muodostua kestävämmäksi. Vankeuden ja syyllisyyden herättämien tunteiden käsittelyyn on tärkeää saada ulkopuolista apua, sillä jos avun saanti pitkittyy myös ongelmat ja vaikeudet saattavat kasautua ja monimutkaistua. (Väkeväinen 2008: 88, 91.)

Naisvankien erityistarpeet on kytketty useissa kansainvälisissä tutkimuksissa naisvankien laaja-alaiseen traumatisoitumiseen fyysisen ja seksuaalisen väkivallan uhrikokemusten myötä, sekä mielenterveys- ja päihdeongelmiin ja ongelmiin äitydessä. Näihin tarpeisiin tulisi vastata nais erityistä lähestymistapaa käyttäen. (Naiset näkyviksi 2008: 98-99.) Myös Euroopan neuvoston vankilasääntöjen mukaan fyysistä, henkistä tai seksuaalista väkivaltaa kokeneiden vankien tarpeisiin olisi kiinnitettävä erityistä huomiota (Euroopan neuvoston vankilasäännöt 2007: 14).

2.2.3 Nais erityisyys ja vankeinhoito

Euroopan neuvoston vankilasäännöissä naisvangit nimetään omaksi erityiseksi ryhmäkseen, joiden erityispiirteet tulee ottaa huomioon. Vankilasääntöjen mukaan vankeinhoitoviranomaisen on otettava erityisesti huomioon naisten tarpeet, kuten heidän fyysiset, ammatilliset, sosiaaliset ja psykologiset tarpeensa, päättäessään heidän vankeuttaan koskevista asioista. (Euroopan neuvoston vankilasäännöt 2007: 19.)

Suomen vankeuslaissa on vain muutamia kohtia, joissa puututaan sukupuoleen tai siihen liittyviin erityissäännöksiin. Vankeuslain mukaan nais- ja miesvangit on asutettava erillään, eli pidettävä eri asunto-osastoissa. Raskaana olevat naiset tulee siirtää tarpeellisen valvonnan alaisina riittävän ajoissa synnytystä varten sairaalaan tai muuhun terveydenhuollon yksikköön vankilan ulkopuolelle. Vankilassa suoritettavat henkilöntarkastukset, jotka edellyttävät vaatteiden riisumista, tulee suorittaa siten, että vanki, tarkastuksen suorittaja ja mahdollinen todistaja ovat samaa sukupuolta. Vankeuslain ensimmäisen luvun 5 §:n mukaan vankeja ei myöskään saa asettaa, ilman hyväksyttävää syytä, keskenään eri asemaan sukupuolen perusteella. (L 2005/767.)

Vankeinhoidossa ja vankiloissa naiset kuuluvat vähemmistöön. Naiset päätyvät miehiä harvemmin vankilaan ja osaltaan siihen saattaa vaikuttaa esimerkiksi perheestä ja lapsista huolehtimisesta syntyvä suojaava vaikutus. Myös vanhemmalla iällä ensimmäiseen rikokseen syyllistyminen suojaa naisia osaltaan rikoskierteeltä. Naisvankien pienempi osuus kaikista vangeista aiheuttaa sen, että vankilaan päätyvät naiset sopeutuvat sinne huomattavasti helpommin. Naisilla

on vankiloissa vähemmän vertaisiaan naisia ja naiset ovat myös miehiä useammin ensimmäistä kertaa vankilassa, jolloin vankilat ja laitaselämä on heille vierasta. Naisten vankeuteen vaikuttavat paljon myös siviiliin mahdollisesti jäävät lapset ja huoli perheestä. Naisvangit huolehtivat oman vankeutensa lisäksi miehiä useammin läheistensä selviytymisestä siviilissä sekä henkisesti että käytännön tasolla. Miesvangeillakin on lapsia ja perhettä, mutta naisten vankeus koskettaa useammin konkreettisesti myös lapsia. Naisvankien kohdalla perhetyön merkitys vankiloissa on suuri. (Tammi-Moilanen 2002: 183-187.)

Naisvangeille perhe ja lapset näyttelevät suurta osaa elämässä. Yhtenä nais erityyisen työn lähtökohtana olisi hyvä nähdä perhetyö sekä sen tärkeys ja merkitys naisvangeille. Perheasioita täytyy hoitaa myös vankeusaikana, sillä ne ovat asioita, jotka stressaavat naisia erityisesti. Perheeseen ja lapsiin liittyvät ongelmat ovat naisvangeilla laukaisevia tekijöitä, jotka saattavat johtaa esimerkiksi itsemurhayrityksiin. (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto.)

Koska naiset kuuluvat vankiloissa vähemmistöön, on suurin osa toiminnoista ja ohjelmista suunnattu ja kehitetty miehille ja miesvankien tarpeita silmällä pitäen. Naisvangeille tarkoitettuja toimintoja on vähän ja kuntoutusta satunnaisesti. Toimintojen vähäisyys aiheuttaa ongelmia naisvankien rangaistusajan suunnitelmien toteuttamisessa kaikissa aluevankiloissa. Nais erityyistä vankeinhoitoa ja kuntoutusta on kehitetty erityisesti vain Vanajan vankilassa, muissa vankiloissa käytetään miehille suunniteltuja ja suunnattuja ohjelmia. (Naiset näkyviksi 2008: 17.) Vanajan vankilassa alkoi marraskuussa 2009 pilottikokeiluna naisvangeille kehitetty toiminta-ohjelma Vinn, joka on naisten motivointi- ja keskusteluohjelma (Tyni 2009: suullinen tiedonanto).

Naisvangeille suunnattujen ohjelmien ja työmenetelmien puute on ongelma myös muualla maailmassa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa naisvankien vähäinen määrä miesvankeihin verrattuna on johtanut siihen, että naisvankien todellisia tarpeita ei olla huomioitu eikä edes oikeutettu. Naisvankeja ei nähdä niin vakavina tai vaarallisina rikollisina kuin miesvankeja. Yhdysvalloissa naisvangit ovat myös joutuneet tyytymään miehille kehitettyihin kuntouttaviin toimintoihin. (Moe & Ferraro 2006: 138-139.)

Yhdysvalloissa on yritetty ottaa huomioon nais erityyistä suuntausta rikosoikeudelliseen järjestelmään. On huomattu, että naisvankeihin kohdistetut sukupuolilähtöiset toimintatavat parantavat heidän kohdallaan kaikkien rikosoikeudellisten vaiheiden tuloksia. Tätä varten on luotu toimintaperiaatteita, jotka on suunnattu koskemaan naisvankien hallintaa, valvontaa ja kohtelua. Periaatteiden mukaan sukupuolella on väliä. Toimintoja järjestettäessä olisi tärkeä ymmärtää nais- ja miesvankien erilaisuus. Vaikka tasapuolinen kohtelu on tärkeää vankienkin kohdalla, se ei tarkoita sitä, että samanlainen kohtelu on tarkoituksenmukaista sekä naisten

että miesten kohdalla. Nais- ja miesvankien taustat ja lähtökohdat eroavat toisistaan, ja jotta voidaan kehittää ja tuottaa naisille sopivia palveluita, täytyy ensin ymmärtää sukupuolten väliset erot. Naisvankien kohdalla on tärkeää tarjota turvallinen, arvostava ja kunnioittava ympäristö erilaisten palveluiden ja toimintojen toteuttamiseen. Naiset saattavat tulla hyvinkin turvattomista oloista ja heillä on usein traumaattisia kokemuksia, liittyen esimerkiksi seksuaaliseen tai fyysiseen väkivaltaan. (Covington & Bloom 2006: 12-14.)

Covingtonin ja Bloomin (2006) mukaan periaatteissa korostetaan naisvankien sosiaalisten suhteiden tärkeyttä. On erityisen tärkeää tukea ja edistää naisvankien terveitä suhteita lapsiin, perheeseen sekä muihin tärkeisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan. On keskeistä ymmärtää ihmissuhteiden merkitys naisten elämässä, sillä ne ujuttautuvat tiiviisti naisvankien elämään. Naisvankien kohdalla päihteiden ongelmakäyttö, traumaattiset kokemukset ja mielenterveysongelmat kietoutuvat usein toisiinsa. Olisi tärkeää paneutua näihin ongelmiin samanaikaisesti ja yhdistää siihen asianmukainen valvonta, sillä näillä ongelmilla on suuri vaikutus naisvankien tarpeisiin sekä mahdolliseen rikosten uusimiseen. Vakavilla traumaattisilla kokemuksilla saattaa olla suuri ja tunnistamaton rooli naisten fyysisten ja psyykkisten ongelmien kehityksessä. (Covington & Bloom 2006: 12-14.)

Naisvankien olisi tärkeä saada kehittää heidän sosioekonomista asemaansa vankeusaikana koulutuksen ja työntöön avulla. Näin he saisivat paremmat lähtökohdat itsensä ja lastensa elättämiseen tulevaisuudessa. Naisvankeja on myös tuettava siviilielämää varten. Vankilatausta voi olla naisille häpeällinen asia ja siihen saattaa yhdistyä muita elämän varjopuolia kuten yksinhuoltajuus ja heikko koulutustaso. (Covington & Bloom 2006: 12-14.)

Naiserityisen lähestymistavan sisällyttäminen vankeinhoitoon on perusteltua, sillä naisvangit eivät yleensä ole niin moniongelmaisia kuin miesvangit ja heihin on usein helpompi vaikuttaa. Naiset suhtautuvat ja asennoituvat miehiä paremmin esimerkiksi tuomioonsa, muihin vankeihin sekä vankiloiden työntekijöihin. Naiset ovat usein myös motivoituneempia kuntoutukseen tai muihin tukitoimiin. (Tammi-Moilanen 2002: 183-187.) Naisten kohdalla uusintarikollisuus on harvinaisempaa ja naisten rikollisiin asenteisiin on helpompi vaikuttaa heidän sosiaalisten vastuidensa kautta.

3 ÄITI-LAPSITYÖ VANKILASSA

3.1 Äiti-lapsiosastojen historia

Äiti-lapsityöllä on Suomen vankiloissa yli satavuotinen historia. Ensimmäiset lapset tulivat äitiensä mukana vankiloihin vuonna 1881, kun Hämeenlinnan vankilaan, eli Hämeen vanhaan linnaan siirrettiin kaikki naispuoliset kuritushuone- ja työvangit. Näistä naisista osalla oli mukanaan imeväisikäinen lapsi tai he olivat raskaana. Äidit saivat tuolloin itse hoitaa lapsensa vankilan sairaanhoitajan valvonnan alaisena. Äitien ei tarvinnut osallistua vankilan muihin työtoimintoihin. Vuonna 1925 osastolle palkattiin ensimmäinen lastenhoidon valvoja ja vuonna 1931 perustettiin erillinen lastenosasto, ja tälle osastolle tuli myös koulutettu lastenhoitaja. Alkuun äidit saivat olla lasten kanssa öisin, mutta vuonna 1946 keskusvankilaan perustettiin 40 lapsen lastenosasto, jossa lapset pidettiin myös öisin. Ohjeellinen kahden vuoden ikäraja oli jo tuolloin jollain tasolla käytössä. Aluksi lapset myös syntyivät vankilassa, kuitenkin sotien jälkeen äidit vietiin synnyttämään Hämeenlinnan synnytyslaitokseen. (Enroos 2008: 26.)

Lapsia on ollut vankilassa vuosien 1917-1950 aikana vaihtelevasti naisvankimäärän mukaan. Eniten lapsia oli vankilassa vuonna 1919, jolloin heitä oli 151. Lastenosasto toimi tavallaan lastenkotina vankilan yhteydessä. Äidit kävivät päivisin töissä ja lapset hoidettiin hoitajien toimesta osastolla. Lastenosaston aamutoimiin äideillä oli mahdollisuus osallistua imettämällä pienempiä lapsia tai käymällä vain tapaamassa lastaan. Muutoin äidit eivät osallistuneet lastenhoitoon. Myöhemmin lastenhoitokäytäntö muuttui siten, että äidit hoitivat itse lapsensa ja velvoite muuhun työhön osallistumiseen poistettiin. Tämä käytäntö on ollut voimassa vankiloiden äiti-lapsiosastoilla nykypäivään saakka. Hämeenlinnan vankilan suljetulla äiti-lapsiosastolla on ollut työntekijöitä, jotka ovat voineet auttaa ja tukea äitejä lastenhoidossa. Vanajan avovankila perustettiin vuonna 1994, ja samalla sinne perustettiin myös äiti-lapsiosasto. Vanajalla ei kuitenkaan ole ollut vastuutyöntekijää äiti-lapsityössä, ennen kuin vuonna 2007 sinne saatiin perhetyön ohjaajan virka. (Enroos 2008: 26-27.)

Nyt 2000-luvulla äitiään on seurannut vankilaan noin 140 lasta. Suurin osa lapsista on ollut alle vuoden ikäisiä, ja he ovat olleet vankilassa keskimäärin 7,5 kuukautta. Tällä hetkellä lapsia on sijoitettuna Hämeenlinnan suljettuun vankilaan sekä Vanajan avovankilaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a.) Hämeenlinnan suljetulla äiti-lapsiosastolla vankipaikkoja on seitsemän ja Vanajalla äiti-lapsiosasto on viisipaikkainen (Wikgren 2009b). Molemmille äiti-lapsiosastoille sijoitetaan vankeja lapsineen valtakunnallisesti. Suljetussa vankilassa lapsen ohjeellinen ikäraja on kaksi vuotta ja avolaitoksessa lapsi voi olla kolmivuotiaaksi (Enroos 2008: 46-47).

Vankiloiden äiti-lapsityö elää tällä hetkellä muutosten aikaa. Oikeusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö ovat asettaneet ohjaus- ja seurantaryhmän, jotta uudenlainen Vanajan vankilan perheosasto saataisiin käynnistettyä. Tarkoituksena on organisoida vankiloiden äiti-lapsiosastot uudelleen, jotta lapsen etu voidaan ottaa entistä paremmin huomioon.

Ohjausryhmän on tarkoitus suunnitella tulevan perheosaston käytännön toimintaa, vankiloiden välistä työnjakoa, tilajärjestelyjä sekä lainsäädäntömuutoksia. Ohjausryhmän toimikausi jatkuu vuoden 2011 loppuun. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a.)

Suunniteltu perheosasto sijoittuu Vanajan vankilan yhteyteen ja alustavien suunnitelmien mukaan siellä työskentelisi kaksi ohjaajaa sekä viisi koulutettua lastenhoitajaa. Uuden 10-paikkaisen perheosaston toiminnan olisi tarkoitus alkaa vuoden 2010 keväällä. Ensimmäisen vuoden perheosasto toimisi erillisrahoituksella, jolloin kustannuksista vastaisivat oikeusministeriö yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa. Kokeilujakson jälkeen lapsen sijoittava kunta vastaisi lapsenhoidosta aiheutuvista kuluista ja Rikosseuraamuslaitos puolestaan äidin vankeusrangaistuksesta aiheutuvista kustannuksista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a.) Uuteen perheosastoon voidaan sijoittaa sekä nais- että miesvankeja alle kaksivuotiaiden lastensa kanssa. Hämeenlinnan vankilan suljetulle äiti-lapsiosastolle jää muutama vankipaikka raskaana oleville vangeille sekä tutkintavangeille, joilla on pieniä lapsia. (Helsingin sanomat 2009.)

3.2 Lapsen ottaminen vankilaan

Ennen uutta vankeuslakia, joka tuli voimaan 1.10.2006, lapsen ottamisesta vankilaan säädettiin Suomessa ainoastaan rangaistusten täytäntöönpanosta annetussa laissa (19.12.1889/39A). Lain mukaan vangin pieni lapsi voitiin ottaa hoidettavaksi rangaistuslaitokseen, jos se oli lapsen edun mukaista ja vanki itse sitä halusi. Raskaana olevien kohdalla laki ohjeisti, että vankeusrangaistukseen tai sakon muuntorangaistukseen tuomittu raskaana oleva nainen saattoi saada lykkäystä rangaistuksen täytäntöönpanoon, kunnes hän oli toipunut synnytyksestä. (Enroos 2008: 46.)

Uuden vankeuslain 4. luvun 10 §:n mukaan vangin pieni lapsi voidaan ottaa vankilaan, jos se on lapsen edun mukaista ja vanki itse sitä haluaa. Lapsen hoito tulee myös järjestää lapsen edun mukaisella tavalla. Päätöksen lapsen ottamisesta vankilaan, vankeuslain 11 §:n mukaan tekee sijoittajayksikön johtaja kuultuaan vastaanottavan vankilan johtajaa ja lapsen kotikunnan lastensuojeluviranomaista. (L 2005/767.) Päätöksessä on täytynyt ottaa huomioon erityisesti ja kokonaisvaltaisesti lapsen oikeudet ja niiden toteutuminen. Huomioon on täytynyt ottaa myös lapsen edun ja hyvinvoinnin turvaaminen, muut perhesuhteet tai muut sijoittamismahdollisuudet, vangin rangaistuksen pituus suhteessa lapsen ikään, käytettävissä olevat tilat sekä muut vastaavat seikat. Erityisen tärkeää on, että vankilaan sijoitetun lapsen on täytynyt saada säilyttää kaikki ne samat oikeudet, joita on vapaudessa elävillä lapsilla. (Enroos 2008: 46-47.)

Nykyisen vankeuslain mukaan päätöksessä lapsen ottamisesta vankilaan tulee ottaa huomioon lapsen etu ja tavoitteena on, että lapsen sijoittaminen vanhemman mukana vankilaan tapahtuisi lastensuojelullisin perustein. Lastensuojelulain uudistuksen myötä vuoden 2010 maaliskuun alusta vankilalapsen ovat osa lastensuojelujärjestelmää. Lapsen sijoittamisessa vankilaan noudatetaan lastensuojelulakia, vankeus- ja tutkintavankeuslain sijasta. Tämä tarkoittaa, että alle kaksivuotiaan lapsen sijoittamisesta vankilaan päättää lastensuojeluviranomainen, joka kuultuaan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköä ottaa päätöksessään huomioon erityisesti lapsen edun. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a, Helsingin sanomat 2009.)

Uuden lainsäädännön myötä päätöksenteko lapsen sijoittamisesta vankilaan siirtyy vankeinhoitolaitokselta lastensuojeluviranomaisille. Perheosaston myötä vankeus- ja tutkintavankeus aikana vanhemmalla ja lapsella on mahdollista saada tarvittavaa tukea vanhemmuuteen sekä vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Sijoituspäätöksen perusteena tulee olla lastensuojelulaissa määritellyt lapsen edun arviointiperusteet. Päätöstä tehtäessä tulee ottaa huomioon myös muut lapsen sijoitusvaihtoehdot ja valittava lapsen kannalta paras vaihtoehto. Haasteellisuutta lapsen edun arviointiin tuo se, että lastensuojelulla ei välttämättä ole kovin paljon tietoa vankeinhoidosta, rikosseuraamusjärjestelmästä tai vankilan perheosaston olosuhteista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009b.)

Euroopan neuvoston vankilasäännöissä otetaan myös kantaa pienten lasten vankilaan ottamiseen. Vankilasääntöjen toisessa osassa annetaan ohjeita vankeusolojen järjestämiseen ja huomioon otetaan myös vankien pienet lapset. Euroopan neuvoston vankilasääntöjen mukaan pieni lapsi voi asua vankilassa vanhempansa luona vain, jos se on lapsen edun mukaista. Pieniä lapsia ei tule myöskään kohdella kuin vankeja. Vankilasääntöjen mukaan vankilassa vanhempiensa mukana oleville pienille lapsille tulisi olla erityinen hoitopaikka, jossa on pätevä henkilökunta ja jonne lapsi voidaan turvallisesti sijoittaa, vanhemman osallistuessa toimintoihin. Asuintilat olisi myös järjestettävä siten, että pienten lasten hyvinvointi voidaan turvata. (Euroopan neuvoston vankilasäännöt 2007: 20.)

3.3 Äiti-lapsiosastojen käytäntöjä muissa maissa

Lasten ottaminen vanhemman mukaan vankilaan on kansainvälinen käytäntö. Monissa maissa lapset voivat seurata vanhempansa tai useimmiten äitiään vankilaan. Käytännöt vaihtelevat

kuitenkin maakohtaisesti. Rosi Enroos (2008) on selvittänyt tutkimuksessaan Vankila lapsuudessa - lapset vankilassa erityisesti Suomen, mutta myös muiden maiden käytäntöjä.

Yleensä vankilaosastot, joille lapsen voi ottaa mukaan, on suunnattu naisvangeille. Saksan vankiloissa on kahdeksan äiti-lapsi-yksikköä, joissa on noin 100 paikkaa. Lapset saivat olla vankilassa kuusivuotiaiksi, mutta käytännössä lapset ovat yleensä alle kolmivuotiaita. Espanjassa lapsen on mahdollista olla vanhemman mukana vankilassa kuusivuotiaaksi. Virossa äiti-lapsiosasto on järjestetty samaan tapaan kuin Suomessa. Yksikössä on viisi paikkaa ja tilat on järjestetty erikseen muista vangeista. (Enroos 2008: 27.)

Ruotsissa lapset voivat olla vankiloissa käytännössä yksivuotiaiksi. Ruotsissa äiti-lapsipareille ei ole järjestetty erillisiä tiloja vankiloihin, vaan he ovat normaaleilla vankiosastoilla. Tanskassa voivat sekä äidit että isät olla vankilassa lapsen kanssa. Mahdollista on myös asua vankilassa perheenä. Tanskassa yläikärajat lasten kohdalla ovat yksi tai kolme vuotta. Erityisiä yksiköitä ei ole järjestetty ja tämän takia vain muutama vanki kerrallaan voi tuoda lapsen vankilaan. Irlannissa lapselle ei ole määritelty ikäraja vankilassa oloon. Irlannissa oikeus päättää äidin ja lapsen yhdessäolosta, mitään erityisiä yksiköitä äideille ja lapsille ei kuitenkaan ole. (Enroos 2008: 27-28.)

Latviassa on käytäntö, jonka mukaan alle yksivuotiaat voivat olla äitinsä kanssa vankilassa samassa huoneessa. Vanhemmat lapset (1-4-vuotiaat) sijoitetaan erikseen äideistä ”lastenkotiin”, jossa äidit voivat vieraila vapaa-aikanaan. Latviassa äiti-lapsi -sellipaikkoja on kuusi ja ”lastenkotipaikkoja” 19. Norjassa lasten ei ole mahdollista seurata vanhempansa vankilaan. Erityisjärjestelyin voidaan kuitenkin mahdollistaa vankeusrangaistuksen suorittaminen jossain muussa laitoksessa, kuten huumehoitoyksikössä tai muissa erillisissä laitoksissa, jonne myös lapsi voi tulla mukaan. Alankomaissa suljetuissa laitoksissa lapset voivat olla yhdeksän kuukauden ikään asti. Sen jälkeen on mahdollista asua äidin kanssa neljävuotiaaksi puoliavoimissa vankiloissa, joissa olot on pyritty järjestämään niin, etteivät lapset ymmärrä olevansa vankilassa. Britanniassa lasten yläikärajat vaihtelevat vankiloittain yhdeksästä kuukaudesta 18 kuukauteen. (Enroos 2008: 28.)

Australiassa päähuoltaja voi pyytää lupaa lapsen mukaan ottamiseksi vankilaan. Yleensä lapset voivat olla vankilassa yksivuotiaiksi. Kouluikäiset, ja poikkeustapauksissa myös vanhemmat lapset, voivat tulla yöksi vankilaan. Kanadassa lapset voivat olla vankiloissa neljävuotiaiksi ja osa-aikainen oleskelu mahdollistuu 12-vuotiaaksi. Ranskassa äidit voivat ottaa lapsen mukaan vankilaan isän suostumuksella ja yläikäraja lapsella on 18 kuukautta. (Enroos 2008: 28.)

Käytännöt eri maissa vaihtelevat siis paljon ja tarkkaa tutkimustietoa aiheesta ei ole saatavilla. Hyvin monissa maissa lasten vankilaan tulo ratkaistaan kuitenkin tapauskohtaisesti. Lasten olosuhteet eri maiden vankiloissa vaihtelevat myös hyvin paljon. (Enroos 2008: 28-29.)

3.4 Äiti-lapsityö Vanajan vankilassa

3.4.1 Vanajan vankila

Vanajan vankila on avolaitos, joka kuuluu alueellisesti Länsi-Suomen rikosseuraamusalueeseen ja Hämeen rikosseuraamuskeskukseen. Vuoden 2010 alusta rikosseuraamusalan organisaatio uudistui siten, että ennen erilliset; Rikosseuraamusvirasto, Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltolaitos yhdistyvät Rikosseuraamuslaitokseksi. Rikosseuraamuslaitos muodostuu kolmesta täytäntöönpanoalueesta, keskushallintoyksiköstä (entinen Rikosseuraamusvirasto), valtakunnallisesta terveydenhuoltoyksiköstä ja rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta. Täytäntöönpanoalueet ovat Etelä-Suomen, Länsi-Suomen ja Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueet. Rikosseuraamusalueet puolestaan jakautuvat rikosseuraamuskeskuksiin, joiden alaisuudessa toimivat vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot. (Rikosseuraamuslaitos 2010d.)

Vanajan vankila jakautuu kahteen erilliseen osastoon; Ojoisten osastoon ja Vanajan osastoon. Ojoisten osastolle sijoitetaan pääasiassa Länsi-Suomen alueelta kotoisin olevia miesvankeja ja Vanajan osastolle sijoitetaan naisvankeja valtakunnallisesti. Molemmat osastot ovat päihteettömiä, mikä edellyttää vangeilta päihteettömyssitoumusta. Päihteettömyyttä seurataan molemmilla osastoilla virtsa- ja sylkitestein sekä puhalluskokein. Vanajan vankila on avolaitoksena vapautteen valmentava laitos, jossa vangit noudattavat rangaistusajan suunnitelmaa sekä vapauttamissuunnitelmaa. Toiminnot Vanajan vankilassa ovat monipuolisia ja kuntouttavia. (Tulo-opas vangeille 2009: 4.)

Vankien asuinsoluja Vanajalla on yhteensä yhdeksän, ja ne jakautuvat viiteen eri rakennukseen. Vankien työpaikkoina vankilan alueella toimivat ompelimo sekä suodatinkokoomo. Lisäksi vankeja voidaan työllistää erilaisiin kiinteistö- ja laitoshuollon tehtäviin. Vanajan osaston 55 vankipaikasta viisi kuuluu äiti-lapsiosastoon. Äiti-lapsiosasto sijoittuu Vanajan osastolla keskelle vankila-alueetta. Vankipaikat ovat äiti-lapsiosastolla jakautuneet siten, että neljä paikkaa on rivitalosolussa ja viides paikka on erillinen yksiö viereisessä puutalossa.

Tuomioiden loppupuolella aletaan mahdollisimman monen vangin kanssa suunnitella myös valvottua koevapautta. Suomen rikoslain mukaan valvotun koevapauden enimmäisaika on kuusi kuukautta ennen vangin ehdonalaista vapauttamista. Valvottu koevapaus on keino, jonka avulla pyritään edistämään vankien sijoittumista yhteiskuntaan laitossajan loppuvaiheessa. Koevapauden toteuttamistapa on joustava ja kullekin vangille yksilöllisesti suunniteltu, mutta se edellyttää kuitenkin asuntoa, toimintavelvoitetta ja valvonnan järjestymistä. Suotavaa onkin, että vanki sijoitetaan ensin avolaitokseen ennen kuin hän pääsee valvottuun koevapauteen, jotta hän voi tottua asteittain ottamaan aiempaa enemmän vastuuta omasta käyttäytymisestään. Valvotussa koevapaudessa vanki sitoutuu päihitteettömyyteen ja sen valvontaan sekä noudattamaan yhteydenpitovelvoitetta ja muita koevapauden ehtoja, jotka liittyvät pääasiassa vangin liikkumiseen ja toimintaan osallistumiseen valvotun koevapauden aikana. (Valvotun koevapauden toimeenpano 2008: 4-6.)

3.4.2 Äiti-lapsityö

Vanajan yksikkö perustettiin vuonna 1994 vanhan koulukodin tilalle ja aluksi sinne sijoitettiin sekä mies- että naisvankeja. Tuolloin perustettiin myös Vanajan äiti-lapsiosasto, jotta myös lapsen kanssa tuomiotaan suorittava naisvanki pystyi siirtymään avolaitokseen. Tätä aikaisemmin lapsen mukana olo vankilassa vaati sen, että äiti ja lapsi olivat Hämeenlinnan vankilan suljetulla äiti-lapsiosastolla. Aluksi Vanajan vankilan äiti-lapsiosastoa pidettiin yllä vartijoiden voimin, myöhemmin äiti-lapsiosaston vangit ja lapset keskitettiin muutamalle vartijalle. Vanajan vankilan äiti-lapsiosaston historia on värikäs. Äitien ja lasten kirjo on ollut laaja, ja äiti-lapsityössä on ollut ongelmia. Erityisen ongelmalliseksi työssä on muodostunut vastuutyöntekijöiden puute. Vanajan äiti-lapsiosastolla ei ollut omaa nimettyä työntekijää, ennen vuotta 2007, jolloin sinne saatiin perhetyön ohjaajan virka. Ongelmien kasautuminen ja työntekijän puute johtivat vuonna 2006 osaston hetkelliseen sulkemiseen. Perhetyön ohjaajan virka mahdollisti äiti-lapsiosaston uudelleen avaamisen sekä äitivankien ja lasten asioihin paneutumisen. (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto.)

Vanajan äiti-lapsiosaston vankien yhdyshenkilönä toimii tällä hetkellä perhetyön ohjaaja. Hän hoitaa monipuolisesti osastoon, äitivankeihin ja heidän lapsiinsa liittyviä asioita. Lisäksi hänen vastuullaan on äitivankien asuttaminen ja tutustuttaminen vankilan sääntöihin. Perhetyön ohjaaja tapaa äitejä ja lapsia viikoittain yksilökäynneillä omassa työhuoneessaan sekä käymällä ajoittain osastolla. Osaston vankien yksityiset asiat kuten lomat, yhteydenpito siviiliin, ja tapaamiset hoituvat perhetyön ohjaajan kautta. Hän on myös pääasiallisesti vastuussa äitivankien ja lasten kyyditsemisestä esimerkiksi kauppaan tai neuvolaan. (Vanajan

vankilan äiti-lapsiosaston tulo-opas 2008.) Perhetyön ohjaaja vastaa myös Vanajan vankilan muiden vankien perheasioiden hoidosta. Hänen kauttaan hoituvat esimerkiksi vankien perhetapaamisten järjestelyt sekä mahdolliset haasteellisemmat lastensuojeluasiat. Lisäksi perhetyön ohjaaja vetää ajoittain vangeille perhe- ja parisuhdeleirejä yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa.

Enimmäkseen äiti-lapsiosaston vangit ovat itsekseen osastolla. Osastolla on yhteinen keittiö, oleskelutila, kylpyhuone ja kaksi wc:tä. Kullakin äiti-lapsiparilla on omat huoneensa. Erilliseen yksiöön voidaan sijoittaa yksi äiti-lapsipari hieman rauhallisempiin oloihin. Usein sinne sijoittuu joku pitkäaikaisempi vanki lapsensa kanssa. Yleensä vangit tulevat äiti-lapsiosastolle yhden lapsen kanssa, mutta joskus lapsia on ollut mukana kaksi. Osaston päiväjärjestys on laadittu niin, että äidit lapsineen voivat elää omaa arkeaan hieman erillään muista laitoksen vangeista. Lasten ja muiden vankien tarpeetonta kontaktia pyritään välttämään. Osaston päiväjärjestystä rytmittää lasten päiväuniaika, joka on päivittäin kello 12-14, silloin osastolla on hiljaisuus. Illalla kello 19 mennessä täytyy olla sisällä osastolla ja aloittaa iltatoimet. (Enroos 2008: 87, Vanajan vankilan äiti-lapsiosaston tulo-opas 2008.)

Liikkuminen osastolla ja vankilan paaluin merkityllä alueella on vapaata. Ovet osastolle ovat lukittuina vain öisin. Äitivangit lapsineen saavat ulkoilla vapaasti ja äiti-lapsiosaston rivitalorakennuksen päädyssä on leikkipiha lapsia varten. Kolmesti päivässä on kaikkien vankien käytävä päärakennuksessa ilmoittautumassa vahvuustarkastusta varten. Iltaisin ja öisin vankien valvonta tapahtuu vartijoiden toimesta osastoilla. Arkisin vankien ruokailut ovat päärakennuksen ruokalassa, myös äiti-lapsiosaston vangit ja lapset ruokailevat siellä, heille on varattu erillinen pienempi tila ruokailua varten. Viikonloppuisin vangit laittavat ruuan itse. Kerran viikossa kaikki vangit kuljetetaan bussilla paikalliseen isoon kauppaan, jossa he voivat tehdä viikonlopun ruokaostokset sekä hankkia muita tarvitsemiaan tavaroita. Vankiäidit lapsineen viedään myös kerran viikossa kauppaan. Heidät kuljetetaan sinne erikseen muista vangeista.

3.4.3 Vankiäidit

Käytän opinnäytetyössäni myös termejä äitivangit tai vankiäidit, kun kirjoitan äiti-lapsiosastojen vangeista. Enroosin (2008) tutkimuksen mukaan suurin osa äiti-lapsiosastojen vangeista on vankilaan tullessaan yli 22-vuotiaita, mutta korkeintaan 26-vuotiaita. Osastoille tulevat vangit ovat siten hieman keskimääräistä ensisynnyttäjää nuorempia. Äiti-lapsiosastoilla seuraavaksi suurimmat ikäryhmät olivat 18-22-vuotiaat ja 26-30-vuotiaat.

Nuorin äiti-lapsiosastolla ollut vanki on ollut 18-vuotias ja vanhin 51-vuotias. (Enroos 2008: 87-88.)

Äiti-lapsiosastojen vankien tuomiot eivät voi olla kovin pitkiä, sillä lapsi saa olla vankilassa noin kolmivuotiaaksi. Osastojen vangeille ovat siis tyypillisiä lyhyet tuomiot, mutta samalla heidän vankilakertaisuutensa on usein korkeampi kuin naisvangeilla yleensä. Päärikostyyppiksi äiti-lapsiosastojen vankien kohdalla nousevat varkaus- tai muut omaisuusrikokset. Huumausainerikokset ovat toiseksi suurin päärikostyyppi. Henkirikos tai muu väkivaltarikos on kolmanneksi yleisin rikosnimike, mutta yleensä väkivaltarikoksissa on äiti-lapsiosastojen vankien kohdalla kyse lievemmistä pahoinpitelyistä. (Enroos 2008: 88-89.) Henkirikoksen tehneitä on ollut osastoilla muutamia. He ovat yleensä tulleet raskaaksi ja saaneet lapsen tuomionsa aikana. (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto.)

Äitivangit muodostavat varsin heterogeenisen vankiryhmän. Vankiäitien joukossa on yksinhuoltajaäitejä, useamman lapsen äitejä, ensisynnyttäjiä, isoäitejä, lyhyttuomioisia, pidempituomioisia, sakkovankeja, päihdeäitejä, rikoksenuusijoita, ensikertalaisia, romaneja, ulkomaalaisia sekä valtaväestöön kuuluvia. Vaihtelua ryhmän sisällä on siis paljon. Yhdistävinä tekijöinä vankiäitien kohdalla voidaan pitää vankeustuomiota ja äitien mukana olevia lapsia.

Vanajan äiti-lapsiosastolle vankeja tulee yleensä joko suoraan siviilistä tai suljetulta äiti-lapsiosastolta Hämeenlinnan vankilasta. Suljetusta vankilasta Vanajalle siirrytään yleensä lopputuomion ajaksi. Osalla vangeista on lyhyt tuomio, tai he voivat olla sakkovankeja, jolloin he saattavat viipyä vankilassa vain muutaman viikon tai kuukauden. Tutkintavangit, joilla on pieniä lapsia tai jotka ovat raskaana, sijoitetaan aina suljetulle äiti-lapsiosastolle tutkinnan turvaamiseksi.

Erilaisuudestaan huolimatta äiti-lapsiosaston vangit muodostavat, varsinkin Vanajalla hyvin kiinteän ryhmän, sillä he ovat lähes koko ajan keskenään osastolla, erikseen muista vangeista (Wikgren 2009a: suullinen tiedonanto). Äitivangit ovat keskenään lastensa kanssa osastolla ja heidän tulee pärjätä melko itsenäisesti lastensa kanssa. Vanajalla perhetyöntekijä on tavattavissa virka-aikana omassa työhuoneessaan ja pulmatilanteissa vankiäidit voivat käydä hänen luonaan kysymässä neuvoa. Osaston vangit saavat kuitenkin paljon vertaistukea sekä apua lastenhoitoon tai pulmallisiin tilanteisiin toinen toisiltaan.

Äiti-lapsiosastoilla vankien työtoimintana on lastenhoito ja se ohjaa vankien toimintaa ympäri vuorokauden. Vanajalla äitivangit eivät ole juurikaan päässeet osallistumaan vankilan erilaisiin toimintoihin, joita muille vangeille järjestetään. Vankiäidit ovat hyvinkin irrallinen ryhmä vankilan muista vangeista sekä toiminnoista. Ongelmana on erityisesti ollut lastenhoidon järjestäminen, sillä äiti-lapsiosaston vangit ovat yksin vastuussa oman lapsensa

hoidosta. Erikseen on Vanajalla voitu joidenkin vankien kohdalla järjestää yksittäisiä käyntejä esimerkiksi päihdeohjaajan luona, jolloin perhetyön ohjaaja on jäänyt lapsen kanssa. Nämä tilanteet ovat kuitenkin olleet yksittäisiä ja vaatineet omat järjestelynsä. (Tyni 2009: suullinen tiedonanto.)

Taidoissa olla ja toimia lapsen kanssa on myös paljon eroavaisuuksia. Äiti-lapsiosaston vangeista monilla on entuudestaan lapsia, mutta osalla kyse on ensimmäisestä lapsesta. Osa äideistä saattaa olla hieman avuttomia lapsen hoidon suhteen ja toiset taas hyvin tottuneita ja taitavia. (Tammi-Moilanen 2002: 187.) Kulttuurierot sekä äidin mahdollinen päihde- tai mielenterveydestä saattaa heijastua myös lapsenhoitoon. Esimerkiksi romanikulttuurissa lasten kasvatuksen lähtökohdat ovat erilaiset kuin valtaväestön kohdalla. Kulttuuri tuo mukanaan myös erilaisia sääntöjä, jotka saattavat vaikuttaa äidin ja lapsen arkeen. Päihdetaustaisilla äitivangeilla saattaa olla taidottomuutta lasten hoidossa tai vuorovaikutuksessa oman lapsen kanssa. Perhetyön ohjaaja opastaa Vanajalla äitivankeja lastenhoitossa ilmenevissä pulmissa mahdollisuuksiensa mukaan. Lisäksi neuvolakäynnit ja neuvolayhteistyö ovat yksi tärkeä apukeino lastenhoidon pulmiin.

4 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyössäni tarkastelen Vanajan vankilan äiti-lapsityötä sekä osaston naisvankeja, jotka suorittavat tuomiotaan pienen lapsen kanssa. Erityisesti paneudun osaston vankien tarpeisiin kuntoutusnäkökulman kautta. Lisäksi olen selvittänyt Vanajan äiti-lapsiosaston vankien kokemuksia ja mielipiteitä äiti-lapsityöstä sekä osaston toiminnoista. Tarkoitus on saada esiin äiti-lapsityön kehittämiskohteita kuntoutuksellisesta näkökulmasta. Tuloksia voidaan hyödyntää uuden Vanajan vankilan perheosaston toiminnassa.

Opinnäytetyöni tavoitteena on kartoittaa Vanajan äiti-lapsiosaston vankien mahdollisia ongelmia sekä tarpeita, joihin heidän olisi hyvä saada tukea. Tarkoitus on myös saada esiin vankien mielipiteitä osaston toimivuudesta ja toiminnasta. Lisäksi tarkastelen työssäni, miten toiminnot Vanajan äiti-lapsiosastolla valmistavat vankeja siviiliin. Tutkimustehtävään haen vastausta seuraavilla tutkimuskysymyksillä:

1. Mitä tarpeita Vanajan vankilan äiti-lapsiosaston vangeilla on ja miten kuntoutus vastaa niihin?
2. Miten äiti-lapsityö Vanajan vankilassa valmistaa vankeja vapauteen?

3. Minkälaisia kokemuksia vangeilla on Vanajan vankilan äiti-lapsiosaston toiminnasta?

4.1 Tutkimusmenetelmä

Toteutin opinnäytetyöni laadullisen, eli kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmin. Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen ja pyrkimys on tutkia kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus on siis luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, aineisto kerätään luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole tarkoitus testata hypoteesia tai teoriaa, vaan paljastaa ja tuoda julki uusia tosiasioita. Laadullisessa tutkimuksessa suositaan laadullisia metodeja, kuten teemahaastatteluja, ryhmähaastatteluja ja osallistuvaa havainnointia. Tärkeää on, että tutkittavien oma ääni ja näkökulmat pääsevät esille. Tutkimuksen kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti ja tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä. Tutkimuksen toteuttaminen on joustavaa ja olosuhteita myötäilevää. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009: 160-164.)

4.2 Aineiston hankinta ja käsittely

Kiinnostuin opinnäytetyöni aiheesta Ensi- ja turvakotien liiton Äiti-lapsityön kehittäminen vankilassa -projektin myötä. Opinnäytetyöni kohderyhmäksi valitsin Vanajan vankilan, Vanajan osaston äiti-lapsiosaston vangit, sillä halusin tarkastella äiti-lapsityötä vankien näkökulmasta. Osasto on viisipaikkainen, joten hain Rikosseuraamusvirastolta tutkimusluvan viiden vangin haastatteluita varten.

Toteutin opinnäytetyöni laadullisia menetelmiä käyttäen. Primääriaineistonani toimivat viiden äiti-lapsiosaston vangin haastattelut, jotka toteutin Vanajan vankilan, Vanajan osastolla touko- ja lokakuussa 2009. Lisäksi pääsin tutustumaan käytännössä äiti-lapsiosaston vankien ja lasten kanssa tehtävään työhön suorittaessani kymmenen viikon työharjoittelun Vanajan vankilassa syksyllä 2009. Työharjoitteluni mahdollisti haastattelujen sekä äiti-lapsityön kontekstin ymmärtämisen sekä äiti-lapsiosaston vankien ja lasten arjen havainnoinnin. Havainnointi ei kuitenkaan ollut systemaattista eikä täyttänyt osallistuvan havainnoinnin kriteereitä.

Käytin pääasiallisena tiedonkeruumenetelmänä haastatteluita. Haastattelut toteutin kahdessa osassa, sillä ensimmäisellä haastattelukerralla toukokuussa 2009 osastolla oli vain kaksi vankia

lapsineen. Ensimmäiset haastattelut tein Vanajan vankilassa 20.5.2009, ja loput kolme haastattelua 9.10.2009. Ensimmäisille haastateltavilleni olin täysin vieras ja haastattelutilanne olikin hieman jännittynyt molemminpuolisesti. Toisten haastattelujen aikaan lokakuussa olin ollut yli kuukauden työharjoittelussa Vanajan vankilassa, joten olin haastateltavilleni entuudestaan tuttu. Nämä haastattelukerrat olivat selvästi vapautuneempia ja kommunikointi vankien kanssa oli hyvin sujuvaa. Kaikkien viiden vangin haastatteluista kertyi yhteensä 28 sivua litteroitua tekstiä.

Haastattelumenetelmänä käytin teemahaastattelua. Teemahaastattelulle on tyypillistä, että haastattelun aihepiirit, eli teema-alueet ovat tiedossa, mutta tarkat kysymysmuodot tai kysymysten järjestys puuttuvat (Hirsjärvi ym. 2009: 208). Teema-alueeni haastatteluissa olivat: vangin oma tausta, äitiys, äiti-lapsiosasto sekä ongelmat ja tarpeet. Haastattelukysymykset etenivät haastateltavien puheen mukaan.

Laadullisessa tutkimuksessa erilaisia aineiston analyysitapoja on useita. Käsittelin aineistoni teema-analyysin avulla ja muodostin teemat haastatteluissa käyttämieni teemojen mukaan. Teema-analyysissä on tarkoitus luokitella ja järjestää aineistoa eri teemoihin, jonka jälkeen teemoja tarkastellaan tiiviimmin ja muistiinpanoja tehden. Aineiston sisältöä teemoittelemalla saadaan jaettua kokonaisuus pienempiin osiin, jotta sitä on helpompi tarkastella ja tulkita. Aineistoa ei pelkästään kuvailla, vaan tarkoitus on myös tulkita ja löytää uutta tietoa. Analyysissä on tarkoitus pilkkoa, purkaa, koota, eheyttää ja täydentää aineistoa. Tarkoitus on, että aineistosta saadaan esiin jotain yleisempää ja kokonaista, eikä vain yksittäisiä vastauksia. (KvaliMOTV 2010.)

Opinnäytetyössäni teemat muotoutuivat haastatteluiden mukaan ja ne löytyivät haastatteluista helposti. Luin haastatteluita läpi useamman kerran ja alleviivasin eri väreihin tärkeitä kohtia sekä tein muistiinpanoja. Syvensin vielä joitain teemoja tarkemmin. Olen yrittänyt löytää haastatteluista yhdistäviä ja erottelevia tekijöitä, sekä saada aikaan kokonaisuuksia.

Tein opinnäytetyötäni varten myös muutamia asiantuntijahaastatteluja, joita käytän opinnäytetyössäni lähdemateriaalina. Haastattelin Vanajan vankilan johtajaa Kaisa Tammi-Moilasta, perhetyön ohjaajaa Mia-Riikka Tyniä sekä päihdetyön ohjaajaa Kirsi Hyrkästä. Lisäksi haastattelin Ensi- ja turvakotien liiton projektityöntekijää Jaana Wikgreniä, joka oli toiminut perhetyön ohjaajan työparina haastatteluhetkellä reilun puolen vuoden ajan.

Työharjoitteluni Vanajan vankilassa mahdollisti myös äiti-lapsiosaston vankien arjen havainnoinnin opinnäytetyöni toisena tiedonhankintamenetelmänä. Kymmenen viikon harjoitteluni ajoittui 31.8.-10.11.2009 väliselle ajalle. Tuona aikana toimin paljon juuri äiti-

lapsiosaston vankien ja lasten kanssa, sillä harjoitteluohjaajanani toimi Vanajan vankilan perhetyön ohjaaja, joka on äiti-lapsiosaston vankien vastuutyöntekijä.

Havainnoinnin etuna on, että sen avulla saadaan välitöntä ja suoraa tietoa kohderyhmästä ja sen käyttäytymisestä. Havainnoinnin kautta päästään myös kohderyhmän luonnollisiin ympäristöihin, sen takia se soveltuukin hyvin laadullisten tutkimusten menetelmäksi. Havainnointimenetelmiä on kritisoitu erityisesti siitä, että havainnoitsija saattaa läsnäolollaan häiritä kohderyhmän normaalia toimintaa. Tästä syystä on parempi, että havainnoitsija vierailee kohderyhmän parissa useamman kerran, jotta hänen läsnäoloonsa totutaan. (Hirsjärvi ym. 2009: 213.) Itse vietin osaston vankien parissa kymmenen viikon jakson, ja vangit kerkesivät hyvin sopeutua ja tottua läsnäolooni. Havainnointi tapahtui työn lomassa, ja sen kautta pystyin paremmin ymmärtämään vankien ja lasten arkea vankilassa. Osallistuvasta havainnoinnista ei kuitenkaan ollut kyse, sillä en havainnoinut osaston vankeja systemaattisesti tai tehnyt muistiinpanoja.

4.3 Opinnäytetyön eettiset kysymykset

Keräsin kaikilta haastattelemiltani vangeilta kirjalliset suostumukset haastatteluihin. Samalla kerroin opinnäytetyöstäni sekä siitä, miten tulen haastatteluista saamaani materiaalia käsittelemään. Käytin haastatteluissa nauhuria, ja litteroinnin jälkeen hävitin nauhoitetun materiaalin. Työharjoitteluni aikana äiti-lapsiosaston vangit tiesivät, että tulen tekemään opinnäytetyöni osastoon ja osaston vankien tarpeisiin liittyen.

Olen käsitellyt kaikkea saamaani haastattelumateriaalia sekä harjoittelun aikana saamaani tietoa luottamuksellisesti. Opinnäytetyössäni käyttämäni materiaali on käsitelty siten, ettei ketään yksittäistä vankia pysty tunnistamaan. Vankien lasten kohdalla olen vaihtanut nimet, jos niitä esiintyy lainatuissa katkelmissa. Välillä olen lasten kohdalla vaihtanut myös sukupuolen, jotta haastateltavien tunnistaminen edelleen vaikeutuu. Vankien kohdalla olen lainatussa tekstissä sekoittanut tunnusnumeroita tunnistamisen vaikeuttamiseksi.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tuloksia, jotka olen saanut esiin opinnäytetyöni kautta. Pääosassa on haastatteluista saamani materiaali ja sen tulkinta. Lähestyn erikseen kaikkia haastatteluissa käyttämiäni tema-alueita ja niistä esiin nousseita aiheita.

5.1 Vankien taustat

Opinnäytetyöni kohderyhmä koostui viidestä naisvangista, jotka suorittivat vankeusrangaistusta Vanajan vankilan äiti-lapsiosastolla. Haastattelemieni vankien keski-ikä oli 25,8 vuotta, heistä vanhin oli haastatteluhetkellä 29-vuotias ja nuorin 22-vuotias. Vankien mukana vankilassa olevien lasten iät vaihtelivat kuuden kuukauden ja reilun kahden vuoden välillä. Neljällä haastattelemistani vangeista oli siviilissä myös vanhempia lapsia.

Haastattelemistani vangeista kaksi oli kulttuuritaustaltaan romaneja. Yksi äitivanki eli romanikulttuurin mukaisesti, muttei kuitenkaan ollut syntyperäinen romani. Kaksi muuta kuului valtaväestöön. Romaneja on äiti-lapsiosaston vangeista keskimäärin noin puolet (Enroos 2008: 120). Romanikulttuuri ja siihen liittyvät erikoispiirteet tuovat äiti-lapsityöhön myös omat haasteensa. Joidenkin romaniäitien kohdalla elämä on voinut olla hyvin irrallista ja kuljeksivaa koko heidän elämänsä ajan, ja he ovat saattaneet jäädä yhteiskunnan erilaisten palveluiden ulkopuolelle. Haastateltavieni kohdalla romanikulttuuri tuli esiin erityisesti pukeutumisessa. Romaniäidit olivat aina pukeutuneet mustaan pitkään hameeseen ja vankilan ulkopuolelle lähdettäessä romaniäidit pukeutuivat perinteiseen romaniaasuun.

Äiti-lapsiosaston vangeilla esiintyy yhtä lailla vangeille tyypillisiä ongelmia, mutta äitivankien kohdalla moniongelmaisuus tai syrjäytyneisyys ei ole niin yleistä tai syvää kuin muilla vangeilla. Pääpiirteittäin äiti-lapsiosaston vangit jakautuvat romaninaisiin ja päihdetaustaisiin valtaväestön naisiin. Romaninaisilla esiintyy yleensä vähemmän päihdeongelmia, mutta heidänkin kohdallaan niitä on. (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto.) Äiti-lapsiosastojen vankeja ei voi kuitenkaan luokitella ainoastaan näihin kahteen ryhmään, vaan joukossa on paljon vaihtelevia sekä erottelevia tekijöitä.

5.2 Äitiys ja vankeus

Haastattelemistani vangeista neljällä oli useampia lapsia. Yksi vangeista oli vankilassa esikoisensa kanssa. Haastattelemiani vangit eivät kuitenkaan olleet siviilissä olevien lastensa ensisijaisia huoltajia, vaan vanhemmat lapset olivat joko huostaan otettuja tai sijoitettuja. Haastateltavistani kolme näki vanhempia lapsiaan silloin tällöin. Yhden äitivangin entinen mies ei antanut äidin tavata lapsiaan. Romanikulttuurissa on yleistä, että erotilanteessa lapset jäävät isälle tai isän suvun hoitoon. Näin oli myös kahden haastateltavani kohdalla.

Yhteensä näillä viidellä äitivangilla oli kaikkiaan 12 lasta. Vankien siviilissä olevat sijoitetut lapset olivat sijoitettuna joko isovanhempien luokse tai sijaisperheeseen.

5.2.1 Äitiyden merkitys

Äitiyden merkitys oli kaikille äitivangeille suuri, ja he osasivat arvostaa sitä, että olivat saaneet lapsen mukaansa vankilaan. Äitiyden merkitys koettiin erityisesti vastuuna ja huolenpitona. Elämä keskittyy lapseen, ja lapsen kautta elämään tulee uutta sisältöä.

”Vastuuta. Sitten hirveetä määrää rakkautta tietenkin. Huolenpitoa, no hirveesti velvoitteita ja vastuuta, mut antaa se lapsi hirveesti sit takasinkin. Äitiys on sellanen elämänmittanen projekti.” (Vanki 2.)

”No se merkitsee tosi paljon. Se (äitiys) on hieno juttu, kun siinä saa sitä palautetta ihan koko ajan.” (Vanki 3.)

”..on se mulle kaikist tärkeintä justii kodinhoito ja sitte lapsen hoito” (Vanki 1).

”Kyllä merkitsee periaatteessa 24 tuntia vuorokaudessa.. Se on sitä koko ajan lapsen ympärillä pyörii se elämä.” (Vanki 4.)

Haastateltavat pitivät äitiyttä tärkeimpänä ja merkittävimpänä asiana elämässään. Tuntui, että äitiys määrittä haastateltaviani erityisesti myös vankeusaikana. He olivat erityisiä, kun heillä oli lapsi mukanaan vankilassa. Äitiyden kautta haastateltavieni vankeus oli erilainen kuin muiden naisvankien. He saivat seurata lapsensa kehitystä ja kasvua, mikä koettiin erityisen tärkeäksi.

Kaikki haastateltavani puhuivat äitiydestä positiivisesti. Kaikki halusivat olla lapsilleen mahdollisimman hyviä äitejä, vaikka äitiydessä oli ollut myös epäonnistumisia vanhempien lasten kohdalla. Särkynyt äitiys kuvasi myös neljän haastattelemani vangin äitiyttä. Vanhemmat lapset olivat iso asia äitivankien elämässä, vaikka he eivät olleet tiiviisti mukana lastensa elämässä.

”Et justii niinku se et mä en oo hoitanu mun ensimmäistä lasta. Se ei oo ollu siitä kiinni, et mä en osais mut on ollu vaan ihminen ollu sillo niin nuori, kuustoistavuotias..” (Vanki 1.)

”Mutta mä en oo vanhempien lasten kaa ollu moneen vuoteen tekemisissä etten oikee oo ollu mukana niiden elämässä. Haluaisin kyllä olla, mutta se ei oo ollu mahdollista. Aikasemmin mun päihteiden käytön vuoksi ja nyt sitten on ollu nää linnatuomiot. Että sen jälkeen on tarkoitus olla jollain tavalla osa heidän elämää.” (Vanki 4.)

”Isänsä luona asuu.. Hän ei anna mun olla yhteydessä lapsiin.” (Vanki 5.)

5.2.2 Äitiyden ongelmat

Vaikka äiti-lapsiosaston vangeilla saattaa olla ongelmia äitiydessä ja sen toteuttamisessa, on joukossa paljon myös hyvin taitavia ja osaavia äitejä. Kaikki haastattelemani äitivangit olivat mielestäni varsin kokeneita ja vastuuntuntoisia lapsen perustarpeiden huomioidussa. Ensi- ja turvakotien liiton projektityöntekijän mukaan monet äitivangit saattavat olla taitavampia äiteinä kuin esimerkiksi suuri osa ensikotiäideistä, sillä vankilaan ei tulla äitiyden ongelmien takia. Vankilaan tullaan suorittamaan tuomiota. Rikosten tekeminen ei välttämättä tee naisesta huonoa äitiä. Äiti voi rikoksista huolimatta huolehtia ja hoitaa lastaan todella hyvin. (Wikgren 2009a: suullinen tiedonanto.)

Äitiyden ongelmiksi yleensä äitivankien kohdalla työntekijät nimesivät muun muassa taidottomuuden vastata vauvan tai lapsen tarpeisiin. Myös lapsen tarpeiden tai viestien tulkitsemisessa saattaa olla vaikeuksia. Lisäksi joillakin äitivangeilla on vaikeuksia asettua lapsen asemaan. Ongelmia voi esiintyä hyvin pienissä ja arkisissa asioissa. Lasta ei nähdä lapsena tai lapsen kehityksessä ei pysytä perässä tai siinä yritetään kiirehtiä. Eri kehitysvaiheiden mukanaan tuomat asiat saattavat jäädä huomioimatta. Vaikeuksia voi olla esimerkiksi ruokien kanssa. Äidit eivät välttämättä tiedä minkälaista ruokaa olisi hyvä tarjota lapselle, jotta se vastaisi lapsen omaa ikätasoa ja olisi monipuolista. Lapsen itkuun ei aina vastata ajoissa tai lapsen itku saatetaan tulkita vain kiusanteoksi äitiä itseään kohtaan (Tyni 2009: suullinen tiedonanto).

Äitivankien toimintana vankilassa on lapsenhoito ja he ovat koko ajan kiinni omassa lapsessaan. Osastolla ei ole hoitajia, jotka voisivat ajoittain hoitaa lapsia, vaan vastuu lapsesta ja lapsen hoidosta on yksin äidillä. Vankien keskinäiset sopimukset lasten hetkellisestä katsomisesta toimivat vastavuoroisesti. Ongelmia kuitenkin tulee, kun äitivangin pitäisi käydä esimerkiksi vankilan ulkopuolella hoitamassa asioitaan. Yksi haastateltavistani kävi säännöllisesti vankilan ulkopuolella a-klinikalla, jolloin lapselle täytyi aina järjestää joku

hoitaja, jotta äiti pääsi sovituille tapaamisille. Äitivankien omat kuntoutukselliset tai terveydenhoidolliset asiat jäävät tämän takia minimiin tai ovat erillisten järjestelyiden takana.

Työntekijät ovat kuitenkin havainneet, että välillä lapsen kanssa vankilassa oleminen saattaa olla äitivangille hieman väkinäistä. Tähän saattaa vaikuttaa se, että ei oikein osata olla lapsen kanssa ja vuorovaikutuksessa lapseen on ongelmia. Ongelmat voivat johtua omasta kasvatuksesta tai sen puutteesta. Joidenkin äitivankien kohdalla on ilmeistä, että äidiltä itseltään on puuttunut vastuunkantava ja huolehtiva vanhempi. (Tyni 2009: suullinen tiedonanto.) Ongelmat saattavat johtua myös äitivangin omista päihdeongelmista, mielenterveysongelmista tai väsymyksestä ja uupumuksesta. Työskentelyssä äitivankien kanssa olisi hyvä tuoda esiin äitiyden arvokkuutta ja sitä kuinka erityistä on olla jonkun äiti, sillä kaikilla nämä tunteet eivät välttämättä herää itsestään, varsinkin jos oma elämäntilanne on pitkään ollut ongelmallinen (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto).

5.2.3 Vankeuden ja äitiyden yhdistäminen

Lapsen saaminen mukaan vankilaan on ollut äitivangeille tärkeää. Muutama haastateltavistani kertoi jännittäneensä kovasti päätöstä lapsen mukaan saamisesta. Vankilassa oleminen lapsen kanssa nähtiin vankien keskuudessa mahdollisuutena paneutua täysin lapseen.

”Onhan tää tosi hyvä mahdollisuus lapsen kanssa, että täällä on niin paljon aikaa lapselle” (Vanki 1).

Työntekijöiden mielestä äitivangit ovat pääasiassa kiitollisia siitä, että ovat saaneet lapsen mukaan vankilaan. He ovat erityisesti hakeneet äiti-lapsiosastolle ja päätös lapsen mukaan saamisesta on heille tavallaan luottamuksen osoitus. Äitivankiin luotetaan, ja hänen kykyihinsä vanhempana luotetaan, kun hän saa lapsen mukaan. Tämä usko ja luottamus varmasti osaltaan kasvattaa äitivankien omanarvon tuntoa sekä itseluottamusta. Osaltaan kuitenkin paineet lapsen kanssa pärjäämiseen saattavat kasvaa, kun ollaan koko ajan viranomaisten valvonnan alla. Lisäksi äitivangit saattavat kokea paineita muiden osastolla olevien vankien osalta. Vaikka äitivangit ovat pieni joukko muista Vanajan vankilan naisvangeista, ovat he juuri äitiytensä ja lastensa takia hyvinkin erottuva ryhmä vankilan arjessa. Lapset herättävät niin henkilökunnan kuin muiden vankien huomion.

Vankeuden ja äitiyden yhdistäminen ei haastateltavieni mielestä tuntunut vaikealta. Neljä haastateltavistani oli siirtynyt Vanajan vankilan äiti-lapsiosastolle Hämeenlinnan vankilan

suljetulta äiti-lapsiosastolta, ja yksi oli tullut suoraan siviilistä. Äitivankien mielestä Vanajalla oli mukavampi ja helpompi olla lapsen kanssa kuin Hämeenlinnan vankilassa. Suljetulta äiti-lapsiosastolta tulleet vangit olivat jo tottuneet olemaan vankilassa lapsen kanssa ja vankilarki oli heille tuttua. Vanajan vankilaan siirtyminen tarkoittaa vangeille vapaampia oloja, mutta myös enemmän vastuuta. Vangin täytyy itse huolehtia, että käy esimerkiksi ajoissa ilmoittautumassa. Avovankilaelämä on melko aikataulutettua ja järjestelmällistä, mikä saattaa tuntua haastavalta, varsinkin aluksi.

5.2.4 Vankilan arki ja äitiys

Kaikki äitivangit olivat sopeutuneet vankilan arkeen hyvin ja lapsenhoito tuntui sujuvan ilman suurempia ongelmia. Vangit eivät kokeneet, että lapsen kanssa vankilassa oleminen olisi ollut erityisen haasteellista tai vaikeaa. Oma tuomio oli kaikkien vankien mielestä mennyt todella nopeasti, kun lapsi on ollut mukana. Lapsi rytmittää arkea samalla tavalla vankilassa kuin siviilissäkin. Vankien mielestä äitiyden toteuttaminen vankilaloissa oli varsin luonnollista. Vankilassa ja etenkin avolaitoksessa arki on melko tavallista. Lapsen myötä elämään tulee tietyt rutiinit ja vankilassa on helppo elää niiden mukaan.

”Emmä usko et se on kovin paljon erilaista ku se ois siviilissäkään. Tommonen pieni lapsi vie, sille on niinku tärkeetä, että se äiti on siinä vaan.” (Vanki 2.)

”Se tulee niinku luonnostaan, että nyt kun me ollaan täällä tähän on niinku pakko sopeutuu. Et me ollaan nyt täällä ja mä keskityn niiku siihen lapsen hoitoon ja hoidan omat asiani kuntoon.” (Vanki 1.)

”No onhan se, no oma tuomio on kyllä menny, et mä en oo ees huomannu.. Se on menny ihan siivillä nytten, sitä ei oo oikee kerenny ajattelee.” (Vanki 3.)

”Mä oon sopeutunu hyvin siihen, ettei se mulle tuota minkäänlaista ongelmaa, että ensin mulla oli pelko siitä, että saanko mä Liisan mukaan vankilaan.. Kyllä sitä tulee toimeen missä olosuhteissa vaan, kun on pakko oppii elämään, ei se oo mulle mitään hankaluuksia tuottanu.” (Vanki 4.)

”Alukshan mä luulin, että varmaa tulee hirveetä, mutta kyllä me ollaa menty ihan hyvin” (Vanki 5).

Oman lapsen kanssa vankilassa oleminen koettiin helpoksi. Haasteellisimmaksi vangit kokivat sen, kun osastolla ollaan tiiviisti yhdessä muiden vankien ja lasten kanssa. Tällöin omaa tilaa tai rauhaa ei juuri ole. Vangit myös kertoivat, että välillä muiden äitien toiminta tai tavat saattavat ihmetyttää ja ärsyttää, mutta siihenkin on vain sopeuduttava. Muiden vankien lapsia saatettiin pitää tavallaan vaarana tai uhkana omalle lapselle, etenkin jos oma lapsi oli vielä pieni vauva.

”No on se välillä vähän haastavaa.. Kyllä mulla Ollin kanssa synkkaa hyvin. Meidän yhteistyö on ihan täydellistä mun mielestä, mutta silleen se on haastavaa, kun on monenlaisia lapsia ja jokaisella äidillä on vähän erilaiset tavat toimia.” (Vanki 3.)

”Niin että täällä saa koko ajan olla silmä kovana, että ei käy mitään” (Vanki 1).

Vanajan vankilan äiti-lapsiosaston päiväjärjestys mukailee lasten päivärytmejä. Lasten päiväuniaikaan osastolla ollaan rauhassa. Aamulla herätään ajoissa ja aamupala tehdään osastolla. Kolmesti päivässä on käytävä päärakennuksen päivystyksessä ilmoittautumassa. Ensimmäinen ilmoittautuminen on aamulla yhdeksän jälkeen ja seuraavat ilmoittautumiset hoidetaan ruokailujen yhteydessä kello 11 ja 16.30. (Vanajan vankilan äiti-lapsiosaston tulo-opas.) Päiväjärjestys ja sen noudattaminen rytmittävät automaattisesti äitivankien ja lasten päivää. Aamulla herätään aikaisin, ulos täytyy lähteä muutaman kerran päivässä, kun mennään ilmoittautumaan tai syömään, iltaisin rauhoitutaan osastolle ja öisin nukutaan.

Ruokailuihin ja ilmoittautumaan mennään yleensä yhdessä lapsen kanssa. Rivitalosolussa olevat neljä vankia voivat sopia keskenään, että joku katsoo lasta sen aikaa, kun äitivanki käy ilmoittautumassa tai pyykkituvassa. Yksiössä erikseen olevan äitivangin tilanne on eri, sillä hänellä ei ole ketään, joka katsoisi hetken aikaa lapsen perään. Välillä etenkin lapsen mukaan ottaminen, kun äitivanki hoitaa asioitaan tai käy ilmoittautumassa, koetaan hieman raskaaksi.

”Tämmöset jotkut, mitä pitää niinku vankilan kanssa yhteensovittaminen, tämmönen niinku ilmoittautumiset ja tämmöset, et aina raahaat lapsen mukaan tänne ja sit takasin” (Vanki 2).

5.2.5 Lapsen vaikutus äidin vankeuteen

Lapsen mukana oleminen vankilassa vaikuttaa myös äidin käyttäytymiseen vankeusaikana. Äitivangeilla on enemmän vastuuta sekä menetettävää. Sietokyky erilaisiin ikäviin tai

epämiellyttäviin asioihin kasvaa lapsen myötä. Haastatteluissa kävi ilmi, että lapsen takia täytyy yrittää ja lapsi pistää jaksamaan.

”Välillä ku on paljon ihmisiä talossa ja kaikkien kanssa ei välttämättä tuu toimeen ni kyl sitä pystyy venymään aika pitkälle, ku tietää mitä on pelissä itellä” (Vanki 4).

Työntekijöiden mukaan äitivangit ovat myös vastaanottavaisempia erilaisten tukitoimien suhteen ja hyvin valmiita yhteistyöhön. Ajatus lapsen hyvästä, ja paine sen toteutumisesta, heijastuu myös äiteihin. He voivat olla sekä huolissaan että häpeissään siitä miten vankila-aika vaikuttaa lapseen. (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto.) Lapsen kautta äitiin voidaan myös vaikuttaa eri tavalla. Tulevaisuus on helpompi nähdä konkreettisesti, kun lapsikin on koko ajan läsnä. Tulevaisuutta voidaan kyseenalaistaa lapsen kautta, että minkälaisen elämän ja tulevaisuuden äiti haluaa omalle lapselleen tarjota (Wikgren 2009a: suullinen tiedonanto).

Yksi äitivangeista mietti ja pohti paljon sitä, miten erilaiset asiat sekä vankilassa olo vaikuttavat lapseen ja lapsen kehitykseen. Hän myös yritti vältellä vankilaan liittyviä sanoja lapsen kuullen. Kyseinen äitivanki oli kovin valveutunut lapsen kehityksestä ja pohti asioita monelta eri kannalta ennen kuin teki lapseen liittyviä päätöksiä. Hänen kohdallaan äitiys näyttäytyi hyvin tasapainoisena.

Vaikka lapset tuovat mukanaan paljon vastuuta, tuovat he osaltaan äitivangeille enemmän itsenäisyyttä. Äidit ovat itse vastuussa lapsestaan ja saavat päättää itse lastensa asioista. Oma vapaus on vankilassa viety, mutta päätäntävalta omaan lapseen ja lapsen asioihin säilyy. Kukin saa toteuttaa äitiyttään omalla tavallaan, vankilan asettamien sääntöjen ja rajoitusten puitteissa. Vankila ei voi puuttua lapsen kasvatukseen, paitsi jos siinä tapahtuu laiminlyöntejä (Tyni 2009: suullinen tiedonanto).

”Niinku et ite jos yksin oot vankina niin ei niinku tarvii murehtia etukäteen niinku mistään, mut sitte ku nyt on lapsi ni mulla on kuitenkin vastuu siitä lapsesta. Vaikka mun asiat päätetäänkin mun puolesta niin mä sit kuitenkin aattelen mun lapsen asiat.” (Vanki 2.)

Äiti-lapsiosastoa ja sen arkea kuvastaa vahvasti normaalius, mikä osaltaan johtuu lapsista. Jo lapsen mukana olo vahvistaa vankeustuomion normaaliutta, sillä lapsen kanssa arki on normaalia ja tavallista. Lasten takia käytössä olevat tilat pyritään järjestämään mahdollisimman normaaleiksi ja kodinomaisiksi. Osasto toimii lapsille kotina, sen aikaa kun he

osastolla ovat. Äitivangit eivät itse niinkään miellä vankilaa kodikseen, mutta lapsille se on koti, jossa asutaan, varsinkin jos äidillä on pidempi vankeustuomio.

5.2.6 Vankeuden herättämät tunteet

Vangit eivät juuri kertoneet tai pohtineet millaisia tunteita oma vankeus tai lapsen tuominen vankilaan heissä herättää. Työntekijät sen sijaan olivat huolissaan siitä, miten äidit kokevat lapsen mukana olemisen vankilassa. Lapsen tuominen vankilaan ja siitä mahdollisesti johtuva syyllisyys ei tullut suoraan esiin kuin yhdellä äidillä. Toinenkin äitivangi pohti tunteitaan, mutta piti niitä enemmän positiivisina.

”Joo ei se hyvältä tunnu, että mä täällä oon.. Samillehan mä oon niinku tosi pahoillani siitä, että mä oon sen kanssa tänne joutunu tulemaan ja näin. (Vanki 5.)

”No emmä tota tiedä miltä se tuntuu, tuntuuks se nyt hyvältä. Se on paljon kuitenkin, et pystyy sitä äitiyttä täälläkin toteuttaa tai tietenkin pystyy, kun on se lapsi mukana.” (Vanki 3.)

Vankeus kuitenkin välittyi jollain tavalla häpeällisenä asiana muutaman vangin puheessa, etenkin silloin kun puhe liittyi jollain tapaa lapsiin. Kaksi haastateltavistani puhui siviilissä olevista lapsistaan ja siitä, mitä lapsille on kerrottu äidin vankilassa olosta. Toinen vangeista kertoi, että tällä nykyisellä tuomiolla vanhemmat lapset tiesivät, että äiti on vankilassa. Aikaisemman tuomion aikana lapsille oli kerrottu, että äiti on kurssilla.

Toinen äitivangi, joka myös puhui siviilissä olevista lapsistaan, ei ollut kertonut lapsilleen, että on vankilassa. Hän ei halunnut tuoda vankilaa lasten elämään. Tarhaikäisille lapsille oli sanottu, että äiti on leirillä. Äitivangi ei ollut tiiviisti mukana vanhempien lastensa elämässä, vaan lapset olivat jääneet isälleen, kun vanhemmat olivat eronneet. Äiti kuitenkin tapasi lapsiaan silloin tällöin. Kyseiselle äitivangille vankilaelämä ja vankeus tuntuivat olevan ikävä asia. Puhuessaan vankeudestaan hän oli hieman häpeissään, vaikka olikin nyt toisella tuomiollaan.

”..äiti vankilassa. Onhan se sillee hirveetä kumminkin, että en mä haluu sitä lasten elämään kumminkaan. Voin kertoa heille sitten joskus.” (Vanki 5.)

Työntekijöiden puheessa esiin nousi enemmän huolta siitä, miltä vankilassa olo lapsen kanssa voi äidistä tuntua. Työntekijöiden mielestä äitiyttä täytyisi tukea enemmän, joidenkin osalta ihan konkreettisesti lapsen hoitoon ja huomioimiseen nähden. Tärkeäksi koettiin työntekijöiden puolelta äitiyden tukeminen myös silloin, kun varsinaisia lastenhoidon pulmia ei olisikaan. Vankilaan joutuminen on suuri elämänmuutos ja vankilaelämään sopeutuminen ei välttämättä ole helppoa. Äitivangeilla vankeuteen ja siitä nouseviin tunteisiin ulottuu myös lapsen vankilassa oleminen sekä lapsen tunteet ja kokemukset.

Vanajan vankilan johtajan mukaan kaikkia äiti-lapsiosaston vankeja tulisikin tukea siinä, miten he sietävät, kestävät ja jaksavat elää sen todellisuuden kanssa, että ovat tuoneet lapsensa vankilaan. Äitivankien vankeusaikana tulisi miettiä sitä, miten lapsi kulkee vankeuden rinnalla ja mikä merkitys sillä on äidin elämään. (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto.) Toisaalta lapsi toimii hyvänä motivoijana rikoksettomaan ja päihteettömään elämään, mutta toisaalta isona vastuuna, joka voi ajoittain tuntua myös raskaalta. Äitivankien pitäisi pystyä myös vankeusaikanaan kasvattamaan lastaan normaalisti sekä elää lapsen kannalta mahdollisimman normaalia ja turvallista elämää.

5.3 Vankien kokemuksia Vanajan äiti-lapsiosastosta

Kaikki haastattelemani vangit kehuivat Vanajan vankilan äiti-lapsiosastoa ja sen toimintoja kokonaisuudessaan. Kaikki olivat hyvin tyytyväisiä osaston olemassa oloon ja siihen, että olivat päässeet sinne. Parannusehdotukset liittyivät enimmäkseen arkisiin ja arkea helpottaviin asioihin. Rivitalosolussa olevat neljä vankia valittelivat osaston hetkittäistä rauhattomuutta, jos siellä on samaa aikaa neljä äitiä lapsineen. Yksiosassa oleva äitivanki, oli vasta siirtynyt yksioon lapsensa kanssa ja hänkin sanoi osaston hälinän välillä häirinneen.

”Kaikin puolin kun ajatellaan kumminkin, että ollaan vankilassa, niin ihan hieno osasto” (Vanki 3).

”Sillai kun on neljäki lasta ja neljä aikuista ni noi on ihan pahvia noi seinät, ni siinä ei sitä omaa yksityisyyttä paljon oo sitten” (Vanki 2).

Vanajan äiti-lapsiosastoa pidettiin mukavampana verrattuna Hämeenlinnan vankilan suljettuun äiti-lapsiosastoon, varsinkin isomman lapsen kanssa. Avoimemmat olot sekä osaston kodinomaisuus nousivat tärkeiksi asioiksi äitivankien puheessa, erityisesti lasten kannalta. Vanajan vankila sijaitsee rauhallisella ja luonnonläheisellä alueella peltojen ja metsän keskellä. Alueella ei ole aitoja tai portteja, vaan vankilan aluerajat on merkitty

paaluin. Vankilatodellisuuden luovat vain erilaiset kyltit ja säännöt sekä virkapukuiset henkilökunnan jäsenet.

”No onhan tää Vanaja just huomattavasti parempi paikka, kun sit taas Hämeenlinnan vankila, se äiti-lapsiosasto. Täällä päässy justiinsa tavallaan enemmän sitä, että olis kotona, sillee itsenäistä.” (Vanki 2.)

”Ja onhan se nyt aika tylyn näköstä kun, tai no mulla ei ollu sellissä sitä verkkoa, mutta kalterit oli. Että eihän niihin selleihin tuu edes päivänvalo kunnolla sisään, kun on ne verkotkin.” (Vanki 3.)

Hämeenlinnan vankilan äiti-lapsiosastoa pidettiin puolestaan rauhallisempana osastona verrattuna Vanajan äiti-lapsiosastoon. Vanajalla äidit lapsineen ovat tiiviimmin yhdessä, varsinkin rivitalosolussa. Hämeenlinnan suljettu äiti-lapsiosasto on isompi ja osan aikaa päivästä äidit lapsineen ovat suljettuna selleihin. Kumpaakin osastoa vangit kuitenkin kehuivat, sillä ne mahdollistavat lapsen mukana olon vankilassa.

”Sillonkinhan mä olin äiti-lapsiosastolla, kun mä odotin Liisaa, silloin olin Häv:issä (Hämeenlinnan vankila). Olihan sekin ihan kiva ja paljon rauhallisempi osasto, oli kyllä, et sillee mut ei se sit taas kävelevän lapsen kanssa oo semmonen paikka missä olis.” (Vanki 5.)

Perhetyön ohjaajan kokemusten mukaan äitivangit ovat jollain tapaa vapautuneempia ja avoimempia Vanajan äiti-lapsiosastolla. Tämä avoimuus voi myös näkyä suhteessa omaan lapseen. Vangit saattavat näyttää avoimemmin omia tunteitaan. (Tyni 2009: suullinen tiedonanto.) Avolaitoksessa vangin rooli ei ole niin näkyvä ja vahva kuin suljetussa laitoksessa. Vangeilla on avolaitoksessa käytössään omat vaatteet, mikä vahvistaa omaa identiteettiä. Vankilan alueella liikkuminen on vapaampaa ja osa perusvangeista käy päivittäin vankilan ulkopuolella töissä tai koulussa. Avolaitokseen pääsy on vangille usein myös ansaittu etuus.

5.3.1 Osastolla olo

Vangit olivat varsin tyytyväisiä osastoon ja siellä olemiseen. Kun kysyin heiltä, mitä he osastolle haluaisivat tai kaipaisivat, moni ei ensin sanonut mitään. Varovaisia ehdotuksia tuli käytännön asioihin liittyen, isoja asioita ei haluttu vaatia. Tuntui, että vangit olivat kiitollisia siitä, että olivat päässeet vankilaan lapsen kanssa ja muuta ei välttämättä tarvittu. Erilaiset

toiminnot toivottiin suunnattavan ennemminkin lapsiin. Äitivankien puheesta kuvastui se, että he olivat tulleet suorittamaan tuomiotaan ja olivat sinut asian kanssa.

”Et oon tosi tyytyväinen et oon päässy tänne ja saan hoitaa mun tuomioni täällä pois ja et mun lapsella on hyvä olla” (Vanki 1).

Äitivangit olivat tyytyväisiä siihen, että saivat olla itsekseen osastolla. Apua ongelmiin ja vaikeisiin tilanteisiin kaikki kertoivat saavansa silloin kun tarvitsivat. Työntekijöiden puolelta tuli ilmi huoli siitä, että vangit lapsineen ovat liian paljon vain keskenään. Perhetyön ohjaajan on mahdotonta olla koko ajan läsnä osastolla, sillä hänellä on hoidettavanaan kaikki äiti-lapsiosaston vankien ja lasten asiat sekä muiden vankien perheasiat.

Vankien mielestä itsenäisyys ja omatoimisuus osastolla on hyvä asia, sillä he ovat äiteinä itse vastuussa lapsestaan ja sen takia heidän tulee pärjätä omillaan. Vangit kokivat myös, että itsenäisyydestä on apua tulevaan siviilielämään. Äitivangit olivat tyytyväisiä siihen, että osastolla ei koko ajan ollut joku vahtimassa heitä, vaan he saivat toimia omillaan. Itsenäinen oleskelu osastolla saatettiin kokea myös jonkinlaisena luottamuksena, josta äitivangit olivat varmasti ylpeitä.

”Oon mä silleen, että me saadaan aika rauhassa siellä olla, että tykkään siitä, että periaatteessa meillä ei oo semmosta vahtaamista eikä vartiointia, että mä koen että se on ihan hyvä asia” (Vanki 4).

”Kyllä meidän pitääkin pystyä olemaan, kun on lapsi, niin omatoimisuuteen ja hyvin ollaan pystytykin” (Vanki 3).

Parannusehdotukset osastoa kohtaan olivat hyvin arkisia. Kaksi vangeista esimerkiksi toivoi osastolle omaa pesukonetta. Vanajalla on yhteinen pyykkitupa, jota kaikki vangit käyttävät. Oma pesukone osastolla helpottaisi arkea lasten kanssa. Kolme vankia toivoi osastolle kotoisampaa oleskelutilaa, jossa olisi yhteinen televisio. Vangeilla saa olla oma televisio omassa huoneessaan. Osastolla on erillinen huone, jossa on sohva ja lasten leikkikaluja, mutta huone koetaan epäviihtyisäksi. Osastolla yhdessä ollessaan äitivangit ovat enimmäkseen keittiössä.

Äiti-lapsiosastoon ja siellä olemiseen vaikuttaa suuresti siellä olevat vangit. Erilaiset äidit ja erilaiset lapset muovaavat osastosta aina omanlaisensa. Osaston äitivangit ovat hyvin erilaisia niin ihmisinä kuin äiteinäkin. Taustat ja elämäkokemukset ovat myös hyvin kirjavia, eikä yhteisiä nimittäjiä juurikaan ole. Välillä osasto toimii hyvin ja siellä olevat äitivangit auttavat toinen toisiaan ja tulevat hyvin toimeen keskenään. Toisinaan taas osastolla voi olla hyvinkin

levotonta ja äidit saattavat riidellä pienistäkin asioista. Tullessaan hyvin toimeen keskenään äitivangit muodostavat hyvinkin kiinteän ryhmän, eivätkä juuri tukeudu vastuutyöntekijään, paitsi omissa henkilökohtaisissa asioissaan. Paine työntekijöitä kohtaan kasvaa erityisesti silloin, kun osastolla on ongelmia äitien kesken. Silloin työntekijöiden läsnäolo rauhoittaa osaston ilmapiiriä. (Tyni 2009: suullinen tiedonanto.)

Haasteena osastolla ololle on myös vankien vaihtuvuus. Monella äitivangilla on vain lyhyt tuomio, joten he eivät viivy osastolla kovin pitkään. Joskus uusi äitivanki saattaa viipyä osastolla vain viikon, mutta vaikuttaa jo viikossa muiden osastolla olevien äitien ja lasten arkeen. Koska äitivangit ovat vankiryhmänä pieni, erilaiset muutokset vaikuttavat siihen ja sen toimivuuteen nopeasti. Osaston ja ryhmän sisäiseen toimivuuteen vaikuttaa, jos uusi äitivanki ei sopeudu sääntöihin ja hakee paikkaansa osastolla. Osastolle tulevat vangit tuovat mukanaan omat tapansa toimia lapsensa ja muiden lasten kanssa. Äitivangit eivät juuri valita oloistaan, mutta tyytymättömyyden pystyi aistimaan melko helposti. Haastatteluista ilmeni, että haasteellisimpana asiana osastolla pidetään juuri muiden vankien käyttäytymistä ja siihen sopeutumista. Myös oman tilan jakaminen näyttäytyi haasteellisena ja haasteellisuutta siinäkin lisää lapsen mukana olo. Lapsen kanssa haluaisi välillä olla rauhassa ja omissa oloissaan.

”No on se osasto niinku ihan hyvä ja oon viihtyny, mutta kyllä se välillä niinku aiheuttaa semmosia tilanteita, että välillä on hermot kireellä, jonkun toisen käytöksestä tai jostain ihan pienistä asioista, että välillä toivois että joku asia menee tietyllä lailla” (Vanki 4).

5.3.2 Työntekijöiden tuki ja osaston toiminnot

Vanajan äiti-lapsiosaston vankien kanssa tehtävä työ on perhetyön ohjaajan vastuulla. Tarvittava tuki annetaan osastolle niillä resursseilla, jotka ovat käytössä. Työ äitivankien ja lasten kanssa keskittyy pääasiassa tapaamisiin perhetyön ohjaajan kanssa. Tapaamisia on pyritty pitämään kerran viikossa kunkin äidin ja lapsen kanssa. Lisäksi viikoittain hoidetaan äitien kauppareissut sekä muita tarvittavia asioita. Erilaisten kohtaamisten yhteydessä pyritään myös havainnoimaan äitiä ja lasta sekä heidän välistä suhdettaan (Tyni 2009: suullinen tiedonanto).

Kaikki haastateltavani kertoivat saavansa aina apua ja tukea perhetyön ohjaajalta tai muilta työntekijöiltä, kun sitä tarvitsivat. Pääasiassa tällaiset tilanteet rinnastettiin lomien ja muiden henkilökohtaisten asioiden hoitoon. Kukaan ei ilmaissut tarvitsevansa enemmän

työntekijöiden läsnäoloa tai tukea. Tässäkin kohtaa tuli esiin se, että äitivangit arvostivat omaa tilaansa ja itsenäisiä oloja.

”.. vois se olla silleenkin, että se olis hirveetä tuputtamista, se ei olis ollenkaa kivaa edes. Että joku niinku tuppautus koko ajan niin ei.” (Vanki 3.)

”Kyllä mä ainaki ite henkilökohtasesti saan ihan tarpeeks (tukea).. et mun mielestä on ihan hyvä, että sä niinku tajuut että oot omillas. Et se ois jotenkin, et jos oot koko ajan jonkun tukemana, ni miten sä sit siviilissä pärjää.” (Vanki 2.)

Äitivangeille pyritään järjestämään mahdollisuuksien mukaan joitain toimintoja. Ensi- ja turvakotien liiton projektin myötä erilaisiin toimintoihin äiti-lapsityössä panostettiin enemmän. Toimintojen järjestäminen vaatii erityisesti työntekijöiden aikaa ja panostusta. Projektin aikana perhetyön ohjaajan apuna sekä työparina toimi projektityöntekijä, mikä mahdollisti paremmin esimerkiksi erilaisten ryhmien järjestämisen osaston vangeille.

Projektin aikana äitivangeille järjestettiin muun muassa kaksi Vauvan tarpeet - ryhmää, joiden materiaali oli Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Lapsi näkyväksi - projektin tuotos. Toisena ryhmänä äitivangeille järjestettiin luovan toiminnan ryhmä, jossa he tekivät lapsilleen silkkihuivit. Lisäksi järjestettiin kokeiluna, yhteistyössä Hämeen Ammattikorkeakoulun opiskelijoiden kanssa, kevään 2009 aikana äideille ja lapsille avointa päiväkotia ammattikorkeakoulun tiloissa. (Wikgren 2009a: suullinen tiedonanto.)

Lapsille on Vanajan vankilan äiti-lapsiosastolla järjestetty musiikkileikkikerhoa eli muskaria, mutta syksyllä 2009 muskaria ei voitu järjestää heikon taloustilanteen vuoksi. Syksyllä lapsille tilattiin kuitenkin projektin avustuksella värikylpy kahdeksi kerraksi. Ajoittain Hämeenlinnan seurakunnan diakoni käy pitämässä äitivangeille ryhmiä. Pyrkimys on, että ryhmät olisivat vain äideille, mutta jos lastenhoito ei järjesty, ryhmät pidetään yhdessä lasten kanssa. Perhetyön ohjaaja voi hoitaa muutamaa lasta kerrallaan äitien ollessa ryhmässä. Se ei kuitenkaan onnistu jos osasto on täynnä ja kaikki viisi lasta ovat paikalla. Joskus lastenhoitajia on myös tilattu vankilan ulkopuolelta hoitamaan lapsia (Tyni 2009: suullinen tiedonanto).

Kysyessäni toiminnoista haastateltaviltani, he olivat tyytyväisiä sen hetkisiin järjestelyihin. Muutama mainitsi, että lapsille tarkoitetut toiminnot, kuten muskari, ovat mukavia ja niitä voisi olla enemmän. Kukaan haastateltavista vangeista ei maininnut haluavansa lisää heille suunnattuja toimintoja. Yksi vanki oli sitä mieltä, etteivät erilaiset ryhmät ja toiminnot ole

lainkaan antoisia, eikä niitä tarvitsisi edes olla. Hän oli tyytyväinen, että aikaa saa viettää melko vapaasti lapsen kanssa ja omilla ehdoilla.

”Annetaan periaatteessa niinku mahdollisuus, et eihän sulla niinku siviilissä oo mitään ryhmiä ja kaiken maailman juttuja koko aika. Saa niinku ite luoda sen arjen sellaseks ku se on. Tää on ihan hyvä näin.” (Vanki 4.)

Työntekijöiden puolelta tuli myös esiin, että vangit suhtautuvat erilaisiin ryhmiin ja toimintoihin kahdella tapaa. Tavallaan ne rikkovat mukavasti vankilan arkea, varsinkin kun niitä on harvoin, mutta toisaalta omalla vapaa-ajalla olisi kiva tehdä jotain muuta kuin osallistua erilaisiin suunniteltuihin toimintoihin. (Wikgren 2009a: suullinen tiedonanto.)

Kaikki haastattelemani työntekijät olivat sitä mieltä, että äitivangeille ja lapsille pitäisi järjestää enemmän toimintaa ja osastolla pitäisi olla enemmän työntekijöitä läsnä. Äitivangeilla on esimerkiksi paljon henkilökohtaisia asioita, joita olisi tärkeä hoitaa vankeusaikana. Nämä asiat saattavat painaa vankien mieltä ja aiheuttaa ylimääräistä huolta. Olisi tärkeää, että kontaktia työntekijöihin olisi enemmän, jolloin erilaisten asioiden hoito olisi helpompaa. Äitivangeilla tuntuikin olevan suuri tarve jutella omista asioistaan jollekin. He juttelevat osastolla ollessaan paljon keskenään, mutta se ei kuitenkaan korvaa tukea antavan työntekijän kanssa käytäviä keskusteluja. Äitivangeille oli selvästi antoisaa keskustella arkisista asioista, jotka liittyivät usein lapseen, opiskeluun tai muihin omiin asioihin.

5.3.3 Siviiliin valmentautuminen

Vanajan vankila on avolaitoksena vapauteen valmentava laitos. Vankeja pyritään kannustamaan itsenäiseen toimintaan ja vankilan arki on hyvin normaalia ja käytännönläheistä. Äitivangit, kuten muutkin vangit käyvät viikoittain kaupassa ja tekevät itse ostoksensa. Kaupassa käynnit auttavat vankeja pohtimaan omaa rahan käyttöä. Äitivankien pitää itsensä lisäksi ajatella myös lastaan ja lapsen tarpeita. Viikolla ruuat tulevat talon puolesta, mutta viikonloppuisin ruokailut täytyy suunnitella itse. Kaupassa käynti rikkoo myös vankilan perusarkea.

Äitivangit voivat selvittää erilaisia siviiliasioitaan perhetyön ohjaajan huoneessa ja hänen avustuksellaan. Vangeilla on monenlaisia asioita, joita täytyy hoitaa vankeusaikana. Vankeja kannustetaan toimimaan itsenäisesti ja soittamaan esimerkiksi erilaisiin virastoihin. Äitivangit hoitavat paljon omia siviiliasioitaan myös itsekseen osastolla, kun heillä on käytössään omat

matkapuhelimet. Matkapuhelinten hallussapitoon on omat säännöksensä, jotka ovat osa vankilan järjestyssääntöä. Äiti-lapsiosaston vangit saavat puhelimet haltuunsa aamulla yhdeksän jälkeen ja ne on palautettava illalla seitsemään mennessä. Muut vangit saavat puhelimet haltuunsa vasta iltopäivällä päivätoimintojensa jälkeen. Puhelinten käyttö on sallittua vain omassa huoneessa. (Tulo-opas vangeille 2009: Liite 2.)

Haastattelujen mukaan äitivangit kokevat, että Vanajan vankila valmentaa heitä hyvin siviiliin. Avoimemmissa oloissa on helpompi harjoitella siviilielämää. Yksi haastateltavista pohti asiaa enemmänkin ja oli sitä mieltä, että porrastettu eteneminen siviiliin on hyvä asia. Valvotun koevapauden hän koki vielä paremmaksi vaihtoehdoksi. Kyseisen vangin mielestä on hyvä, että vankeusaikana erilaiset vapaudet tulevat porrastetusti, ettei yhtäkkiä ole vapaa kaikkeen kerralla.

”Niin kyllä mun mielestä tää valmentaa siviiliin. Tulee silleen pehmeä lasku, että ei oo sillee yhtäkkiä, että ovet aukee ja sit onkin kaikki siinä. Siinä voi tulla sit semmonen siviilihuuma.” (Vanki 3.)

Valvotut koevapaudet herättivät hieman ristiriitaisia tunteita vankien kohdalla. Osaltaan se varmaan johtui siitä, että kaikki vangit eivät välttämättä tiedä, mitä kaikkea valvottuun koevapauteen sisältyy. Vankien keskuudessa liikkuu myös paljon erilaisia huhuja siitä, miten koevapauksia on järjestetty. Jotkut vangit kokevat epämiellyttäväksi sen, että valvontahenkilökunta tulisi valvomaan heitä kotiin. Epäluuloja aiheuttavat myös rajatut liikkuma-alueet sekä kotiintuloajat. Äitivankien kohdalla valvotut koevapaudet tuntuvat hyvältä vaihtoehdolta, sillä lapsen kanssa on mukavampi olla kotioissa. Kahden vangin mielestä valmiudet siviilielämään lähtevät kuitenkin heistä itsestään, ja molemmat kokivat olevansa valmiita siihen.

”Jonkun verran kyllä, mutta kyllä ajattelen, että valmiudet lähtee kuitenkin niinku itsestään, että ei voi niinku ketään pakottaa mihinkää tai voi niinku sanoa ja puhua, mutta kyllä pitää itsestä lähteä” (Vanki 4).

Työntekijät pitivät valvottuja koevapauksia tärkeinä apukeinoina vapauden valmentavassa työssä. Koevapauksien myötä äideille ja lapsille voidaan myös tarjota monipuolisemmin kuntoutusta ja erilaisia toimintoja. Äitivangeille on yleensä helpompaa järjestää valvottuja koevapauksia, sillä lasten myötä heillä on usein enemmän sosiaalisia verkostoja sekä viranomaiskontakteja. Lastensuojeluviranomaisten kanssa tehdään paljon yhteistyötä, kun äitivangeille suunnitellaan koevapauksia. Valvottuun koevapauteen äitivankien kohdalla liitetään yleensä jokin lapsilähtöinen työmuoto ja toimintavelvoite sidotaan jollain tapaa lapseen. Toimintavelvoite voi äitivankien kohdalla olla esimerkiksi johonkin päiväkerhoon

osallistuminen lapsen kanssa. Lastensuojelun kautta koevapausajalle voidaan saada järjestettyä esimerkiksi perhetyökäyntejä kotiin. Lisäksi asunnon saanti helpottuu, kun hakijalla on lapsi tai lapsia. Äideille puolestaan pyritään järjestämään heidän tarpeistaan lähtien esimerkiksi a-klinikkakäyntejä tai muita päihdepalveluita. Lisäksi mielenterveyspalveluita voidaan sijoittaa valvotun koevapauden toimintavelvoitteeseen. Yhteistyötä tehdään myös ensikotien ja erilaisten avopalveluiden kanssa. (Tyni 2009: suullinen tiedonanto.)

5.3.4 Eriarvoisuus ja oman ajan puute

Kahden haastateltavani osalta tuli esiin äitivankien eriarvoisuus muihin vankeihin nähden. Tämä liittyi erityisesti mahdollisuuksiin osallistua erilaisiin toimintoihin ja erityisiin vain äitivankeja koskeviin sääntöihin. Muiden vankien on mahdollista käydä vapaa-ajallaan esimerkiksi kuntosalilla tai laulamassa karaokea, mutta äitivankien kohdalla se ei onnistu lasten takia. Äitivankeja kehoitetaan myös välttämään oleskelua muiden vankien joukossa, kun lapsi on mukana. Kohtaamisia muiden vankien kanssa vältetään erilaisen päiväjärjestyksen avulla. Osaltaan tämä myös karsii äitivankien sosiaalisia suhteita vankila-aikana.

”Niinku ollaan kuitenkin tätä Vanajan avo-osastoo täällä ja sit kun on nää perusvangit ja on nää äitilapset, osaston tyypit. Kun ollaan samaa taloa, meiltä on kuitenkin paljon evätty semmosia niinku et me ei, just sen kun ei voida lastenhoitoa järjestää, niin ei me ei niinku päästä. Ei lapsen kanssa voi salille mennä tai laulaa karaokea. Ei tietenkää joka päivä tarttis, mut oishan se ihan kiva et joskus aina kävis.” (Vanki 2.)

Lasten on mahdollista päästä vankilasta lomalle, jos heillä vain on lomapaikka. Yleensä lomapaikat ovat äitivankien omien vanhempien luona. Mahdollista on myös mennä muiden sukulaisten luo tai isän luokse, jos isä on edelleen mukana lapsen elämässä. Välillä tilanne saattaa olla se, että isä on myös itse vankilassa.

”Esimerkiks on hyvä ku meidän äiti ottaa Jaakon aina joka toinen viikonloppu. Et sillan on sitä ja Jaakkokin pääsee siinä sit lomalle. Et sillan pystyy sit toteuttaa niitä omia juttujaan.” (Vanki 2.)

”Sit mun mummo se aina sit hakee Oonan ja se on sit niinku viikon siellä ja sit se tulee takas. Se on tosi paljon, et saa sit sillä aikaa levätä.” (Vanki 1.)

Äitivangit pääsevät osallistumaan vapaa-ajan toimintoihin silloin, kun lapsi on lomalla, tai torstaisin, kun SPR:n vapaaehtoistyöntekijä tulee hoitamaan lapsia. Vapaaehtoistyöntekijä käy viikoittain ja viettää viisi tuntia lasten kanssa. Äitivankien täytyy kuitenkin vuorotella sinäkin aikana, sillä kaikkia lapsia ei voi jättää samanaikaisesti vapaaehtoistyöntekijän hoitoon. Ne kaksi vankia, jotka puhuivat asiasta enemmän, arvostivat sitä, että joku haluaa vapaaehtoisesti käydä hoitamassa lapsia.

Yksi vangeista mainitsi, että joskus voisi talonkin puolesta järjestää lastenhoitoa, että olisi hetki aikaa itselleen. Hän myös kritisoi, että silloin kun lastenhoito on erikseen järjestetty, äitivankien on täytynyt osallistua johonkin ryhmään tai toimintaan. Silloinkaan ei ole saanut viettää aikaa omaehtoisesti.

Kahden äitivangin kohdalla oman ajan puute, sekä sen tarve tuli selvästi esiin. Molemmat olivat tyytyväisiä siihen, että lapset pystyivät lähtemään välillä lomalle ja he saivat silloin itse hengähtää. Kaikki äitivangit olivat tyytyväisiä oloonsa osastolla ja siihen, että lapsi oli mukana, mutta lastenhoito saatettiin kokea kuitenkin hetkittäin raskaaksi. Vankilassa elämä on rajoitetumpaa ja on erilaisia sääntöjä, joita tulee noudattaa. Lastenhoito tulee myös toteuttaa vankilan asettamissa rajoissa.

Äitivankien eriarvoisuus muihin vankeihin nähden tuli esiin myös työntekijöiden puolelta. Vankiäidit lapsineen ovat tavallaan irrallaan muusta vankilasta, vaikka he samoissa tiloissa ja samalla alueella ovatkin. Toiminnot ovat hyvin rajalliset, vaikka tarpeita olisi paljon. Tärkeää olisi saada äitivangit samaan asemaan muiden vankien kanssa, etenkin kuntouttavien ja omaa elämänhallintaa edistävien toimintojen osalta. Äitivangeille voitaisiin tarjota kaikkia samoja kuntouttavia toimintoja kuin muillekin vangeille, jos vain lastenhoito saataisiin järjestymään, silloin kun äitiä kuntoutetaan. (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto.)

5.4 Vankien ongelmat ja tarpeet

Haastateltavieni kohdalla havaittavia ongelmia oli muun muassa päihdeongelmat, irrallinen elämä, rikollinen elämäntapa, huono-osaisuus, heikko koulutus ja ongelmat sosiaalisissa suhteissa. Pari vankia puhui myös vaikeasta elämäntilanteestaan, johon liittyi muun muassa läheisten kuolema tai vakava onnettomuus.

Muutama vanki mainitsi myös sen hetkisen vankilassa olon ongelmalliseksi asiaksi elämässään. He saattoivat myös miettiä elämän järjestymistä vankeustuomion jälkeen. Kaikki

haastateltavat olivat kuitenkin positiivisia oman tulevaisuutensa suhteen. Jokainen oli sitä mieltä, että tuomion jälkeen elämä lähtee parempaan suuntaan.

5.4.1 Päihdeongelmat

Selkeä päihdetausta oli kolmella haastattelemallani vangilla. Kaikki kolme olivat käyttäneet huumeaineita ja yhdellä päihde oli jossain vaiheessa vaihtunut alkoholiin. Kahdella muulla vangilla oli myös ollut jonkin asteista päihteiden käyttöä, mutta ongelmakäytöstä ei varsinaisesti voinut puhua. Huomattavaa oli, että ne kolme vankia, joilla oli ollut rankkaakin päihteiden käyttöä, olivat kaikki kulttuurisesti valtaväestöön kuuluvia, kun taas kahdella romanitautaisella vangilla päihteidenkäyttöä ei niinkään ollut. Yksi haastatteleistani vangeista oli käyttänyt päihteitä jonkin verran myös raskausaikana.

Huumeita käyttäneistä äitivangeista kaksi kuvaili omaa päihdetaustaansa hyvin avoimesti. Molemmat kertoivat huumeiden käyttönsä olleen rankkaa ja suonensisäistä.

”..onhan mulla aika hurjat lähtökohdat sillee niinku ennen Oonaa, että tullu paljon käytettyä päihteitä ja tehtyä rikoksia, mitkä on nyt johtanu tähän tilanteeseen” (Vanki 4).

”..et onhan mulla tosi rankka piikkihuumeitten käyttö..” (Vanki 3).

Päihdehistoria oli kaikilla kolmella äitivangilla rankka ja pidempiaikainen. Kaksi vangeista myönsi, että päihdeongelma vaikuttaa edelleen taustalla, vaikka heidän omasta mielestään päihdeongelma ei tällä hetkellä ollut enää akuutti. Kolmas päihdetaustainen äitivanki ei juurikaan puhunut päihdeongelmastaan ja oli sitä mieltä ettei tarvinnut siihen nähden mitään tukea tai kuntoutusta.

”No mun päihdeongelma on semmonen. No emmä sitä tällä hetkellä koe niin ongelmalliseksi, ei se oo niinku akuutti. Mut sehän tulee olee mulle koko mun loppuelämän niinku ongelma, minkä kanssa mä joudun elämään.” (Vanki 3.)

”Ei se nyt kyllä vaikuta, kun Milla on syntyny, mutta silleen onhan siellä se ongelma, vaikka mä oon siitä selvinny niin onhan se siellä taustalla..” (Vanki 4).

”No en koe tarvitsevani mitään kuntoutusta. Ihan vaan sellasta omaa aikaa.” (Vanki 1.)

Kaksi vankia, jotka puhuivat enemmän taustalla olevasta päihdeongelmastaan, kertoivat päihdeidenkäytöstään muutenkin hyvin avoimesti. Kumpikin oli ollut päihdekuntoutuksessa elämänsä aikana, mutta huumeiden käytön he olivat lopettaneet itsenäisesti. Toisen kohdalla huumeet olivat kuitenkin vaihtuneet alkoholiin. Kumpikaan ei kokenut tarvitsevansa tällä hetkellä varsinaista päihdekuntoutusta. Toinen heistä kuitenkin arveli tarvitsevansa varmasti pitkään jonkinlaista tukea päihteettömyyteensä. Hän oli sitä mieltä, että päihteettömyys tuntui tällä hetkellä todella hyvältä ja motivaatio siihen oli erilainen kuin aikaisemmillä kerroilla. Hän mainitsi myös, että lapsi toimii hyvänä motivoijana ja kuntouttajana päihteettömään elämään.

Toinenkin äitivanki oli sitä mieltä, että lapset toimivat parhaimpana motivoivana tekijänä päihdeongelman suhteen. Hän oli sitä mieltä, että jos edes oma lapsi tai lapsesta huolehtiminen eivät riitä syyksi päihteettömyyteen, niin ei siihen auta mikään muukaan. Myös Vanajan vankilan päihdeohjaajan mielestä lapsi toimii motivaation lähteenä, etenkin äidin päihdeongelmaan nähden. Vankilassa ollessaan ihminen myös pysähtyy miettimään omaa elämäänsä ja siinä tilanteessa myös lapset ja heidän merkityksensä sekä asemansa vanhemman elämässä korostuu. (Hyrkäs 2009: suullinen tiedonanto.)

Äitivangeille pystytään Vanajalla järjestämään yksilökäyntejä päihdeohjaajan luona, jos päihdetaustaa on. Käynnit keskittyvät yleensä päihdeongelman arviointiin ja kartoitukseen. Välillä päihdeongelmaa voidaan työstää tehtävien ja keskustelun avulla. Päihdeohjaajalla käynnit kuitenkin edellyttävät, että lapselle on järjestynyt siksi aikaa hoitaja. (Hyrkäs 2009: suullinen tiedonanto.)

Vanajan vankilan päihdeohjaaja tapaa yleensä kaikki ne vangit, joilla on rangaistusajan suunnitelmassaan maininta päihdeongelmista. Hän keskustelee vangin kanssa ja kartoittaa vangin halua ja motivaatiota päihdetyöhön. Mikäli vanki on sitä mieltä, ettei tarvitse kuntoutusta, eikä koe itseään päihdeongelmaiseksi, asiaa ei sen enempää työstetä. Oma motivaatiota kuntoutumiseen täytyy olla, jotta ongelmaa aletaan työstää enemmän. (Hyrkäs 2009: suullinen tiedonanto.)

Syksyllä 2009 Vanajan vankilassa kokoontui kerran viikossa naisten oma vertaistukiryhmä. Äitivangit saivat myös halutessaan osallistua siihen, jos lasta hoiti sen aikaa joku muu. Kaksi haastateltavistani kertoi käyneensä pari kertaa ryhmässä. He olivat käyneet ryhmässä vuorotellen, ja hoitaneet vuorollaan toistensa lasta.

Kaksi päihdetaustaista haastateltavaani puhui kumpikin olevansa tällä kertaa motivoituneita päihdeiden käytön lopettamiseen. Molempien kohdalla oli aikaisemmin tullut retkahduksia

selvien jaksojen jälkeen. Nyt kumpikin piti tilannetta ja motivaatiotaan erilaisena kuin ennen. Toinen heistä myönsi, että aikaisemmillä kerroilla, jopa päihdekuntoutusten aikana hän oli tiennyt vielä jatkavansa huumeiden käyttöä. Nyt päihteettömyys tuntui hyvältä, eikä hän halunnut edes ajatella päihteiden käyttöä. Myös toisen äitivangin kohdalla päihteettömyys näyttäytyi tällä kertaa eri tavalla. Hän kertoi, että keskustelut oman pitkäaikaisen päihdetyöntekijän kanssa tuntuivat avautuvan paremmin ja hän tunsu ensimmäistä kertaa olevansa samoilla linjoilla päihdetyöntekijän kanssa. Itse hän oli myös sitä mieltä, että oma ikä ja päihdehistorian pituus painavat paljon päihteettömyyden ylläpidossa.

Kolmannen päihdetaustaisen haastateltavani kanssa emme juuri puhuneet päihteistä. Hän oli ollut jo pidemmän aikaa kuivilla ja oli sitä mieltä, että elämä sujuisi hänen kohdallaan hyvin ilman suurempia tukitoimia. Hänen kohdallaan välittyi kuitenkin myös halu jatkaa normaalia ja päihteetöntä elämää. Lapsi merkitsi hänelle paljon ja lapsen kautta hän oli selvästi saanut uutta sisältöä elämäänsä. Hän oli myös innostunut opiskelusta ja itsensä kehittamisestä vankeusaikanaan.

5.4.2 Rikollinen elämäntapa

Rikostausta sekä tämän hetkisen tuomion pituus vaihteli kaikkien haastateltavien kohdalla. Rikosnimikkeinä heillä oli muun muassa muu väkivaltarikos, huumausainerikos, petos, omaisuusrikos, liikenne rikkomus ja varkaus. Kukaan haastateltavistani ei ollut ensimmäistä kertaa vankilassa, vaan kaikki olivat saaneet aikaisemminkin vankeustuomion. Äitilapsiosaston vankien kohdalla vankilakertaisuus on usein korkeampi ja tuomiot lyhyempiä, kuin muiden vankien kohdalla (Enroos 2008: 88-89). Vankilakertaisuus vaihteli haastattelemini äitivankien kohdalla kahdesta kolmeen. Kaikki haastateltavat olivat vankeusvankeja. Tuomioiden pituudet vaihtelivat noin kuuden kuukauden tuomiosta reilun neljän vuoden tuomioon.

Lyhyet tuomiot ovat ongelmallisia äitivankien kohdalla. Lyhyen tuomion takia vankiin ja lapseen sekä mahdollisiin ongelmiin ei välttämättä keritä juuri paneutua. Ongelmaa on Vanajalla edistänyt myös se, että vastuutyöntekijöitä on vain yksi. Perhetyön ohjaaja tekee paljon yhteistyötä eri kuntien lastensuojeluviranomaisten kanssa, mutta välillä on vaikeuksia saada yhteistyötä toimimaan joustavasti ja nopeasti. Lastensuojeluviranomaisilla on paljon myös siviilissä olevia asiakkaita, ja vankilassa olevat lapset ovat kuitenkin jonkun viranomaisen valvonnan alla. Lyhyet tuomiot aiheuttavat usein myös sen, että vanki ei sopeudu vankilan sääntöihin, mikä puolestaan aiheuttaa ongelmia ja hankaluuksia koko osastolla. (Tyni 2009: suullinen tiedonanto.)

Haastattelemani vangit, kuten äiti-lapsiosastojen vangit yleensäkin, eivät ole kovin rikollisia. Tuomiot ovat suhteellisen lyhyitä, mutta vankilakertoja saattaa olla useampia, mikä osaltaan kertoo rikollisesta elämäntavasta. Piittaamattomuudesta yhteiskunnan sääntöjä kohtaan kertoo esimerkiksi useat näpistykset sekä kulkuneuvon kuljettamiset oikeudetta. Tyypillisiä ovat pienet rikkeet, joita on useampia. Vakavista rikoksista äitivankien kohdallaan ei voi olla kyse, sillä pitkät tuomiot eivät mahdollistaisi lapsen tulemista äidin mukana vankilaan. Niillä äitivangeilla, joilla on päihdetaustaa rikokset ovat usein liittyneet päihdeiden käyttöön sekä sen rahoittamiseen. Päihtyneenä on myös tehty helpommin lisää rikoksia.

”Joo kyllä ne (rikokset) ihan selkeesti oli yhteydessä silloiseen huumeiden käyttöön” (Vanki 2).

Joidenkin äiti-lapsiosastojen vankien kohdalla piittaamaton elämäntapa on juurtunut omaan toimintaan ja käyttäytymiseen niin vahvasti, että sen huomaa myös vankilan arjessa. Vankilan sääntöjä rikotaan tai niihin suhtaudutaan välinpitämättömästi. Suurin osa äitivangeista kuitenkin huolehtii tarkkaan sääntöjen noudattamisesta. Suurin osa säännöistä, joita vankien tulee noudattaa, liittyy ilmoittautumisiin ja päiväjärjestykseen. Tiettyinä aikana tulee olla tietyssä paikassa. Joidenkin vankien kohdalla se, ettei voi toimia oman mielen mukaan tuottaa haasteita.

Äiti-lapsityöhön olisi työntekijöiden mielestä tärkeää sisällyttää enemmän rikollisen elämäntavan mukanaan tuomien ongelmien työstämistä. Tehtyjä rikoksia sekä keinoja rikoksettomaan elämään olisi tärkeää pohtia yhdessä työntekijän kanssa. Äiti-lapsityössä rikosten pohtiminen voisi olla jopa syvällisempää ja lapsen edusta lähtevää. Rikollisen elämän sekä lapsenhoidon yhteensovittamisen ristiriitaa tulisi tuoda enemmän näkyville ja pohtia yhdessä äitivangin kanssa. Rikollisuutta ei pidä unohtaa, vaikka lapsi on mukana. Äidit saattavatkin tavallaan piiloutua lapsen taakse ja pitää itseään täysin vapaana aikaisemmista ongelmistaan. Taustalla voi kuitenkin olla esimerkiksi väkivaltaisuutta ja päihdeongelmia, joita täytyisi työstää. (Tyni 2009: suullinen tiedonanto, Wikgren 2009a: suullinen tiedonanto.)

5.4.3 Huono-osaisuus ja heikko koulutus

Koulutus- ja työtausta oli kaikilla haastattelemillani äitivangeilla heikko. Kaksi heistä oli suorittanut peruskoulun, mutta kolmelta muulta peruskoulu oli jäänyt kesken. Oman aineistoni kohdalla peruskoulu oli jäänyt kesken romanitaustaisilta äitivangeilta. Heikko koulutustaso vaikuttaa osaltaan myös yleiseen huono-osaisuuteen.

”..mul on jääny kasi ja ysi käymättä koulusta” (Vanki 1).

”..mitä mulla nyt on toi peruskoulu ja sekin on kesken kyllä” (Vanki 5).

Peruskoulun kesken jättäneet vangit suunnittelivat kaikki käyvänsä peruskoulun vielä joskus loppuun. Toinen peruskoulun käyneistä vangeista oli käynyt lisäksi ammattikoulua, mutta jättänyt sen viime metreillä kesken. Syynä koulun keskeyttämiseen oli ollut juuri diagnosoitu astma sekä päihteiden käytön aloittelu. Yksi äitivangeista opiskeli vankeusaikana lapsen hoidon lomassa. Hän suoritti lukiota etäopiskeluna.

”Et käyn tässä lapsenhoidon ohella lukioo. Mä oon nyt tokalla vuodella, vähän hitaastihan se edistyy ton lapsen kanssa.” (Vanki 2.)

Romanivankien kohdalla saattaa esiintyä kouluttamattomuuden takia luku- ja kirjoitustaidottomuutta. Lisäksi heidän kohdallaan elämän irrallisuus on voinut johtaa siihen, että he ovat jääneet erilaisten yhteiskunnan palveluiden ulkopuolelle. Kenelläkään viranomaisella ei välttämättä ole kovin paljon tietoa joistain romaniperheistä, elämän irrallisuuden vuoksi. Asuinpaikkaa on vaihdettu tiuhaan ja välillä on saatettu asua jopa ulkomailla. Vankilaviranomaisille saattaa olla haasteellista selvittää heidän asioitaan. Lapsilta voi myös olla pitkältä ajalta rokotukset hoitamatta, jos äiti ei ole käynyt neuvolassa. (Tyni 2009: suullinen tiedonanto.)

Romanikulttuurissa huono-osaisuus saattaa olla ylisukupolvista. Omat vanhemmat tai isovanhemmat sekä muut sukulaiset ovat voineet myös olla vankilassa. Vankilaelämä ei ole romanikulttuurissa kovin vierasta. Kaikkien kolmen romanitaustaisen haastateltavani kohdalla lähipiiriin kuuluvia ihmisiä oli ollut tai oli parhaillaan vankilassa. Yksi haastattelemani romaniäiti kertoi, että elämä ajautui jo varsin nuorena rikolliseen suuntaan, kun lähisukulaiset olivat joko kuolleet tai vankilassa eikä kukaan huolehtinut. Piti varastaa vaatteet ja tehdä petoksia sekä varkauksia, jotta tuli toimeen. Koulu oli kesken, ei ollut rahaa eikä vanhempia huolehtimassa.

Kahden valtaväestöön kuuluvan haastattelemani kohdalla perhetaustat vaikuttivat melko tavallisilta. Vanhemmat olivat olleet työssäkäyviä ja molemmat haastateltavat olivat suorittaneet peruskoulun loppuun ja toinen myös melkein ammattikoulun. Perheissä ei ollut vankilataustaa, mutta kummankin vangin puoliset olivat vankilataustaisia.

5.4.4 Sosiaaliset suhteet

Kaikilla haastateltavillani suhteet lähipiiriin tuntuivat olevat kunnossa. Kaikki pitivät yhteyttä olemassa oleviin vanhempiinsa tai sisaruksiinsa myös vankeusaikana. Lähisuhteista tuntui selvästi olevan tukea vankeusaikana ja tyypillistä oli, että apua ja neuvoja esimerkiksi lastenhoitoon kysyttiin myös omilta vanhemmilta tai sisaruksilta. Lasten sekä myös omat lomapaikat olivat yleensä vankien omien vanhempien luona.

Neljän äitivangin kohdalla vankilassa mukana olevan lapsen isä oli edelleen mukana äidin ja lapsen elämässä. Yhden äitivangin kohdalla lapsen isä oli ollut väkivaltainen häntä kohtaan ja suhde oli päättynyt eroon. Kahden haastateltavani kohdalla lapsen isä oli myös vankilassa tai juuri vapautunut vankilasta. Siviilissä olevien vanhempien lasten isistä oli puhetta kahden äitivangin kanssa. Heidän molempien vanhemmat lapset olivat jääneet erotilanteessa isän tai isän sukulaisten luo. Toinen heistä sai välillä tavata vanhempia lapsiaan mutta toisen kohdalla lasten isä kielsi tapaamiset.

Kaikki neljä haastateltavaani, joilla lapsia oli enemmän kuin yksi, olivat saaneet ensimmäisen lapsensa joko alaikäisenä tai hyvin nuorena. Alaikäisenä lapsen saaneet vangit kertoivatkin, että heidän omat vanhemmat olivat huolehtineet lapsesta. Äitivanki, joka suoritti tuomiotaan esikoisensa kanssa, oli saanut lapsen selvästi muita äitivankeja vanhempana. Hänen kohdallaan äitiys välittyi myös jollain tapaa kypsempänä.

”On se silleen, että mä en ollu ees kaheksaatoista, kun mä sain ensimmäisen. Itekin ollu vielä lapsi.” (Vanki 3.)

Työntekijöiden puolelta nousi ajatuksia siitä, että monet äiti-lapsiosaston vangeista ovat saattaneet itse jäädä vaille äitiä omassa lapsuudessaan. Omassa äitiydessä voi esiintyä samoja ongelmia kuin omalla äidillä. Joidenkin nuorten äitivankien kohdalla näkyy selvästi, että he etsivät vielä äidinmallia itselleen. Tämä saattaa heijastua epävarmuutena oman lapsen kasvatukseen. (Tyni 2009: suullinen tiedonanto.)

Parin haastateltavani lähipiirissä oli tapahtunut paljon ikäviä asioita. Läheisiä ihmisiä oli kuollut ja oli ollut sairastapauksia. Yhden äitivangin oma äiti oli juuri kuollut tyttären ollessa vankilassa. Lisäksi kyseisen vangin lapsen isä oli aikaisemmin joutunut vakavaan liikenneonnettomuuteen ja toipuminen oli aluksi ollut hyvin epätodennäköistä. Molemmat ikävät asiat tapahtuivat kyseisen äitivangin vankeustuomion aikana, mikä lisäsi hänen henkistä räsitustaan. Oma vankeus sekä vankilassa oleminen pienen lapsen kanssa on henkisesti kuluttavaa, vaikka tavallaan lapsen hoidon avulla ajatukset saa pysymään poissa ikävistä asioista.

Toinen äitivanki puolestaan oli joutunut väkivallan kohteeksi parisuhteessaan. Vammat olivat olleet vakavia ja vaatineet sairaalahoitoa. Tämän lisäksi hänen äitinsä oli sairastunut vakavasti. Kyseinen vanki oli hakenut tuomiolleen lykkäystä äidin terveydentilan vuoksi. Äiti oli tervehtynyt, mutta veli oli kuollut äitivangin tuomion aikana. Kuolemantapaukset perheessä ovat aina rankkoja tilanteita ja oma vankeustuomio pahentaa tilannetta kun ei voi olla läheistensä kanssa. Kyseinen äitivanki kertoi myös lastenhoidon helpottavan arkea vaikeina aikoina, sillä ajatukset saa pidettyä muualla. Vastaavissa lähiomaisiin liittyvissä ikävissä tilanteissa olisi hyvä, että henkilökuntaa olisi lähellä ja helposti saatavilla. Tukea ei tällaisessa tilanteessa ja olosuhteissa välttämättä tulla helposti erikseen pyytämään, joten tuen olisi hyvä olla lähellä.

5.5 Tulevaisuus

5.5.1 Vankien oma tulevaisuus

Kukin haastateltavistani mielsi tulevaisuutensa paremmaksi kuin tämän hetkisen elämän. Kaksi vangeista puhui kuinka tämän nykyisen tuomion suorittamisen jälkeen voisi aloittaa uuden ja paremman elämän.

”En haluu enää mitään rikollista tehdä” (Vanki 1).

Neljällä vangilla nykyinen tuomio oli viimeinen, eikä uusia ollut sillä hetkellä tulossa. Yksi äitivangeista kuitenkin odotti vielä yhtä tuomiota, joka hänen täytyisi tulla suorittamaan. Hän toivoi silloinkin pääsevänsä suorittamaan tuomion Vanajalle lapsensa kanssa.

Yksi vangeista, jolla oli pitkä laitosjakso takanaan ja vielä jonkin verran tuomiota jäljellä, odotti kovasti siviiliin pääsyä. Hän kaipasi omaa vapautta ja sitä, että saisi järjestää elämänsä ja tehdä asiat oman mielensä mukaan. Hänen kohdallaan tulevaisuuden suunnitelmat vaikuttivat valoisilta. Lapsi menisi siviilissä päiväkotiin ja hän itse jatkaisi opiskelua tai menisi töihin.

Kaikki haastateltavani puhuivat opiskelusta tai koulun käynnistä siviilissä. Peruskoulun kesken jättäneet halusivat suorittaa peruskoulun loppuun ja peruskoulun suorittaneet aikoivat molemmat myös jatkaa opiskelua ja hankkia itselleen ammatin. Kaikille oli kuitenkin tärkeää

olla myös lastensa kanssa ensin kotona, jos lapset olivat vielä pieniä. Kaksi äitivangeista aikoi myös lähestyä uudelleen vanhempia lapsiaan.

Haastattelemistani vangeista yksi vapautui työharjoitteluni aikana ja kahdelle suunniteltiin tai valmisteltiin valvottua koevapautta. Yhden äitivangin lapselle haettiin päiväkotipaikkaa, että lapsi saisi myös muita normaaleja ihmis- ja erityisesti lapsikontakteja äidin vankeustuomion aikana. Kyseinen äitivanki opiskeli itsenäisesti vankeusaikanaan ja sekin helpottuisi, kun lapsi olisi muutamia päiviä viikossa päiväkodissa. Äitivanki pystyisi lapsen päiväkotipäivinä keskittymään rauhassa ja paremmin koulunkäyntiinsä.

Äitivangit suorittavat tuomionsa pääsääntöisesti hyvin ja ilman suurempia rikkeitä. Mahdollisten rikkeiden vakavuudesta riippuen äitivangin lapsi saatetaan ottaa kokonaan pois vankilasta tai he saattavat joutua takaisin suljettuun vankilaan. Riketapauksissa lasten tilanteen ja sijoituksen arvioivat tapauskohtaisesti lastensuojeluviranomaiset. Yksi haastateltavistani jätti palaamatta poistumislupalta tuomionsa aikana. Hänen kohdallaan tuomion suorittaminen jatkuu ilman lasta, suljetussa vankilassa. Avolaitoksessa erilaisista vakavammista sääntörikkomuksista seuraa yleensä siirto takaisin suljettuun vankilaan. Pienemmistä rikkeistä voidaan puolestaan määrätä kurinpitorangeistus.

5.5.2 Osaston tulevaisuus

Toisten haastattelujen aikaan lokakuussa 2009 oli jo kuulunut huhuja uudesta perheosastosta. Vangit olivat myös kuulleet tulevasta perheosastosta ja se herätti äitivangeissa paljon kysymyksiä. Kysyin vangeilta heidän ajatuksiaan uudesta osastosta. Yksi vangeista piti suunnitelmia haasteellisina ja arvioi, että osastopaikkojen lisääminen tuo mukanaan ongelmia. Hän oli sitä mieltä, että olot osastolla muuttuisivat edelleen rauhattomiksi, kun vankeja ja lapsia tulisi lisää. Lastenhoitajien ja työntekijöiden lisääminen saattaisi kuitenkin jonkin verran rauhoittaa tilannetta.

Vangit pohtivat paljon omaa tilannettaan uuden osaston myötä ja pari toivoi pääsevänsä koevapauteen ennen uuden osaston käynnistämistä. Yksi pitempiaikainen äitivanki oli myös huolissaan omasta sekä lapsensa tilanteesta uuden osaston myötä. Suunnitellut muutokset herättivät vangeissa enimmäkseen epäluuloja. Yksi vangeista ajatteli kuitenkin positiivisesti, että tulevan perheosaston myötä äitivangit voisivat alkaa käydä töissä tai opiskella, jos lastenhoito järjestyisi lastenhoitajien avulla. Ainoastaan pienten vauvojen äidit voisivat hoitaa täysipäiväisesti lastaan.

Työntekijöiden puolelta uudesta osastosta oltiin mielissään ja toivottiin, että sen myötä saataisiin apua osastolla ja äiti-lapsityössä ilmenneisiin ongelmiin. Erityisesti työntekijöitä äiti-lapsityöhön on kaivattu lisää. Tarve ei kuitenkaan ole ainoastaan lastenhoitoon, vaan myös äitien ja lasten kanssa työskentelyyn. Tärkeää olisi tukea äidin ja lapsen vuorovaikutusta vankeustuomion aikana sekä tarjota tukea vanhemmuuteen. Lastenhoitajat puolestaan mahdollistavat sen, että vankiäidit pääsevät tasa-arvoisempaan asemaan muihin vankeihin nähden. Lastenhoidon järjestymisen myötä äitivangit voivat osallistua kuntouttaviin toimintoihin ja saada paremmin apua ja tukea mahdollisiin ongelmiinsa.

Työn kehittämisessä tärkeimpänä lähtökohdana työntekijöiden mielestä oli lapsilähtöisyys ja lapsen tarpeiden ja edun huomiointi. Vankilan äiti-lapsityössä tulisi ensimmäisenä varmistaa lapsen etu ja turvata lapsen olot. Vasta kun lapsen olot on turvattu, voidaan keskittyä paremmin äitiin ja äidin mahdollisiin ongelmiin. Vanajalla työntekijät ovat motivoituneita toteuttamaan vankeinhoidollisista lähtökohdista lähtevää työtä myös äitivankien kanssa. (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto.)

Uusi perheosasto perustetaan ostopalveluna ja sinne palkataan omat työntekijät. Alustavien suunnitelmien mukaan osastolla työskentelisi viisi lastenhoitajaa ja kaksi ohjaajaa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a). Tällä hetkellä äitivankien kanssa työskentelevien mielestä olisi tärkeää, että osastolla työskentelisi enemmän erityistyöntekijöitä. Esimerkiksi romanityöntekijä olisi hyvin kaivattu lisää äiti-lapsityöhön. Työhön kaivataan myös lastensuojelullista näkökulmaa sekä ammattitaitoa, sillä sitä ei ole aikaisemmin pystytty tarjoamaan. Vankeinhoidollinen osaaminen pystytään tarjoamaan äitivangeille Vanajan vankilan oman henkilökunnan toimesta. (Tammi-Moilanen 2009: suullinen tiedonanto.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Äitivangit muodostavat pienen mutta näkyvän ryhmän Vanajan vankilan naisvangeista, tämä näkyvyys johtuu pitkälti lapsen läsnäolosta. Lapsi on se tekijä, joka erottaa äitivangit muista naisvangeista ja lapsi herättää huomiota vankilaoloissa niin muissa vangeissa kuin työntekijöissäkin. Vaikka lapset ovat aina olleet näkyvä osa vankilan arkea, ovat he kuitenkin olleet käytännössä näkymättömissä. Rosi Enroosin (2008) tutkimuksesta käy ilmi lapsiin liittyvien tietojen dokumentoinnin epäjärjestelmällisyys tai puute. Tiedot vankilalapsista olivat hajanaisia ja hankalasti kerättävissä. Tutkimuksessa tuli toistuvasti esiin, että vankilassa äitinsä mukana olevien lasten elämä, hoito ja kasvatusta olivat vain satunnaisen ja välttämättömimmän viranomaiskiinnostuksen kohteena. Lapset olivat institutionaalisesti näkymättömissä vankeinhoidon käytännöissä. Tutkimuksen mukaan tiedot lapsista olivat

puutteellisia ja vanhemman sekä lapsen välisen suhteen psykososiaalinen huomioiminen vähäistä. Kuitenkin tutkimuksen myötä kävi ilmi, että monilla tahoilla oli suuri halu ja tarve tehdä lapsia näkyvämmiksi vankiloissa, sekä panostaa lapsilähtöisesti äidin psykososiaaliseen tukemiseen vankeuden aikana. (Enroos 2008: 90, 136-137.)

Enroosin (2008) tutkimuksen jälkeen ja Ensi- ja turvakotien liiton kehittämisprojektin myötä lasta on tehty ja saatu näkyvämmäksi vankiloissa. Lapsilähtöinen työskentely on otettu koko äiti-lapsityön lähtökohdaksi ja lapsen edun toteutuminen yhdeksi tärkeimmäksi työn tavoitteeksi. Tiedonkeruu ja -kulku ovat parantuneet ja lapsilähtöiseen työhön on panostettu. Lastensuojelulain uudistuksen myötä vuoden 2010 maaliskuun alusta vankilalapset ovat osa lastensuojelujärjestelmää. Tämän jälkeen lasten sijoittamisesta vankilaan päättää lastensuojeluviranomaiset. (Helsingin sanomat 2009.) Uusi perheosasto, johon vankilalapset äiteineen tai isineen tullaan jatkossa sijoittamaan edesauttaa edelleen työn lapsilähtöistä toteuttamista. Ammattitaitoisen henkilökunnan avulla lasten ja vanhempien tarpeisiin voidaan vastata paremmin.

Työskentelyn lähtökohtana on lapsen etu, mutta samalla tulee myös vastata vankiäitien tarpeisiin. Vankien erilaisten ongelmien ja tarpeiden kirjo on laaja ja moniulotteinen. Aina ongelmat eivät ole syviä, mutta itse vankeusrangaistus on jo ongelmallinen tilanne, erityisesti lapsen edun näkökulmasta.

6.1 Vastauksia tutkimuskysymyksiin

Äitivangeilla on monenlaisia tarpeita, joihin tulisi vastata sekä kuntoutuksen että sosiaalisen tuen kautta. Myös vankilassa mukana olevien lasten hyvinvointiin on kiinnitettävä huomiota sekä tukea vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Ennen Ensi- ja turvakotien liiton projektia ja uutta perheosastoa äitivankien kuntoutusmahdollisuudet olivat niukat tai lähes olemattomat. Äidit lapsineen saivat pärjätä etenkin Vanajan avovankilassa osastolla melko itsenäisesti. Haastattelemani vankiäidit pitivät itsenäisyyttä ja omatoimisuutta hyvänä asiana, eivätkä kaivanneet lisää toimintoja tai henkilökunnan tukea. Osastolla on kuitenkin ollut ajoittain ongelmia, ja Vanajan vankilan perhetyön ohjaaja on ollut täystyöllistetty vankiäitien ja heidän lastensa asioiden kanssa. Viranomaisyhteistyötä on tehty paljon lastensuojelun kanssa, mutta sitä on syytä tehdä entistä enemmän. Yksi ratkaisu tähän ongelmaan on varmasti se, että vankilalapset ovat nyt osa lastensuojelujärjestelmää.

Opinnäytetyöni myötä esiin tuli ristiriita kuntoutuksesta sekä sen tarpeesta vankien ja työntekijöiden välillä. Vangit olivat itse sitä mieltä, että kuntoutusta tai erilaisia toimintoja ei tarvita lisää. Työntekijät puolestaan olivat huolissaan toimintojen vähyydestä. Tämä

ristiriita oli ilmeinen ja se on varmasti haasteellinen kysymys uuden perheosaston toimintoja suunniteltaessa. Miten luoda toimintoja tai kuntoutusta, jonka myös vangit kokevat tärkeäksi? Omien haastateltavieni kohdalla asenteet saattoivat olla kielteisiä, koska tulevat muutokset herättivät epävarmuutta vankien keskuudessa. Lisäksi äitivankien oman ajan puutteeseen liittyvät kokemukset saattoivat vaikuttaa siihen, ettei toimintoja kaivattu lisää.

6.1.1 Vankiäitien päihdeongelmat

Päihdeongelmat ovat yksi vankien tyypillisimmistä ongelmista. Äitivangeilla päihdeongelmia esiintyy myös, ja heidän kohdallaan todellisten päihdeongelmien vähättely on tyypillistä, sillä taustalla on pelko lapsen menettämisestä, mikäli äiti leimautuu päihdeongelmaiseksi. Todella ongelmaisia päihdeäitejä ei äitivankien joukkoon yleensä kuulu, sillä heidän tilanteeseensa olisi puututtu jo lastensuojelun puolelta. Eriasteisia päihdeongelmia on taustalla, mutta ne eivät kuitenkaan ole suurin tai merkittävin ongelma äitivankien kohdalla.

Mahdolliset päihdeongelmat kuitenkin vaikuttavat taustalla ja niihin olisi syytä saada kuntoutusta, sillä ongelma ei poistu vain sillä, että äitivanki on vankila-ajan ilman päihteitä. Vaikka päihdeongelma ei olisikaan enää kovin akuutti, voi se silti vaikuttaa äidin ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Äiti voi olla poissaoleva tai kykenemätön vastaamaan lapsen välittämiin viesteihin. Ongelmallinen päihteiden käyttö jättää aina jälkensä ihmiseen. Päihteet vaikuttavat vanhemmuuteen monella tapaa, esimerkiksi suoraan vanhemman omaan käyttäytymiseen, suhtautumiseen, toimintatapaan ja vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Päihteiden käyttö voi tuoda mukanaan myös muita haittavaikutuksia kuten psyykkistä oireilua, impulsiivisuutta, väkivaltaisuutta ja kaoottisen elämäntavan. Yksi yhteinen tekijä näissä haittavaikutuksissa on lapsen asioiden ja näkökulman häviäminen tai putoaminen vanhemman mielestä, mistä voi aiheutua muita vakavia seurauksia. (Pajulo 2010.)

Vanhemmuuden tukeminen päihdetaustaisten äitien tai isien kohdalla on tärkeää ja lapsen edun mukaista. Joidenkin äitivankien kohdalla esiintyy myös raskaudenaikaista päihteiden käyttöä, jolloin seuraukset voivat olla merkittävämpiä ja vakavampia. Tällöin myös päihdeongelma on yleensä vakavampi. Vankila-aikana olisi helppo tukea vanhemman päihdeettömyyttä niin yksilötyönä kuin myös vuorovaikutuksessa lapseen. Vankeusajalle sijoittuva kuntoutus olisi ihanteellinen sekä vanhemman että lapsen kannalta, sillä vankilaoissa vanhemmat pystyisivät sitoutumaan paremmin kuntoutukseen. Vankeusaika tulisi myös käytettyä hyödyllisesti, jos vanhempi saisi päihdekuntoutusta ja samalla häntä tuettaisiin vanhemmuudessa.

6.1.2 Vuorovaikutus lapseen

Opinnäytetyötä tehdessäni yhdeksi suurimmista huolen aiheista vankiäitien ja heidän lastensa kohdalla tuntui nousevan huoli vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta ja sen laadusta. Työntekijät olivat vuosien varrella kokeneet, että siihen tarvittaisiin entistä enemmän psykososiaalista tukea. Hyvän vanhemmuuden määrittäminen ei ole helppoa eikä yksiselitteistä, ja ensisijaisesti olisi pyrittävä riittävän hyvään vanhemmuuteen. Riittävän hyvän vanhemmuuden ominaisuuksia voidaan kuvata vanhemman omalla psyykkisellä tasapainolla ja sillä, että vanhempi pystyy erottamaan omat tarpeensa ja toiveensa lapsen tarpeista. Lisäksi on tärkeää, että vanhemmalla on riittävä kyky asettua lapsen asemaan, jotta hän pystyy ymmärtämään lasta paremmin. Lapsen kasvatuksessa olisi tärkeää olla johdonmukainen ja selkeä, sekä ylläpitää lapselle turvallisia rajoja. (Marttunen 2005.)

Vankiäitien kohdalla vanhemmuuden taidot vaihtelevat laajalti. Äidin ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukeminen olisi kuitenkin tärkeää kaikkien äitivankien kohdalla, ongelmista tai niiden laadusta riippumatta. Joidenkin äitivankien kohdalla omat ongelmat, liittyivät ne mihin tahansa, saattavat osaltaan syrjäyttää lapsen tarpeet. Lapsen asemaan asettuminen sekä lapsen kehityksen ymmärtäminen ja huomiointi, ei ole kaikille täysin ongelmatonta. Lasta täytyy silloin nostaa esiin myös äidin omassa silmissä.

Vankeustuomio on asia mikä herättää ihmisissä erilaisia tunteita, jotka voivat vaikuttaa vahvasti ihmisen käyttäytymiseen ja mielialaan. Tunteet eivät välttämättä kohdistu vain itseen, vaan myös muihin läheisiin ihmisiin. Erityisesti naisilla ajatukset ja tunteet keskittyvät mahdollisiin lapsiin. Äitivangeilla, jotka suorittavat tuomion lapsen kanssa, lapseen liittyvät tunteet ovat konkreettisesti esillä päivittäin. Tunteiden käsittely on erityisen tärkeää vankiäitien oman jaksamisen kannalta. Vaikka syyllisyyden tunteet eivät suoranaisesti tulleet omien haastateltavieni kohdalla esiin, saattaa syyllisyys lapsen tuomisesta vankilaan painaa monen äidin mieltä. Lisäksi joidenkin äitivankien kohdalla taustalla vaikuttaa Granfeltin (1998) käyttämä termi, särkynyt äitiys, jo huostaan otettujen tai sijoitettujen lasten osalta. Pystyvätkö äitivangit toteuttamaan tasapainoista äitiyttä, jos särkyneen äitiyden mukanaan tuomia tunteita ei käsitellä?

Kaikille äiti-lapsiosastojen vangeille on varmasti ollut ensiarvoisen tärkeää saada oma lapsi mukaan vankilaan. Lapsen kanssa vankeusaika sujuu luontevasti ja nopeasti, eikä vankilassa tarvitse olla yksin. Tavallaan lapsen mukana olo saattaa helpottaa omaa vankila-aikaa, mutta on siinä myös omat vastuunsa ja huolenaiheensa. Opinnäytetyöni myötä kävi ilmi, että Vanajan äitivangit kaipasivat myös hetkittäistä omaa aikaa. Heidän arkensa muotoutui täysin lasten mukaan. Ainoat hetket ilman lasta olivat, jos lapsi lähti lomalle tai kun SPR:n vapaaehtoistyöntekijä kävi viikoittain osastolla. Ajoittaiset muut lastenhoidon järjestelyt

liittyivät äitivankien omiin menoihin tai toimintoihin. Muilla niin sanotuilla perusvangeilla, jotka käyvät töissä tai opiskelevat vankeusaikanaan, illat ja viikonloput ovat vapaita. Äitivankien kohdalla lastenhoito on päivittäistä ja ympärivuorokautista.

6.1.3 Rikoksettomuus ja sen tukeminen

Vankiäitien kohdalla olisi tärkeää miettiä elämän perusarvoja ja sitä, mitä he elämältä odottavat, etenkin lasten kannalta. Rikollinen elämäntapa on joidenkin äitivankien kohdalla kietoutunut tiiviiksi osaksi elämää. Pienet rikkeet johtavat uudelleen vankilaan, eikä se ole lapsen edun mukaista. Osaltaan nämä voivat olla niin opittuja tai kulttuurin myötä hyväksytyjä elämäntapoja, että vankilaviranomaisten on vaikea enää puuttua niihin. Kuitenkin erilaisten kuntouttavien tai rikoksettomuutta tukevien toimintojen lisääminen äitivankien vankeusaikaan voisi tuoda asiaan parannusta.

Äitivankien kohdalla on havaittavissa rikoskierteeseen ajautumista, sillä heidän kohdallaan uusijoiden määrä on korkeampi kuin muiden vankien kohdalla. Vaikuttavuustutkimusten mukaan uusintarikollisuuden ehkäisy on tehokkainta silloin, kun pyritään vaikuttamaan vankilassa olevan persoonaan, asenteisiin, tunne-elämään, päihteiden käyttöön sekä kognitiivisiin ja sosiaalisiin taitoihin. Erilaiset sosiaaliset verkostot ja olosuhteet ovat myös tärkeä alue, johon tulisi vaikuttaa, jotta uusintarikollisuutta pystyttäisiin ehkäisemään. (Karsikas 2005: 32.) Vankiäitien kohdalla tyypilliset lyhyet tuomiot ja toimintojen vähyys johtavat siihen, ettei heidän asenteisiinsa päästä vaikuttamaan, mikä puolestaan edistää uusintarikollisuutta.

6.2 Lisää sosiaalista kuntoutusta

Sosiaalisen kuntoutuksen lisääminen vankeinhoitoon olisi tärkeää vankien kokonaisvaltaisen kuntoutumisen tukemiseksi. Sosiaalisen kuntoutuksen huonona puolena on se, että se vaatii enemmän henkilöstöresursseja, joista on vankeinhoidossa muutenkin jatkuvasti pulaa. Sosiaalinen kuntoutus pitää sisällään ihmistä ymmärtäviä ja voimaannuttavia työtapoja, joiden avulla erilaisten toimintaohjelmien vaikuttavuutta voitaisiin parantaa. Sosiaalinen kuntoutus ei ole tarkkaan määriteltävissä ja rajattavissa, vaan siihen voi sisältyä monenlaisia elementtejä. Tärkeintä kuitenkin on ihmisen kokonaisvaltainen kohtaaminen.

Rikoskierteen katkaisu on varsin vaativa tavoite, ja sen saavuttaminen edellyttää kokonaisvaltaista toimintaa ja vangin elämäntilanteen tarkastelua. Voimaantumisen näkökulman kannalta yksilön tarpeista lähtevä ja niiden mukainen toiminta on tärkeää. Toimintaan kuuluvat silloin sekä tarpeelliset toimintaohjelmat ja päihdekuntoutus että sosiaalinen ja ammatillinen kuntoutus sekä henkilökohtainen tuki. Monille vangeille on tarpeen saada tukea arkielämän, työelämän ja yhteiskunnallisten taitojen opetteluun, ihmissuhteiden huomioimiseen ja hyvinvointipuutteiden korjaamiseen. Sosiaalisesti painottunut näkökulma ja lähestymistapa voivat antaa uusia toimintamalleja vangin elämänhallinnan ja sosiaalisen selviytymisen kokonaisvaltaiselle ymmärtämiselle. Lisäksi se voi auttaa ymmärtämään, miksi vankila ei kovin helposti onnistu vähentämään uusintarikollisuutta. (Karsikas 2005: 11-15, 27-28.)

Vankilan toiminnalle asettaa omat rajoitteensa sen ensisijainen tehtävä, joka on rangaistusten täytäntöönpano. Vankimäärän kasvu ja resurssien puute on myös rajannut vankiloiden mahdollisuuksia järjestää kuntouttavaa toimintaa. Lisäksi vankeinhoidollinen toiminta ja sen vaikutusmahdollisuudet tulevat rikoksentehtävien elämään melko myöhäisessä vaiheessa ja ne loppuvat vankilan portille. Vankilassa tehdyt suunnitelmat siviilielämää varten toteutuvat parhaiten niiden vankien kohdalla, joille saadaan rakennettua toimiva verkosto ja joiden asiakas-työntekijä-suhde on ollut vastuullinen. Lisäksi tärkeää on vapautuneiden oma motivaatio muutokseen. (Karsikas 2005: 11-15, 27-28.) Hyvillä ja vakuuttavilla toiminnoilla ja työllä voi siten olla pitkäaikaiset vaikutukset vielä vangin vapauduttuakin.

Vankiäidit ovat olleet kuntoutuksen ja erilaisten toimintojen suhteen eriarvoisessa asemassa muihin vankeihin nähden. Toisaalta vankiäidit ovat etuoikeutettuja, saadessaan suorittaa tuomionsa yhdessä lapsensa kanssa. Äitivankien ongelmat ja tarpeet liittyvät päihteisiin tai muihin helposti todettaviin ja paikannettaviin ongelmiin, mutta myös erilaisiin asenteellisiin ja vaikeammin havaittaviin ongelmiin. Nämä vaikeammin havaittavat ongelmat ovat usein myös hankalasti työstettävissä. Niihin ei välttämättä löydy yksinkertaisia ratkaisuja, vaan ne tulee ratkaista kunkin ihmisen kanssa erikseen.

Sosiaalinen kuntoutus on yksi avaintekijä, mikä pitäisi sisältyä vanhempien ja lasten kanssa työskentelyyn vankilaoiloissa. Sosiaalisen kuntoutuksen avulla ei välttämättä tarvitse ratkaista yhtä tiettyä ongelmaa, vaan sen avulla voidaan pyrkiä vaikuttamaan monella tapaa vankien elämänhallintaan. Ymmärtävän ja auttavan ihmisen läsnäolo, sekä huomatuksi tuleminen ovat asioita, jotka voivat saada aikaan eheytymistä ja itsetunnon kohentumista vankien keskuudessa. Sosiaalinen kuntoutus voidaan siis nähdä ihmisen kokonaisvaltaisena kohtaamisena, ja se yhdistettynä erilaisiin toimintoihin auttaa varmasti uudenlaisen elämäntavan luomisessa. Erityisen tärkeänä sosiaalisessa kuntoutuksessa näyttäytyy vuorovaikutus asiakkaan ja työntekijän välillä. Uuden perheosaston myötä äiti-lapsityöhön

saadaan Vanajalla enemmän henkilöstöä, jotka voivat toteuttaa työtään sosiaalisista lähtökohdista. Ihmisten kanssa tehtävä työ on kuitenkin aina ihmisen kohtaamista, ja parhaiten siinä onnistuu, kun kohtaa ihmisen sellaisena kuin hän on.

LÄHTEET

- Covington, S. & Bloom, B. 2006. Gender Responsive Treatment and Services in Correctional Settings. Teoksessa Leeder, E. (toim.) Inside and Out: Women, Prison and Therapy. New York: The Haworth Press.
- Eerikäinen, K. 1999. Romaninaisten kulttuurista. Tietopaketti naisvangeista ja työskentelystä naisvankien kanssa. Teoksessa Naisten vuoro. Naisvankien tarpeet ja vankiloiden toiminnan kehittäminen. Työryhmän raportti. Helsinki: Oikeusministeriö. Vankeinhoito-osasto.
- Eerikäinen, K. 2002. Henkirikosvangit. Teoksessa Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 4/2002. Tietosanoma Oy.
- Enroos, R. 2008. Vankila lapsuudessa - lapset vankilassa. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Ensi- ja turvakotien liiton projektisuunnitelma 2007-2009. Äiti-lapsityön kehittäminen vankilassa.
- Euroopan neuvoston vankilasäännöt. 2007. Alkuperäisteos: European Prison Rules, Euroopan neuvoston ministerikomitea, Council of Europe Publishing 2006. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 2/2007. [PDF-dokumentti]. <http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/prisons_and_alternatives/Euroopanvankilas%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6t%20.pdf>. (Viitattu 27.11.2009).
- Granfelt, R. 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 702. Pieksämäki: Kirjapaino Raamattutalo Oy.
- Granfelt, R. 2007. ”Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa“. Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2007. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Helsingin Sanomat. 2009. Hämeenlinnan vankila korjaa vessattomia sellejä omalla rahalla. Lehtiartikkeli. 17.12.2009.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Hypén, K. 2004. Vankilasta vuosina 1993-2001 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004. [PDF-dokumentti]. <<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/m87d7l9r.pdf>>. (Viitattu 15.12.2009).
- Hyrkäs, K. 2009. Vanajan vankilan päihdeohjaajan haastattelu 26.5.2009. Vanajan vankila, Vanajan osasto. Hämeenlinna.
- Hyytinen, R. 2007. Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatin tutkimus. Lapsi- ja nuorisosiaalityön erikoisala. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsingin yliopisto. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 37. Helsinki: Pekan Offset Oy.
- Juhila, K. 2008. Aikuisuus sosiaalityössä. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. (Toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Jyväskylä: Vastapaino. Gummerus Kirjapaino Oy.

Karsikas, V. 2005. Selvin päin olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantumisen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Keskitalo-Foley, S. 2005-2006. Pohjoistuulia sukupuolesta ja marginaaleista. Verkko-opintojakso. Lapin yliopisto kasvatustieteiden tiedekunta. Naistutkimusyksikkö. [PDF-dokumentti]. <<http://ktk.ulapland.fi/pohjoistuulia/pdf/ero.pdf>>. (Viitattu 24.11.2009).

Kivivuori, J. & Linderborg, H. 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäkulusta ja rikollisuudesta. Oikeuspoliittisen laitoksen tutkimuksia 248. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009. [PDF-dokumentti]. <<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/eoatgptq.pdf>>. (Viitattu 21.12.2009).

KvaliMOTV. 2010. Analyysi ja tulkinta. [WWW-dokumentti]. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3.html>. (Viitattu 13.1.2010).

Kyngäs, M. 2002. Nuoret vankilassa. Teoksessa Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 4/2002. Tietosanoma Oy.

L 2005/767 = Vankeuslaki.

Marttunen, M. 2005. Riittävän hyvä vanhemmuus. Kansanterveys-lehti 9/2005. [WWW-dokumentti]. <http://www.ktl.fi/portal/suomi/julkaisut/kansanterveyslehti/lehdet_2005/9_2005/riittavan_hyva_vanhemmuus>. (Viitattu 31.03.2010).

Moe, A. & Ferraro, K. 2006. Criminalized Mothers: The Value and Devaluation of Parenthood from Behind Bars. Teoksessa Leeder, E. (toim.) Inside and Out: Women, Prison and Therapy. New York: The Haworth Press.

Muiluvuori, M-L. 2009. Vangit aluevankiloittain ja vankiloittain 1.5.2009. Rikosseuraamusviraston monisteita 3/2009. [PDF-dokumentti]. <<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/8t4ij5g.pdf>>. (Viitattu 20.12.2009).

Mäki, J. 2002. Päihdestrategiat. Teoksessa Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 4/2002. Tietosanoma Oy.

Naiset näkyviksi. Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2008. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Nätkin, R. 2006. Äitiys ja päihteet - kertomus ja politiikka. Teoksessa Nätkin, R. (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva: PS-Kustannus.

Pajulo, M. 2010. Äitien päihdeongelmat aiheuttavat huolta. Lastenpsykiatrian erikoislääkärin haastattelu. Verkkouutiset. [WWW-dokumentti]. <http://www.verkkouutiset.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=21899%3Aaaitien-paehdeongelmat-aiheuttavat-huolta&catid=2%3Akotimaa&Itemid=4&sms_ss=blogger>. (Viitattu 20.02.2010).

Pösö, T. 1986. Naisesta naisvanki? Tutkimus naisten rikollisuudesta. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia 83. Tampere: Jäljennepalvelu.

Rantalaiho, L. 1994. Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen, A., Henriksson, L. & Nätkin, R. (toim). Naisten hyvinvointivaltio. Jyväskylä: Vastapaino. Gummerus Kirjapaino Oy.

Rantanen, T. 2009. Kuntoutus, vaikuttavuus ja "sosiaalinen". Teoksessa Rantanen, T. (toim.) Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja A.66. Vantaa: Edita Prima Oy.

- Rikosseuraamuslaitos. 2010a. Arvot. [WWW-dokumentti].
<<http://www.rikosseuraamus.fi/49204.htm>>. (Viitattu 14.1.2010).
- Rikosseuraamuslaitos 2010b. Väkivaltarikoksista tuomittujen ohjelmatoiminta. [WWW-dokumentti]. <<http://www.rikosseuraamus.fi/6350.htm>>. (Viitattu 28.2.2010).
- Rikosseuraamuslaitos 2010c. Vankien terveydentila muuta väestöä heikompi. Rikosseuraamusviraston tiedote 18.11.2008. [WWW-dokumentti].
<<http://www.rikosseuraamus.fi/45036.htm>>. (Viitattu 28.2.2010).
- Rikosseuraamuslaitos. 2010d. Organisaatio. [WWW-dokumentti].
<<http://www.rikosseuraamus.fi/49205.htm>>. (Viitattu 4.1.2010).
- Rikosseuraamusvirasto. 2008. Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset. [PDF-dokumentti].
<<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/y98fikdy4.pdf>>. (Viitattu 21.12.2009).
- Rikosseuraamusvirasto. 2009a. Rikosseuraamusala. [WWW-dokumentti].
<<http://www.rikosseuraamus.fi/index.htm>>. (Viitattu 11.12.2009).
- Rikosseuraamusvirasto. 2009b. Vankilukuilmoitus. 1. päivänä tammikuuta 2009. [PDF-dokumentti]. <<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/gvtn79beq89a.pdf>>. (Viitattu 19.11.2009).
- Ruisniemi, A. 2006. Vanhemmuus päihderiippuvuudesta toipumisen voimavarana. Teoksessa Nätkin, R. (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva: PS-Kustannus.
- Sariola, S. 2006. ”Joku, jota rakastaa ja josta huolehtia”. Teoksessa Nätkin, R. (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva: PS-Kustannus.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2009a. Tiedote 361/2009. Ohjausryhmä käynnistämään perheosaston perustamista Vanajan vankilaan. [WWW-dokumentti].
<<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1436433>>. (Viitattu 17.11.2009).
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2009b. Tiedote 434/2009. Ministeri Risikko: Perheosastojen myötä tukea vankilassa olevien vanhempien ja heidän lastensa hyvinvoinnille. [WWW-dokumentti]. <<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1477398#fi>>. (Viitattu 8.1.2010).
- Tammi-Moilanen, K. 2002. Naisvangit. Teoksessa Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma Oy.
- Tammi-Moilanen, K. 2009. Vanajan vankilan johtajan haastattelu 4.11.2009. Vanajan vankila, Vanajan osasto. Hämeenlinna.
- Tulo-opas vangeille. Vanajan vankila/Vanajan osasto. Päivitetty 1.5.2009.
- Tyni, M-R. 2009. Vanajan vankilan perhetyön ohjaajan haastattelut 26.5. ja 31.8.-10.11.2009. Vanajan vankila, Vanajan osasto. Hämeenlinna.
- Valvotun koevapauden toimeenpääntö. 2008. Rikosseuraamusviraston menettelyohje nro 6/011/2008. Päivitetty 18.12.2008.
- Vanajan vankilan äiti-lapsiosaston tulo-opas. Päivitetty 6.11.2008.
- Vankeinhoitolaitos. 2009a. Toiminnot. [WWW-dokumentti].
<<http://www.vankeinhoito.fi/15120.htm>>. (Viitattu 17.12.2009).

Vankeinhoitolaitos. 2009b. Kuntouttava toiminta. [WWW-dokumentti].
<<http://www.vankeinhoito.fi/15982.htm>>. (Viitattu 26.11.2009).

Wikgren, J. 2009a. Ensi- ja turvakotien liiton projektityöntekijän haastattelu 20.5.2009.
Vanajan vankila, Vanajan osasto. Hämeenlinna.